

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte

Inna Solomatina

**Kolektīvās vainas izjūtas ietekme uz konflikta risināšanas stratēģiju vērtējumu: Izraēlas -
Palestīnas konflikta gadījums**

Promocijas darbs psiholoģijas doktora grāda iegūšanai psiholoģijas zinātņu nozarē sociālās
psiholoģijas apakšnozarē

Darba zinātniskais vadītājs:

Ph.D., Prof. Ivars Austers

Rīga 2015

Pateicība

Īpaši vēlos pateikties promocijas darba vadītājam profesoram Ivaram Austeram par vadību, atbalstu un padomiem promocijas darba tapšanā. Paldies viņam, ka atbalstīja manas idejas un palīdzēja ar savu redzējumu visā studiju procesā. Vēlos arī izteikt pateicību vairākiem profesoriem un lektoriem, kas dalījās ar savām zināšanām un bagātināja manu kompetenci psiholoģijas jomā. Gribu izteikt pateicību Ģirtam Dimdiņam un Ievai Stokenbergai par recenzijām un vērtīgiem komentāriem promocijas darba pilnveidošanā. Šis pētījums tika veikts, pateicoties finansējumam projekta „Atbalsts doktora studijām Latvijas Universitātē” ietvaros (vienošanās Nr. 2009/0138/IDP/1.1.2.1.2/09/IPIA/VIAA/004, LU reģistrācijas Nr. ESS2009/77).

Šis darbs nebūtu iespējams arī bez atbalsta Izraēlā. Īpaši vēlos pateikt paldies profesoram Danielam Bar-Talam par rekomendācijām, kā arī jaunākajiem pētījumiem, ar kuriem viņš bija gatavs dalīties. Par atbalstu datu vākšanas procesā vēlos pateikties Eranam Halperinam un Tziporai Henigai – bez viņiem būtu neiespējami ievākt datus Izraēlā. Tulkošanas procesā lielu ieguldījumu deva Diāna Lapkisa, par to gribu izteikt viņai lielu pateicību. Liels paldies arī Alīnai Strunkevičai, kas palīdzēja ievākt datus Latvijā. Īpaši arī gribu atzīmēt Innu Lapidusu, ar kuras palīdzību izdevās ievākt datus Lietuvā.

Paldies manai ģimenei par sapratni, manai māsai Annai Trosmanei un vīram Maksimam Solomatinam par iedrošinājumu un atbalstu šo četrus gadus laikā. Liels paldies Oļegam Trosmanam, kas izveidoja elektronisko sistēmu, ar kuru pētījums tika veikts četrās valstīs. Esmu pateicīga saviem draugiem, kas mani motivēja neapstāties un turpināt pētniecisko procesu. Paldies arī maniem kolēģiem „Eiro Personāls”, kas vienmēr ļāva apvienot studijas ar darbu un augsti vērtēja manus akadēmiskos panākumus.

Saturs

Pateicība	3
Ievads.....	6
1. Mūsdienu grupas identifikācijas pieejas un teorijas	9
1.1. Sociālās identitātes un paškategorizācijas teorijas	9
1.2. Sociālās identitātes sarežģītības teorija	12
1.3. Multidimensionālie identifikācijas modeļi	14
2. Kolektīvā vainas izjūta sociālās identitātes skatījumā.....	17
2.1. Kolektīvā vainas izjūta	17
2.2. Identifikācija un kolektīvā vaina	26
3. Konflikti	29
3.1. Neatrisināma konflikta sociāli-psiholoģiskais skaidrojums	32
3.2. Konflikta risināšanas pieejas un teorijas	35
3.3. Kolektīvā vainas izjūta un netaisnīguma mazināšana	40
4. Izraēlas – Palestīnas konflikts sociāli-psiholoģiskā skatījumā.....	43
4.1. Izraēlas – Palestīnas konflikta konteksts	43
4.2. Izraēlas – Palestīnas konflikta risināšanas sociāli-psiholoģiskie pētījumi	45
5. Kopsavilkums	49
6. Metode	51
6.1. Pētījuma dalībnieki	52
6.2. Eksperimentālā manipulācija un mērījumi	53
6.3. Procedūra	55
6.4. Datu apstrāde un analīze.....	56
7. Rezultāti.....	56
8. Iztirzājums	66
8.1. Secinājumi	73
8.2. Praktiskais izmantojums	74
Nobeigums.....	75
Izmantotās literatūras saraksts	78
Summary.....	89
Pielikumi.....	90
1. pielikums. Demogrāfiskā informācija (dzīvesvieta, nodarbošanās veids, izglītība).....	90
2. pielikums. Demogrāfiskā informācija (religija).....	92
3. pielikums. Identifikācijas mērījums.....	93
4. pielikums. Kolektīvās vainas mērījums.....	94
5. pielikums. Konflikta risināšanas mērījums.....	95

6. pielikums. Gatavības kontaktam ar ārgrupu mērījums.....	96
7. pielikums. Izraēliešu vainas manipulācija.....	97
8. pielikums. Palestīniešu vainas manipulācija.....	98
9. pielikums. Ambivalentās informācijas manipulācija.....	99
10. pielikums. Neitrālās informācijas manipulācija.....	100
11. pielikums. Demogrāfiskās informācijas aptauja.....	101
12. pielikums. Reliģijas nozīmes mērījuma aprakstošās statistikas rādītāji.....	102
13. pielikums. Dzimumatšķirību aprakstošās statistikas rādītāji.....	103
14. pielikums. Konflikta risināšanas stratēģiju faktora analīze.....	104

Ievads

Šobrīd pasaulē grūti iedomāties cilvēku, kurš neko nebūtu dzirdējis par Izraēlas – Palestīnas konfliktu. Teju katru dienu mediji publicē šokējušus faktus, skaitļus par šo konfliktu, un liekas, ka ar katru dienu iespēja atrisināt šo konfliktu miera ceļā kļūst arvien sarežģītāka. Vairāku zinātņu pētnieki, piemēram, politologi, sociologi, ekonomisti, mēģina izpētīt šī konflikta cēloņus un izvirzīt savas prognozes. Šobrīd ir arvien lielāka nepieciešamība arī pēc psihologu skatījuma uz šiem notikumiem.

Promocijas darba sociālā **aktualitāte** ir saistīta ar vienu no dramatiskākajiem konfliktiem cilvēces vēsturē: Izraēlas – Palestīnas konfliktu. Vērtējot tēmas sociālo nozīmību, jāatzīst, ka tas ir viens no pirmajiem mēģinājumiem paskatīties uz šo konfliktu ne tikai konflikta reģionā, bet arī saprast, kā uz to skatās ebreji citās valstīs. **Zinātniskā novitāte** ir saistīta ar to, ka šis ir viens no nedaudziem pētījumiem, kurā tiek integrēti trīs mainīgie: iekšgrupas identitāte, kolektīvā vaina un konflikta risināšanas stratēģijas. Šis promocijas darbs ir mēģinājums paskatīties uz dažādiem psiholoģiskiem mehānismiem, kas var veicināt konflikta risinājumus. Ir jāatzīst, ka lielākā daļa no pētījumiem šajā jomā ir veikti korelatīvā dizainā, savukārt šajā pētījumā eksperimentālā ceļā ir parādīts, kā kolektīvā vaina var sekmēt dažādas konflikta risināšanas stratēģijas. Iepriekšējo pētījumu ietvaros galvenokārt pētīta saistība starp kolektīvo vainu un kompromisiem (Sharvit, Halperin, & Rosler, 2011; Maoz & McCauley, 2005), savukārt šajā pētījumā tika operēts ar četrām konflikta risināšanas stratēģijām, kā arī tika ņemts vērā vēl viens būtisks faktors – iekšgrupas identifikācijas pakāpe.

Viena no motivācijām rakstīt šo promocijas darbu ir saistīta ar vēlmi izstrādāt arī **praktisko lietderību** gan pedagogiem, gan vecākiem, gan arī mediju pārstāvjiem. Zinot, kādi faktori rada konstruktīvus vai agresīvus konflikta risinājumus, tie var ietekmēt cilvēku attieksmes un gatavību atbalstīt miera procesu. Neapšaubāmi, šie atklājumi netiek ierobežoti tikai ar Izraēlas – Palestīnas konflikta ietvaros, - uz šīm sakarībām var skatīties arī plašākā kontekstā.

Promocijas darbā tika izmantotas vairākas psiholoģijas teorijas par identifikācijas tematu. Darbā tika izmantots Rokasas un kolēģu (Roccas, Klar, & Liviatan, 2006) piedāvātais skatījums uz identifikāciju kā divām dimensijām – piesaisti un slavināšanu. Papildus kolektīvai vainai, darbā iekļauti arī citi faktori - iekšgrupas atbildība, iekšgrupas rīcību leģitimitāte un attaisnošanas domāšana, ko šobrīd pētnieki apskata kopā ar kolektīvo vainu (Wohl & Branscombe, 2008). Darba ietvaros izveidota arī autores aptauja par konflikta risināšanas iespējām, kas ietver gan konstruktīvus, gan uz agresīvus risināšanas veidus.

Pētījuma mērķis ir izpētīt kolektīvās vainas izjūtas ietekmi uz konflikta risinājumu vērtējumu cilvēkiem ar dažādiem iekšgrupas identifikācijas līmeņiem un mēģināt to izskaidrot, balstoties psiholoģijas teorijās un koncepcijās. **Pētījuma priekšmets** - kolektīvās vainas ietekme

uz konflikta risinājumiem, iekšgrupas identifikācija. Neatkarīgie mainīgie ir iekšgrupas identifikācijas izteiktība, kā arī dažādas identifikācijas dimensijas, kolektīvā vaina, iekšgrupas atbildība, iekšgrupas rīcības leģitimitāte, attaisnošanas domāšana, savukārt atkarīgie mainīgie - konflikta risināšanas stratēģijas un gatavība sociālam kontaktam ar ārgrupu. Darba teorētiskā daļa sastāv no četrām nodaļām, veltot uzmanību katram mainīgajam un ar to saistītajām sakarībām. Vispirms darbā tiek apskatītas klasiskās sociālās identitātes teorijas un no tām atvasinātas pieejas, pēc tam - kolektīvās vainas izjūta; tālāk seko konflikta risināšanas pieeju analīze un Izraēlas – Palestīnas konflikta sociāli – psiholoģiskais skatījums.

Apkopojot vairākas teorijas par kolektīvās vainas izjūtas izcelsmi un konflikta risināšanas stratēģijām, tika izvirzītas **pētījuma hipotēzes**. Tās uzskaitītas zemāk.

- Kolektīvā vaina ietekmē konflikta risināšanas stratēģiju izvēli. Jo izteiktāk cilvēks izjūt kolektīvo vainu, jo lielākā mērā viņš atbalsta problēmu risināšanas stratēģiju. Respektīvi, tika sagaidīts, ka pastāv atšķirības starp grupām, kuru ietvaros ir mazāk vai vairāk izteikta kolektīvā vaina problēmu risināšanas stratēģijas izvēlē. Tika prognozēts, ka grupas ar mazāk izteiktu kolektīvo vainu mazākā mērā atbalsta problēmu risināšanas stratēģiju nekā grupas ar vairāk izteiktu kolektīvo vainu.
- Mazāk identificējoties ar kādu no konfliktā iesaistītajām pusēm, cilvēki lielākā mērā izjutīs kolektīvo vainu un lielākā mērā atbalstīs problēmu risināšanas stratēģiju.

Papildus tika izvirzīta hipotēze par sociālo kontaktu ar ārgrupu.

- Mazāk identificējoties ar kādu no konfliktā iesaistītajām pusēm, cilvēki būs vairāk gatavi sociālajam kontaktam ar konfliktā iesaistīto ārgrupu.

Pētījuma metode - divu faktoru kvaziekspperiments: 2 (izlases ar dažādu identifikācijas izteiktību – augsta/zema) x 4 (kolektīvās vainas eksperimentālā manipulācija: izraēliešu vaina, palestīniešu vaina, ambivalentā informācija, neitrālā informācija). Identifikācijas pakāpe (ar to saprotama nacionālā identifikācija, kura var būt gan augsta, gan zema) bija kvaziekspperimentāls faktors. Kolektīvā vaina (augsta/zema) tika manipulēta, piedāvājot pētījuma dalībniekiem lasīt dažādus rakstus par Izraēlas - Palestīnas konfliktu, tā aktualizējot vienas vai otras puses vainu; kā arī ambivalentā un neitrālā informācija. **Pētījuma dalībnieki** bija no četrām valstīm: Latvijas, Lietuvas, Igaunijas (Baltijas izlase) un Izraēlas (Izraēlas izlase). Dalībnieki tika pielīdzināti pēc vecuma un dzimuma. Respondentu vidējais vecums bija 22,8 gadi (SD = 5,06). Baltijas respondentu vidējais vecums ir 22,2 gadi (SD = 4,72). Izraēlas respondentu vidējais vecums - 23,3 gadi (SD = 5,34). Katrā izlasē bija 69 sievietes un 51 vīrietis. Tika izmantoti vairāki **mērījumi**: identifikācijas pakāpe (nacionālā identifikācija ar Izraēlu, etniskā identifikācija ar ebrejiem, piesaistes un slavināšanas iekšgrupas identifikācijas dimensijas), kolektīvās vainas izjūtas, iekšgrupas atbildības, leģitimitātes un attaisnošanas domāšanas mērījums, saraksts ar konflikta risinājumiem, gatavība sociālam kontaktam ar ārgrupu un demogrāfiskie dati. Kā

eksperimentālās manipulācijas tika izmantoti raksti, lai veicinātu kolektīvās vainas izjūtas rašanos (trīs eksperimentālās grupas un viena kontroles grupa). Identifikācijas mērīšanai ar Izraēlu un ebrejiem tika izmantoti apgalvojumi no „Skalas identifikācijas ar holandiešiem mērīšanai” („Identification scale with the Dutch”, Doosje, Branscombe, Spears, & Manstead, 2006). Piesaistes un slavināšanas identifikācijas dimensijai tika izmantoti apgalvojumi no „Identifikācijas ar Izraēlu mērījuma skalas” („Measure of identification with Israel”, Roccas et al., 2006). Lai novērtētu kolektīvās vainas izteiktību, tika izmantoti kolektīvās vainas skalas apgalvojumi („Collective guilt measurement”, Wohl & Branscombe, 2008). Papildus tika izmantoti apgalvojumi par iekšgrupas atbildību (Wohl, & Branscombe, 2008), iekšgrupas rīcības leģitimitāti (Wohl & Branscombe, 2008) un attaisnošanas domāšanu (Roccas et al., 2006). Lai novērtētu konflikta risināšanas stratēģijas, speciāli tika izveidota aptauja ar risinājumiem. Lai novērtētu gatavību sociālam kontaktam ar ārgrupu, dalībniekiem tika piedāvāta modificēta Bogarda tipa skala (Bar-Tal, Bar-Tal, & Cohen-Hendeles, 2006; Sagiv & Schwartz, 1995).

Pirms īstā eksperimenta tika veikti daži pilotpētījumi, lai pilnveidotu atkarīgo mainīgo mērījumu, eksperimentālo manipulāciju, kā arī pārbaudītu visa eksperimenta instrukciju teksta saturu. **Procedūra** - sākotnēji visi respondenti atbildēja uz identifikācijas mērījuma jautājumiem, pēc tam - tika pakārtoti eksperimentālai manipulācijai (piemēram, lasīja tekstus par izraēliešu vainu, palestīniešu vainu, ambivalentu vai neitrālu informāciju), atbildēja uz atkarīgo mainīgo mērījuma jautājumiem un noslēgumā vērtēja dažādas konflikta risināšanas stratēģijas un gatavību sociālam kontaktam ar ārgrupu. Viss eksperiments notika datorizētā formā. Eksperiments tika veikts grupās, vienlaikus piedaloties diviem līdz septiņiem cilvēkiem. Katrs dalībnieks atradās pie datora; šim procesam netika noteikti laika ierobežojumi. Eksperimenta vajadzībām tika izveidota atsevišķa interneta mājaslapa: www.surveyontheweb.net. Eksperiments notika divās valodās – krievu un ivrītā.

Datu apstrādei un analīzei tika izmantota SPSS programmas 19. versija un šādas statistiskās metodes: aprakstošā statistika, dispersiju analīze, regresiju analīze, faktoru analīze.

Pētījuma uzdevumi:

- izpētīt un izanalizēt zinātnisko literatūru par pētījuma tematu;
- izstrādāt pētījuma projektu un aprobēt mērījuma instrumentus;
- veikt empīrisko pētījumu un interpretēt datus;
- apkopot pētījuma rezultātus un galvenās atziņas.

Galvenās **aizstāvēšanai izvirzītas tēzes** – šādas atziņas:

- 1) Lai gan eksperimentāli lielāka kolektīvā vainas izjūta tika izraisīta izraēliešu vainas un ambivalentas informācijas grupās, netika atklātas atšķirības problēmu risināšanas stratēģijā starp grupām ar lielāku vai mazāku kolektīvo vainu.

- 2) Kolektīvās vainas izjūta un vecums pozitīvi prognozē problēmu risināšanas stratēģiju. Turklāt identifikācijas izteiktībai kopumā, attaisnošanas domāšanai un identifikācijas ar ebrejiem izteiktībai ir negatīva prognostika attiecībā uz to.
- 3) Respondenti ar mazāk izteiktu nacionālo identifikāciju (Baltijas respondenti) kopumā ir vairāk gatavi atbalstīt problēmu risināšanas un piekāpšanās stratēģiju nekā respondenti ar izteiktāku nacionālo identifikāciju (Izraēlas respondenti).
- 4) Respondenti ar mazāk izteiktu nacionālo identifikāciju (Baltijas respondenti) ir tikpat gatavi sociālam kontaktam ar palestīniešiem kā respondenti ar izteiktāku nacionālo identifikāciju (Izraēlas respondenti).

Darbā ir četri attēli un deviņpadsmit tabulas (bez pielikumiem), kā arī 14 pielikumi. Izmantoti 155 literatūras avoti.

1. Mūsdienu grupas identifikācijas pieejas un teorijas

1.1. Sociālās identitātes un paškategorizācijas teorijas

Nav iespējams iztēloties dzīvi bez noteiktiem cilvēkiem, kuri mums dzīvē ir svarīgi: ģimenes, kursa biedriem, kolēģiem, kaimiņiem utt. Visi šie cilvēki veido noteikto grupu, kura ietekmē cilvēka domas, jūtas, rīcību. Pētījumi par grupas uzvedību ieņem vienu no centrālajām lomām sociālajā psiholoģijā un arī citās disciplīnās, respektīvi, bez grupas uzvedības nav iespējams saprast individuālās atšķirības un to spēju ietekmēt plašāku sabiedrību.

Grupās identifikācija (dažreiz to sauc par grupas identitāti, iekšgrupas identitāti, intragrupas identifikāciju) kā koncepcija ir aktuāla pēdējos 30 gados. Protams, var atrast iepriekš veiktus pētnieka Šerifa pētījumus par šo tēmu, bet jaunu „uzrāvienu” sociālajā psiholoģijā grupas identifikācijas koncepcija ieņēma 70. gados, pateicoties Tadžfela un Tērnera darbiem. Analizējot literatūru, var izdarīt secinājumus par pretrunām teorētiskos modeļos, kā arī mērījumos. Dažādos avotos grupas identifikāciju dēvē par sociālo identitāti (Conover & Feldman, 1984), dažos avotos tas nozīmē - vienotību (Duckitt & Mphuthing, 1998). Daži definē to kā pakāpi, cik lielā mērā indivīdi redz sevi kā grupas dalībniekus (Turner, Hogg, Oakes, Reicher, & Wetherell, 1987), daži reducē iekšgrupas identifikāciju uz personīgo nozīmi, kuru cilvēks izjūt grupas piederību (Tajfel, 1981), daži apskata to kā cilvēka svarīguma pakāpi attiecībā uz piederību kādai grupai (Luhtanen & Crocker, 1992). Iekšgrupas identifikācija tiek apskatīta arī kā lepnums par iekšgrupu (Smith & Tyler, 1997). Līdz ar to var novērot, ka katrs autors mēģina sniegt savu definīciju šim terminam.

Grupās identifikācijas tradīciju psiholoģijā ir vērts apskatīt no sociālās identitātes un paškategorizācijas teorijas perspektīvām. Sociālās identitātes teorija palīdz saprast starpgrupu diskrimināciju psiholoģisko pamatu. „Sociālā identitāte ir indivīda pašraksturojums, kas rodas,

pieskaitot sevi noteiktai sociālai grupai kopā ar nozīmi, emocionālo svarīgumu un piederību” (Tajfel, 1981, 255). Šo teoriju veido trīs elementi (Tajfel, 1981; Tajfel & Turner, 1979):

- kategorizācija: mēs bieži domājam par sevi un citiem kategorijās. Katrai kategorijai ir kaut kas, kas vieno tās dalībniekus;
- identifikācija: mēs asociējam sevi ar noteiktām grupām (iekšgrupām), kas stiprina mūsu pašcienu;
- salīdzinājums: mēs salīdzinām mūsu grupu ar citām grupām, esam labvēlīgāk noskaņoti pret grupu, kurai piederam.

Kategorizācija nozīmē cilvēku dabisko tieksmi dalīt pasauli kategorijās, lai veiksmīgāk to izprastu. Tas notiek, lai noteiktu robežas starp iekšgrupu un ārgrupu, lai saprastu, kurai grupai indivīds pieder, lai saprastu, kuras grupas ir konkurenti. Tātad kategorizējot citu grupu kā konkurentus, pret šo grupu tiek pausta, galvenokārt, negatīva attieksme. Sociālās identitātes teorijā uzsvērts - jo ciešāka ir indivīda identifikācija ar savu grupu, jo lielāks favorītisms pret iekšgrupu un vairāk aizspriedumu pret ārgrupām. Salīdzināšanas mehānisms ir cilvēka tendence salīdzināt sevi ar citiem, lai pasargātu un uzturētu pozitīvu savu un grupas tēlu. Ir svarīgi, lai salīdzināšana notiktu pēc raksturojumiem, kuri ir svarīgi konkrētam cilvēkam. Mēs gribam, lai mūsu identitāte būtu gan atšķirīga, gan pozitīvi vērtēta salīdzinājumā ar ārgrupām (Tajfel & Turner, 1979). Mulens un kolēģi, veicot metaanalīzi par iekšgrupas neobjektivitāti, secināja, ka kopumā, lai gan cilvēkiem piemīt tendence pozitīvāk vērtēt iekšgrupu, augstākā statusa grupas izrāda lielāku iekšgrupas neobjektivitāti mākslīgu grupu gadījumā nekā reālo grupu gadījumā. Augstāka statusa grupas pārstāvjiem ir tendence izrādīt iekšgrupas neobjektivitāti būtisko atribūtu gadījumā, savukārt zemākā statusa grupām – nebūtisko atribūtu gadījumā (Mullen, Brown, & Smith, 1992).

Kopumā var runāt par diviem identitātes veidiem: personīgo un sociālo. Kad personīgā identitāte kļūst aktuāla, cilvēka uzvedība ir balstīta uz personīgām iezīmēm un raksturojumiem. Kad sociālā identitāte kļūst aktuāla, motivācija bāzēta grupas uzvedībā. No sociālās identitātes teorijas perspektīvas (Tajfel, 1981), iekšgrupas darbības var izraisīt emocionālās reakcijas tik lielā mērā, cik Es ir saistīts ar iekšgrupu. Grupas emocionālās reakcijas ir iespējamās tad, ja cilvēki tiek kategorizēti kā grupas dalībnieki. Amorālās darbības un rezultāts no iekšgrupas darbībām saista personīgo Es ar kaitējumu caur kopīgo grupas identitāti. Tā kā cilvēku identitāte ir balstīta grupas piederībā, vēlme pozitīvi domāt par savu grupu bieži ir saistīta ar grupas attaisnošanas stratēģijām. Savukārt, kad tas kļūst neiespējams, cilvēki var izjust kolektīvo vainu tik lielā mērā, cik iekšgrupas pagātnes darbības „draud” tagadnes morāles standartiem. Cilvēkiem var būt grūti izvairīties no paškategorizācijas un neiespējami noliegt kolektīvo atbildību, līdz ar to iespējami mēģinājumi minimizēt kaitējumu. Ja arī tāda stratēģija nenostādā, cilvēki sāk izjust kolektīvo vainu (Branscombe & Doosje, 2004).

Paškategorizācijas teorija ir turpinājums sociālās identitātes teorijai un apskata Es koncepciju vairākos līmeņos (Turner et al., 1987): augstākajā, kur cilvēks definē sevi kā cilvēces daļu; vidējā, kur cilvēks definē sevi kā noteiktai grupai piederīgu; zemākajā, kur cilvēks definē sevi kā indivīdu. Sociālā kategorizācija notiek tad, kad cilvēks sāk domāt par sevi un citiem kā sociālo grupu dalībniekiem. Kategorizācija vienmēr ir kontekstuāla, tāpēc dažkārt cilvēkam var būt izdevīgāk izjust piederību rasu grupai, savukārt citā kontekstā – identificēties, balstoties uz izglītības līmeni. Pamatojoties uz paškategorizācijas teoriju (Turner et al., 1987), kurā Es ir kategorizēts grupas līmenī, emocionālā pieredze un gaidas rodas arī kolektīvā līmenī. Lai gan šā brīža grupas dalībnieki nav bijuši iesaistīti ļaunuma nodarīšanā, pamatojoties uz asociāciju ar vainīgo grupu, cilvēki var gaidīt no pārējiem grupas dalībniekiem tādas emocijas kā kolektīvo vainu (Wohl & Branscombe, 2005).

Cits mūsdienu skaidrojums paškategorizācijai grupā ir subjektīvā neskaidrība kā motīvs identifikācijai ar grupu. Šīs teorijas pārstāvji uzskata, ka cilvēki, sastopoties ar neskaidrību kādā no svarīgām jomām (attiecības, uzvedība, uzskati), vēlas ciešāk identificēties ar grupu, kas var sniegt skaidrību šajā jautājumā. Rezultātā cilvēki vairāk identificēties homogēnai grupai un uzradīs lielāku atšķirību heterogēnām grupām (Jetten, Hogg, & Mullin, 2000). Cilvēki paškategorizējas un definē sevi kā grupas pārstāvjus, lai samazinātu neskaidrību. Neviennozīmīgās situācijās cilvēkam, lai saprastu, vai viņš ir pareizi novērtējis situāciju, nepieciešams salīdzināt savu reakciju ar citiem. To var izskaidrot ar sociālo salīdzināšanas teoriju (Festinger, 1954). Mēs pārbaudām sociālo realitāti, balstoties sevis salīdzināšanā ar citiem; cilvēkam ir nepieciešams saņemt novērtējumu par saviem spriedumiem un spējām. Sociālā salīdzināšana ļauj informatīvi salīdzināt sevi ar apkārtējiem un saņemt stabilu, korektu un patiesu informāciju. Veids, kā cilvēki interpretē šo neskaidrību, ir salīdzināšana ar citiem. Līdzība citiem iedveš cilvēkam pārliecību par sevi un stabilitātes izjūtu (Festinger, 1954).

Iepriekš apskatītās teorijas tiek plaši izmantotas, arī analizējot nacionālo piederību, un dažreiz autori runā par diviem veidiem – etnisko un nacionālo identifikāciju, savukārt dažreiz ir grūti nošķirt šīs divas formas. Galvenokārt par nacionālo identifikāciju runā kā par piesaisti noteiktai valstij, bet par etnisko identifikāciju - kā par piesaisti noteiktai etniskai grupai. Šajā darbā tiks akcentēta nacionālā identifikācija. „Nacionālā identifikācija ir piesaistes izjūta nacionālai grupai, kas var veidoties jau bērnībā” (Doosje, Branscombe, Spears, & Manstead, 2004, 97). Nacionālā identifikācija ir saistīta ar politisko orientāciju (Doosje, Branscombe, Spears, & Manstead, 1998), kur izteikta identifikācija vairāk korelē ar labējām politiskām partijām. Izteikta nacionālā identifikācija samazina cilvēku vēlmi atzīt negatīvo informāciju par iekšgrupas pagātni. No brīža, kad cilvēks sāk identificēties ar nacionālo grupu, viņš ir mazāk gatavs konfrontēt ar negatīvām epizodēm par iekšgrupu. Kad cilvēks izjūt mazāku piesaisti grupai, viņš ir gatavs atzīt negatīvo pieredzi. Cilvēki ar zemu identifikāciju izjūt relatīvi lielāku

kolektīvo vainu (Doosje et al., 1998) un stiprāku iekšējo atribūciju savas grupas uzvedībai (Doosje & Branscombe, 2003). Saskaņā ar šiem atklājumiem, cilvēki ar zemu identifikāciju vairāk atbalsta zaudējumu atlīdzināšanas politiku (Doosje et al., 1998). Citiem vārdiem, viņi ir vairāk gatavi izdarīt kaut ko labu, lai izpirktu vainu: lūgt piedošanu, ziedot naudu utt. Cilvēki ar izteiktu identifikāciju izjūt pārkumu, izjūt relatīvi mazāku kolektīvo vainu un izdara vairāk eksternālo atribūciju (Doosje & Branscombe, 2003), rezultātā mazāk iesaistoties zaudējumu atlīdzināšanā (Doosje et al., 1998).

Apkopojot iepriekš minēto, var secināt - identificēšanās ar kādu grupu paredz, ka indivīds daļa cilvēkus iekšgrupās un ārgrupās. Divas teorijas – sociālā identitātes un paškategorizācijas, - apskata tādus procesus kā identifikācija, kategorizācija un salīdzināšana. No brīža, kad cilvēks sāk identificēties ar grupu, viņš ir mazāk gatavs piekrist negatīvām replikām par iekšgrupu. Kad cilvēks izjūt mazāku piesaisti grupai, viņš ir gatavs atzīt negatīvu pieredzi. Cilvēki paškategorizējas un definē sevi kā grupas pārstāvjus, lai samazinātu neskaidrību. Tā kā mūsu identitātes ir iegūtas no mūsu piederības sociālām grupām, iekšgrupas sasniegumi un zaudējumi var būt konstruēti kā personīgi sasniegumi un zaudējumi. Cilvēki var izjūt kolektīvo vainu tad, ja izjūt piederību vainīgai grupai, un nav iespējams noliegt kolektīvo atbildību un izmantot attaisnošanas stratēģiju.

1.2. Sociālās identitātes sarežģītības teorija

Pētnieku interešu lokā vairs nav tikai atziņa par to, ka cilvēks pieder noteiktai grupai, - šobrīd šis uzskats papildināts ar atziņu, ka indivīdi ir vienlaikus vairāku sociālo grupu dalībnieki. Mājās mēs esam savu vecāku bērni, darbā - komandas vadītāji, nācijas līmenī mēs esam pilsoņi. Vairākums pētījumu par sociālo identitāti un starpgrupu attiecībām ir veikti iekšgrupas/ārgrupas kategorijas kontekstā. Rokasa un Brūvere (Roccas & Brewer, 2002) piedāvā jauno koncepciju – sociālās identitātes sarežģītības teoriju - koncepciju, kas raksturo indivīda subjektīvo savstarpēji saistīto multiplo grupu identitāšu reprezentācijas. Sociālās identitātes sarežģītība ir pakāpe, cik lielā mērā cilvēks uzskata, ka grupas, kurām viņš vienlaikus pieder, pārklājas. Kad cilvēks uzskata, ka šīs grupas cieši pārklājas, viņam ir relatīvi vienkārša identitātes struktūra, līdz ar to piederība vairākām grupām saplūst vienā – iekšgrupas identifikācijā. Kad cilvēks saprot un pieņem, ka piederība vairākām grupām nav pilnīgi pārklājoša un savienojama, identitātes struktūra ir vairāk kompleksa. Piemēram, veids, kā cilvēks, kurš vienlaikus ir baltās rases pārstāvis un kristietis, attiecas pret citu indivīdu, kurš ir āfrikāņu rases pārstāvis un kristietis, lielā mērā atkarīgs no tā, kā viņš definē savas rases un reliģijas identitātes kā savstarpēji pārklājošas iekšgrupas. Apzināties multiplo sociālo identitātes struktūru ir svarīgi tāpēc, ka iekšgrupas reprezentācijas ietekmē ne tikai Es-koncepcijas, bet arī attiecības starp Es un citiem. Grupas var būt dažādas pēc izmēra, atrašanās vietas un nozīmes. Dažas grupas var būt pilnīgi

saistītas, dažas - nesaistītas vai daļēji saistītas. Ja grupas nepārklājas vai pārklājas maz, tas nozīmē, ka iekšgrupas dalībnieki vienā dimensijā var kļūt par ārgrupas dalībniekiem citā. Piemēram, sieviete ieņem augstāko vadības pozīciju: kad sociālais konteksts „pavītro” profesionālo identitāti, viņa biežāk uztver vīriešu kolēģus kā iekšgrupas dalībniekus. Kad kļūst aktuāla dzimuma identitāte, viņa var uztvert tos pašus kolēģus kā ārgrupas dalībniekus. Autores piedāvā četrus iespējamus sociālās identitātes sarežģītības variantus; īsi apskatīsim katru no tiem (Roccas & Brewer, 2002).

1) Pārklāšanās - kopīga identitāte ir punktā, kur vairākas identitātes pārklājas. Piemēram, sieviete - juriste saskata kopīgu identitāti tikai ar citām sievietēm juristēm. Juristi - vīrieši vai sievietes citās profesijās tiek uztvertas kā ārgrupas dalībnieki.

2) Pārsvars – tiek izvēlēta viena identitāte, kurai ir vislielākā nozīme un kurai citas identitātes pakļaujas. Piemēram, sieviete - juriste, kurai profesionālā identitāte ir svarīgāka, uztvers visus juristus kā savas iekšgrupas pārstāvjus. Citas sievietes - juristes ir tuvākas, nekā vīrieši - juristi, tajā pašā laikā identifikācija ar vīriešiem - juristiem ir lielāka nekā ar sievietēm citās profesijās.

3) Sadalīšana – ja vairāk nekā viena grupa ir svarīga, multiplās identitātes diferencējas un izolējas, identitātes kļūst situatīvi specifiskas. Vienā situācijā primārais uzsvars ir uz vienu identitāti. Piemēram, darbā profesionālā identitāte „spēlē” noteicošo lomu, savukārt dzimuma identitāte nav aktualizēta, bet mājās profesionālā identitāte vairs nav aktuāla. Konteksta nozīme ir saistīta ar paškategorizācijas teoriju (Turner et al., 1987), kur aktualizēta ideja par to, ka identitātes vienmēr ir kontekstuāli konstruētas.

4) Sapludināšana – sociālā identitāte kā summa visām identifikācijām. Piemēram, sievietei – juristei viņas identifikācija ar sievietēm kā sociālo grupu krustojas ar juristiem un citu profesiju pārstāvjiem, viņas identifikācija ar juristiem krustojas ar sievietēm un vīriešiem. Tas nozīmē, ka abas grupas ir svarīgas un aktuālas visās situācijās.

Pārklāšanās ir vienkāršāka forma, jo šajā gadījumā multiplās, dažādas identitātes reducē uz vienu īpašu grupu. Arī pārsvars ir ar zemu sarežģītības, jo tas atgriežas pie dihotomiskām attiecībām starp vienu iekšgrupu un ārgrupu. Sadalīšana ir ceļš uz sarežģītāku struktūru, jo tiek atpazītas un diferencētas dažādas identitātes, bet nav mēģinājuma tās saskaņot. Sapludināšanas struktūra kalpo par augstākā līmeņa sarežģītības veidu, jo tā paredz gan sociālo identitāšu diferenciaciju, gan integrāciju. Individīdiem, kuri dzīvo multikulturālās sabiedrībās, ir lielāka tendence veidot kompleksas multiplas identitātes, nekā cilvēkiem no monokulturālām sabiedrībām. Augsta sociālās identitātes sarežģītība ir saistīta ar lielāku toleranci un kaitējumu atlīdzināšanas centieniem (Schmid, Hewstone, Tausch, Cairns, & Hughes, 2009). Kompleksa sociālās identitātes sarežģītības struktūra ir saistīta ar zemāko varas orientāciju, augstākajām universālisma vērtībām. Vienkārša (pārklāta) sociālās identitātes sarežģītības struktūra ir saistīta ar īslaicīgu stresu un trauksmi (Miller, Brewer, & Arbuckle, 2009).

Sociālās identitātes sarežģītība mūsdienu psiholoģijā ir jauns jēdziens, ar kura palīdzību ir iespējams pētīt indivīdu priekšstatu atšķirības par savas iekšgrupas struktūru un to, cik lielā mērā šīs iekšgrupas savstarpēji pārklājas. Tas sniedz precīzāku sapratni par to, cik identitātes process ir komplicēts un ka tas nav saistīts tikai ar dalījumu „iekšgrupa – ārgrupa”. Sociālās identitātes sarežģītības koncepcija palīdz labāk saprast, kā indivīdi veido savas sociālās identitātes kā piederību multiplām, nekonverģentām grupām.

1.3. Multidimensionālie identifikācijas modeļi

Daži pētnieki apskata identifikāciju ar grupām kā personīgo dispozīciju, kura ir relatīvi stabila (Triandis & Gelfand, 1998), citi aplūko to sociālā kontekstā (Turner et al., 1987). Iepriekšējo pētījumu prakse ir mērīt sociālo identifikāciju kā viendimensionālu konstrukt, parasti – ar vienas skalas palīdzību (Doosje et al., 1998). Šobrīd atklāts, ka viendimensionāls skats uz identifikāciju nav pilnīgs un efektīvs (Roccas, Sagiv, Schwartz, Halevy, & Eidelson, 2008). Pēdējos gadus identifikācijas koncepcija ir saistīta ar multidimensionālo struktūru, tomēr pat mūsdienās ir mazs konsensuss par to, kādas dimensijas tieši pastāv. Šīs neskaidrības daļēji var skaidrot ar to, ka vairāku disciplīnu pārstāvji ir ieinteresēti identifikācijas tematā. Sociālie psihologi bieži vēlas pētīt identifikāciju ar dažādām grupām, politiskie psihologi interesējas par identifikāciju politiskām partijām utt.

Pētījumos, kas veikti no 20. gadsima beigām līdz 21. gadsimta sākumam, sniegti pretrunīgi rezultāti par attiecībām starp identifikācijas izteiktību un kolektīvo vainu; piemēram, Doosje un kolēģi (1998) sākotnēji novēroja negatīvu saistību, taču vēlāk – pozitīvu (2004), vai arī netika atklāta saistība (Branscombe, Slugoski, & Kappen, 2004). No vienas puses, cilvēkiem ar izteiktāku identifikāciju ir jābūt lielākai morālai atbildībai par iekšgrupas rīcību, kas var nozīmēt, ka kolektīvā vaina var būt pozitīvi saistīta ar identifikāciju. No otras puses, pamatojoties uz sociālās identitātes teoriju, ir zināms, ka cilvēki, kuriem ir izteiktāka identifikācija ar iekšgrupu, ir vairāk motivēti saglabāt pozitīvu sociālo identitāti, līdz ar to viņi vairāk konfrontējas ar negatīvo informāciju, biežāk mēģinot to interpretēt citādāk. Saskaņā ar šo atziņu, grupas identifikācijas sekmē grupas rīcības leģitimitāti, rezultātā – mazāku grupas vainu. Summējot šīs divas pieejas, identifikācijai jābūt vienlaikus pozitīvi un negatīvi saistītai ar kolektīvo vainu.

Lai atrisinātu identifikācijas – vainas paradoksu, Rokasa un kolēģi (Roccas et al., 2008) piedāvā jauno multidimensionālo grupas identifikācijas modeli. Lai izveidotu šo modeli, tika izmantotas atziņas no sociālās identitātes perspektīvas, individuālisma – kolektīvisma, nacionālisma – patriotisma un identifikācijas ar organizācijām. Autori konceptuāli izdalījuši četrus atšķirīgus identifikācijas elementus: svarīgumu (cik lielā mērā es redzu grupu kā daļu no sevis), saistības (cik lielā mērā es vēlos nest labumu grupai), pārākumu (cik lielā mērā es redzu

savu grupu kā pārāku par pārējiem) un piekāpšanos (cik lielā mērā es cienu, pakļaujos grupas normām, autoritātēm). Lai izveidotu savu konceptuālo modeli, Rokasa un kolēģi (Roccas et al., 2008) izmantoja dažus teorētiskus pieņēmumus. Pirmkārt, pamatojoties sociālās identitātes teorijā, identifikācija ir depersonalizācijas process, kur „cilvēki uztver sevi vairāk kā grupas locekļus, nevis unikālas personības” (Turner et al., 1987, 2). Individīdi kļūst saistīti caur kopīgo grupas piesaisti. Tadžfels (Tajfel, 1981, 255) definē sociālo identitāti kā „indivīda pašraksturojumu, kas rodas, pieskaitot sevi noteiktai sociālai grupai līdz ar tā nozīmi un emocionālo svarīgumu, līdztekus ar piederību”. Šo definīciju var interpretēt kā trīs dažādus aspektus: kognitīvo, novērtēšanas un afektīvo. Otrkārt, individuālisma un kolektīvisma jēdziens sākotnēji attiecināms uz kultūrām (Hofstede, 1980). Tālākajos pētījumos šie jēdzieni bieži izmantoti arī individuālā līmenī. Triandiss un Gelfands (1998) izdalīja divus kolektīvisma veidus: horizontālo un vertikālo. Vertikālais kolektīvisms „pasvītro” pakļaušanos grupas autoritātēm un normām, savukārt horizontālais kolektīvisms - līdzību pārējiem, kopīgas normas un vērtības, bet netiek runāts par pakļaušanos. Atšķirībā no pirmajiem diviem veidiem, nacionālismā – patriotismā identifikācija aplūkota ar vienu konkrētu grupu – ar nāciju. Staubs (Staub, 1997) piedāvājis vairākus patriotisma veidus – „aklu” patriotismu, kam raksturīga rigida piesaiste valstij, nekritiska attieksme un pieņemšana; konstruktīvu patriotismu, kur piesaiste valstij var būt raksturota kā kritiskā lojalitāte un tradicionālais patriotisms, kuru var pieņemt arī kā afektīvu piesaisti nācijai. Līdzīgi nacionālisma – patriotisma koncepcijai, arī identifikācija ar organizāciju ir saistīta ar vienu grupas veidu – darba organizāciju. Galvenokārt, pētījumi šajā jomā tiek fokusēti uz organizācijas piesaisti, lojalitāti, gatavību darboties ārpus sava darba pienākumiem, respektīvi, tiek aplūkota afektīvā nozīme. Ir arī pētījumi, kuros uzmanība pievērsta kognitīvam aspektam, proti, apskatīts, cik lielā mērā identifikācija ar organizāciju ir centrāla cilvēka identitātē.

Summējot visas četras koncepcijas, var redzēt, ka identifikācija ir multidimensionāla koncepcija. Nosaukumu un dimensiju skaits var atšķirties, tomēr „iezīmējas” kopīgas tendences. Šīs pieejas autori (Roccas et al., 2008), pievēršot uzmanību līdzīgām un atšķirīgām konstrukcijām, piedāvā savu modeli ar sekojošiem elementiem – svarīgums, saistības, pārākums un piekāpšanās.

- 1) Svarīgums – cilvēkiem ir svarīgi redzēt grupu kā „mēs”, nevis „viņi”. Šis aspekts ir saistīts ar kognitīvo komponentu – to, kā indivīdi konstruē savas Es-koncepcijas. Tas ir saistīts arī ar afektīvo komponentu – kad cilvēks ir identificējies ar grupu, tās sasniegumi un zaudējumi tiek uztverti kā savi. Līdz ar to var atrast līdzību starp svarīgumu un Tadžfela definīciju par sociālo identitāti (Tajfel, 1981).

- 2) Saistības – šis elements saistīts ar patriotisma konstrukciju, kā arī horizontālo kolektīvismu. Tas ir fundamentāli svarīgs organizāciju pētījumos, kuros akcentēts, cik lielā mērā darbinieki ir gatavi ieguldīt savus resursus (laiku, zināšanas utt.) organizācijā.
- 3) Pārākums – šis elements ietver sevī salīdzinājuma aspektu, kas ļauj apskatīt savas grupas pārākumu par citām. Līdzīgu domu var atrast sociālās identitātes teorijā, kura postulē, ka cilvēki ir motivēti saglabāt pozitīvu tēlu par savu grupu.
- 4) Pakļaušanās – cilvēkiem, kuri identificējas ar grupu tik ļoti, ka visiem ir jāpakļaujas grupas normām un autoritātēm, ir jāpretojas jebkurai grupas kritikai. Var atrast līdzīgas atziņas ar vertikālo kolektīvismu, kā arī „aklu” patriotismu, kur arī ir svarīgi pieņemt un cienīt grupas vērtības un lēmumus.

Rokasa un kolēģi (Roccas et al., 2006) piedāvā skatīties uz identifikāciju kā divām dimensijām – piesaisti (svarīguma un saistības kombināciju) un slavināšanu (pārākuma un pakļaušanās kombināciju). Jo vairāk cilvēki slavina savu grupu, jo mazāk viņi izjūt kolektīvo vainu. Piesaiste ir pozitīvi saistīta ar kolektīvo vainu tad, ja slavināšanas dimensija ir kontrolēta, tas nozīmē, ka kopumā slavināšana samazina piesaistes identifikācijas efektu uz kolektīvo vainu. Apskatīsim sīkāk katru no Rokasas identifikācijas dimensijām:

- 1) Slavināšanas dimensija – saistīta ar Stauba (Staub, 1997) „aklo” patriotismu un Triandisa un Gelfanda (1998) vertikālo kolektīvismu. Kopumā tas ir tāds grupas redzējums, kad sava grupa tiek uztverta kā pārāka par citām, tiek izrādīta cieņa pret savas grupas normām un autoritātēm. Indivīds, kuram šī dimensija ir augsta, tic, ka iekšgrupa ir labāka, nekā citas grupas un pretojas jebkurai grupas kritikai.
- 2) Piesaistes dimensija – saistīta ar Stauba (Staub, 1997) tradicionālo patriotismu un Triandisa un Gelfanda (1998) horizontālo kolektīvismu. Tie cilvēki, kam ir augsti rādītāji šajā dimensijā, izjūt emocionālo piesaisti grupai, vēloties sniegt savu ieguldījumu tās labā.

Rokasa un kolēģi (Roccas et al., 2006) veikuši pētījumu Izraēlā 2000. un 2001. gadā miera un saspringtu attiecību apstākļos. Pētnieki secināja, ka kopumā piesaistes un slavināšanas rādītāji nemainās, savukārt saspringtos attiecību apstākļos (biežāki terora akti, uzbrukumi utt.) attaisnošanas domāšanas stratēģijas palielinās, bet kolektīvā vaina – samazinās (Roccas et al., 2006). To var izskaidrot ar dažādiem iemesliem, piemēram, aktuālais konflikts virza cilvēku vairāk fokusēties uz iekšgrupas vajadzībām, nevis uz iekšgrupas kļūdām. Rezultātos gūts apliecinājums, ka slavināšanas dimensija ir pozitīvi saistīta ar attaisnošanas domāšanu un negatīvi – ar kolektīvo vainu. Savukārt piesaistes dimensija ir mazāk saistīta ar šiem faktoriem. Kontrolējot slavināšanas dimensiju, piesaiste negatīvi korelē ar attaisnošanas domāšanu un pozitīvi – ar kolektīvo vainu. Pastāv pozitīva korelācija starp slavināšanu un piesaisti. Neskatoties uz to, ka šīs divas identifikācijas dimensijas ir saistītas, tām ir pretējs efekts attiecībā

uz kolektīvo vainu. Galvenā atšķirība ir tāda, ka slavināšanas dimensijā pastāv salīdzināšanas komponents, fokusējoties uz iekšgrupas pārkumu pret citām grupām. Savukārt piesaistes dimensijā nav salīdzināšanas komponenta, tā fokusējas uz kritisko iekšgrupas novērtējumu (Leidner, Castano, Zaiser, & Giner –Sorolla, 2010).

Apkopojot iepriekš minēto, var secināt, ka pētījumos un teorijās sociālajā psiholoģijā daudz uzmanības veltīts tam, kā Es ir konstruēts attiecībās ar grupas piederību (Brewer & Gardner, 1996). Tadžfels (Tajfel, 1981, 255) apskata sociālo identitāti kā „indivīda pašraksturojumu, kas rodas, pieskaitot sevi noteiktai sociālai grupai kopā ar nozīmi un emocionālo svarīgumu, līdztekus piederībai”. Paškategorizācijas teorija paplašina šo struktūru ar pieņēmumiem par īpašu nozīmi un kontekstu, kad noteikta grupa kļūst aktuāla. Viedoklis par identifikāciju kā viendimensionālu konstruktu vairs nav efektīvs, - daudz labāk identifikāciju spēj izskaidrot multidimensionālā pieeja. Piesaistes un slavināšanas identifikācijas dimensijas korelē viena ar otru, savukārt katra no tām spēj prognozēt dažādu uzvedību. Piesaistes dimensija spēj labāk prognozēt kolektīvo vainu un kaitējuma atlīdzināšanas centienus, ja slavināšanas dimensija ir kontrolēta. Tā savukārt ir vairāk saistīta ar attaisnošanas stratēģijām un nekritisko iekšgrupas vērtēšanu.

2.Kolektīvā vainas izjūta sociālās identitātes skatījumā

2.1.Kolektīvā vainas izjūta

Pēdējos 20 gadus teorijās un pētījumos par starpgrupu attiecībām liela uzmanība tika veltīta emocijām (piemēram, aizspriedumu, stereotipu pētījumos). Pētnieki (galvenokārt Eiropā un Amerikā) izmanto emociju konceptu, lai izskaidrotu dažādus iekšējos un starpgrupu procesus, kopumā secinot, ka cilvēki var izjust emocijas par iekšgrupu, ārgrupu un attiecībām starp šīm grupām. Dažādi specifiski emociju paterni spēj prognozēt noteiktu uzvedību, kā arī viens un tas pats notikums spēj izraisīt dažādas emocionālās reakcijas atkarībā no subjektīvas interpretācijas (Iyer & Leach, 2008). Lasot literatūru par šo tēmu, var sastapties ar terminoloģijas grūtībām – pētnieki līdzīgus procesus nosauc dažādi. Daļa no pētniekiem tos sauc par „starpgrupu emocijām” (Mackie, Smith, & Ray, 2008), daži pētnieki identificē tos kā „grupas emocijas” (Iyer, Leach, & Crosby, 2003), daļa tos dēvē par „kolektīvām emocijām” (Doosje et al., 1998). Atšķiras ne tikai terminoloģija, bet arī konceptualizācija un operacionalizācija, un rezultātā diemžēl ir grūti orientēties darbos par šo tēmu un tos salīdzināt. Piemēram, starpgrupu emociju pārstāvji definē vienīgi ārgrupu kā emociju objektu, savukārt grupas emociju pārstāvji – gan iekšgrupu, gan ārgrupu (Iyer et al., 2003). Starpgrupu teorijas pārstāvji vairāk interesējas par attiecībām starp grupām un to, kā emocijas spēj tās ieteikmēt. Grupas emociju pārstāvji pēta gan tikai iekšgrupas, gan iekšgrupas un ārgrupas attiecības. Kopumā, kolektīvās emocijas tiek

definētas kā „afektīvas reakcijas, kuras veidojas no piederības grupai” (Branscombe, Slugoski, & Kappen, 2004, 17).

Starpgrupu emociju teorija ir viena no mūsdienu koncepcijām, kā var skatīties uz grupas emocijām. Pamatojoties uz šo teoriju, emocijas ietekmē starpgrupu uzvedību un rodas no piederības noteiktām grupām (Mackie et al., 2008). Kad grupa kļūst nozīmīga, visi notikumi, kuri ir saistīti ar šo grupu, izraisa emocijas, kuras varētu būt, ja šie notikumi būtu individuālā līmenī. Paškategorizācijas rezultātā cilvēki domā par sevi mazāk kā par unikālām būtnēm, bet vairāk kā par relatīvi tipisku grupas dalībnieku un attiecīgi arī rīkojas. Viņi redz un raksturo sevi ar tiem raksturojumiem, kas asociējas ar piederību noteiktai grupai, atbalsta tādas attieksmes un viedokļus, kas asociējas ar piederību noteiktai grupai, un darbojas tā, kā viņiem šķiet, ka grupas dalībniekiem būtu jā dara – šo procesu sauc par pašstereotipizāciju. Pateicoties paškategorizācijai, grupas dalībnieki tiek uztverti līdzīgāk. Veicot dažādus pētījumus, Makī un kolēģi (Mackie et al., 2008) secināja, ka cilvēki izjūt dažādas emocijas kā indivīdi un kā grupas pārstāvji. Piemēram, cilvēks var izjust augstu prieku kā indivīds, tajā pašā laikā domājot par sevi kā par amerikāni, prieka rādītājs var būt krietni mazāks. Otra svarīga atziņa ir saistīta ar to, ka cilvēkiem ir līdzīgas emocijas, kad viņi domā par sevi kā par vienas grupas pārstāvjiem. Piemēram, cilvēki, domājot par sevi kā par studentiem, izjūt līdzīgas emocijas. Cilvēkiem sakrīt emocijas, domājot par piederību noteiktai grupai vairāk, nekā domājot par sevi kā par indivīdiem. Un trešais secinājums no pētījumiem ir tāds, ka indivīdi, kuriem piederība noteiktai grupai ir vairāk svarīga, izjūt emocijas spēcīgāk. Tas nozīmē, ka cilvēki ar izteiktāku identifikāciju noteiktai grupai izjūt lielāku lepnumu par savu grupu, nekā cilvēki ar zemāku identifikāciju šai grupai. Pastāv izņēmums – proti, kad emocijas ir saistītas ar kaitējuma nodarīšanu citai grupai, grupas dalībnieki izjūt mazāk grupas emociju (Doosje et al., 1998). Tas nozīmē, ka kopumā paškategorizācija nosaka emocionālās reakcijas un grupas identifikācija palielina vai samazina to ietekmi.

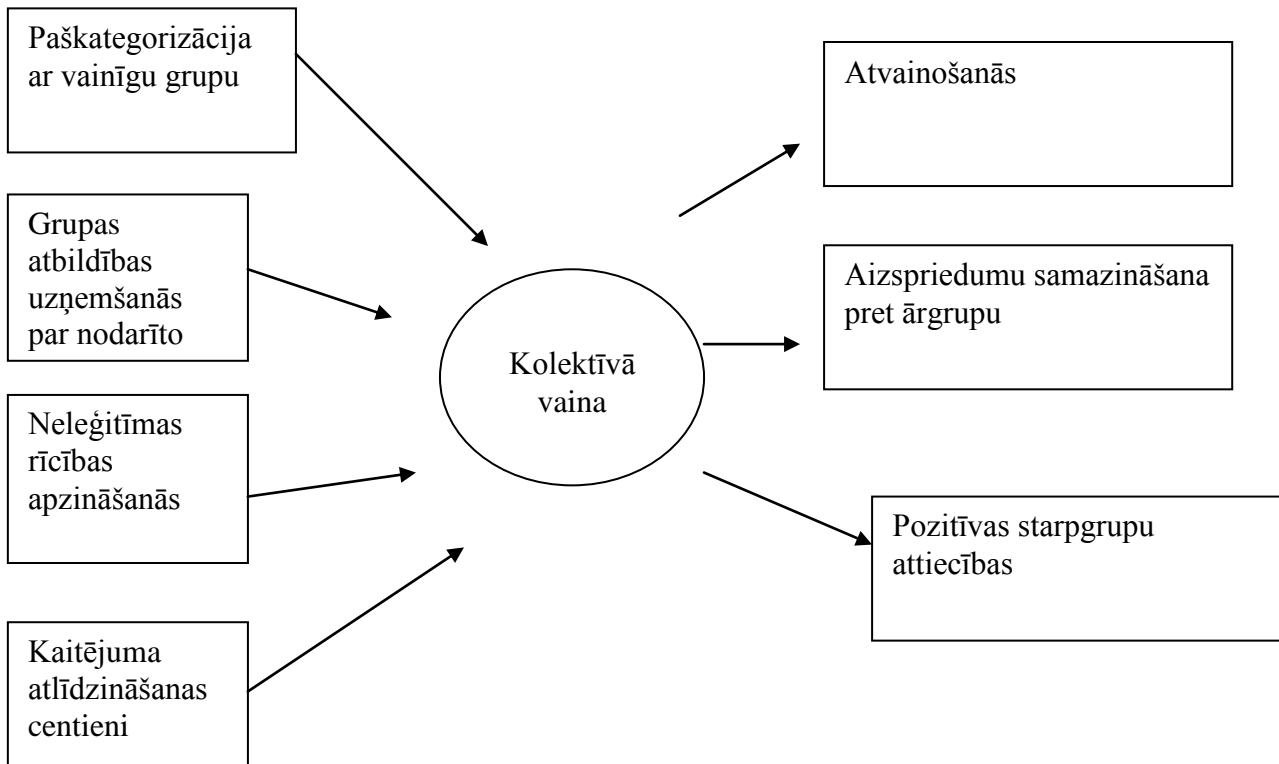
Grupās vēstures atgādināšana var nopietni ietekmēt aktuālās emocionālās reakcijas. Kad cilvēki domā par dažādiem viņu grupas vēstures aspektiem, viņi var izjust kolektīvo lepnumu, tomēr pastāv arī daži šādi aspekti, kuri var izraisīt kolektīvo vainu un vēlmi atlīdzināt kaitējumu. Tādas emocionālās reakcijas rodas nevis no personīgas iesaistīšanas šajās situācijās, bet tad, ja personīgais Es ir kategorizēts kā grupai piederīgs. Patiešām, cilvēku reakcija par starpgrupu notikumiem parasti nav saistīta ar tiešu piedalīšanos notikumā, - šīs reakcijas ir atkarīgas no sociālās identitātes, kas kļūst aktuāla, kad cilvēkiem tiek atgādināts par iekšgrupas pagātnes darbībām. Pētījumi par tādu emocionālo pieredzi ir salīdzinoši jauni sociālajā psiholoģijā (Branscombe & Doosje, 2004).

„Personīgā vaina ir nepatīkams emocionāls stāvoklis, kas saistīts ar individuālo atbildību par noteiktām darbībām, apstākļiem vai nodomiem” (Baumeister, Stillwell, & Heatherton, 1994,

245). „Kolektīvā vaina – vaina, kas rodas, kad cilvēks kategorizē sevi kā piederīgu grupai, kas nodarījusi ļaunu citai grupai, un šīs rīcības ir nelegitīmas” (Doosje et al., 2006, 326). Rodas jautājums, kurās situācijās var izjust tādu emocionālo reakciju kā kolektīvā vaina. Nacionālā kontekstā šis ir diezgan izplatīts fenomens – piemēram, Holokausts. Katra nācija pati izdomā metodes, kā atlīdzināt kaitējumu – piemēram, Austrālijā ir „piedošanas diena” par izdarīto kaitējumu vietējiem iedzīvotājiem. Kolektīvā vaina var rasties dažādu notikumu rezultātā. Cilvēki var potenciāli izjust kolektīvo vainu par tagadnes netaisnībām, kuras viņi paši nav veikuši, bet turpina saņemt priekšrocības no tām (Schmitt, Branscombe, & Brehm, 2004). Piemēram, vīrieši var izjust kolektīvo vainu par privilēģijām, kuras joprojām ir dzimumu netaisnības rezultāts. Kolektīvā vainas izjūta var rasties no noteiktām darbībām, specifiskām darbību sērijām vai arī no vesela vēstures perioda un netaisnības sistēmas (Branscombe et al., 2004).

Pētījumi par individuālo vainu liecina, ka cilvēki diezgan bieži izjūt šīs emocijas. Grupas līmenī ir ļoti grūti runāt par biežumu. Pētījumā, kur baltādainiem amerikāņiem bija jāraksta eseja par minoritāšu grupām, 90 procenti izteica aizspriedumus, daļa – ar sirdsapziņas pārmetumiem (Devine, Monteich, Zuwerink, & Elliot, 1991). Ir pētījumi, kuros pierādīts, ka kolektīvā vaina nerodas pārāk bieži (Branscombe & Doosje, 2004). Tās rašanos ietekmē distress, kuru izjūt grupas dalībnieki, kad viņi pieņem, ka viņu iekšgrupa ir atbildīga par amorālām darbībām, kas ir kaitējušas citai grupai (Branscombe, Doosje, & McGarty, 2002). Šīs emocijas rodas tad, kad cilvēka identitāte vai asociācijas ar grupu, kura kaitējusi citai grupai, kļūst aktuāla. Tas gan nenozīmē, ka cilvēki, kuri izjūt kolektīvo vainu, obligāti izjūt likumīgu atbildību par grupas darbībām – personīgas atbildības par nodarīto var arī nebūt (Doosje et al., 1998). Piemēram, dalībnieki izjūt kolektīvo vainu, kad saņem atgriezenisko saiti par to, ka viņu grupa ir nodarījusi ļaunumu, kaut gan tajā pašā laikā pats dalībnieks to nav darījis (Doosje et al., 1998). Līdz ar to tiek pierādīts fakts, ka kolektīvā vaina var būt tad, kad personīgais Es nav iesaistīts ļauna nodarījumā. Neskatoties uz to, ka personīgā bāze vainas rādīšanai tikusi likvidēta, kolektīvās vainas paaugstinājums ir saistīts ar cilvēka paškategorizāciju vainīgajai grupai. Ir arī pierādīts, ka pastāv vāja korelācija starp personīgo un kolektīvo vainas izjūtu (Branscombe et al., 2004).

Kopumā var runāt par četriem svarīgiem procesiem kolektīvās vainas rašanās procesā: paškategorizāciju grupai, kura ir nodarījusi ļaunumu citai grupai; grupas atbildības uzņemšanos par nodarīto; nelegitīmas rīcības apzināšanos; kaitējuma atlīdzināšanas centieniem (Wohl, Branscombe, & Klar, 2006) (sk. 1.attēlu).

1.attēls. Kolektīvas vainas rašanās priekšnosacījumi un potenciālās sekas (Wohl et al., 2006)

Pamatojoties uz 1. attēlu, var runāt par četrām svarīgām atziņām. Cilvēki paškategorizējas kā grupas dalībnieki, kuri veikuši ļaunu darbību. Grupas dalībnieki uzņemas grupas atbildību par darbībām, kas nodarījušas ļaunu citai grupai. Grupas dalībnieki atzīst, ka grupas darbības bijušas nelegitīmas. Kolektīvās vainas lielums atkarīgs no kaitējuma atlīdzināšanas „izdevumiem” jeb šo centienu „smaguma” pakāpes.

Sīkāk apskatīsim katru no šiem punktiem:

(1) Pamatojoties uz paškategorizācijas teoriju, tie cilvēki, kuri ir kategorizēti kā iekšgrupa, būs tie, kuri „pelņījuši” labāku, savukārt tie, kuri ir kategorizēti kā ārgrupa, ir „pelņījuši” sliktāku izturēšanos. Ja cilvēks neidentificē sevi kā grupas dalībnieku, nav pamata, lai rastos emocijas par šo grupu. No sociālās identitātes teorijas perspektīvas, pieaugot grupas nozīmībai, pieaug arī iespējamība, ka indivīds pārdzīvos emocijas, kas rodas no piederības grupai (Tajfel & Turner, 1979). Tā kā mūsu identitātes ir iegūtas no mūsu piederības sociālām grupām, grupas sasniegumi un zaudējumi var būt konstruēti kā mūsu personīgi sasniegumi un zaudējumi (Turner et al., 1987).

(2) Cilvēki aizsargā iekšgrupas tēlu: iekšgrupas dalībnieki var censties minimizēt vai noliegt savas grupas atbildību par nodarīto vai atzīt to par legītimu (Wohl et al., 2006). Lai rastos kolektīvā vaina, iekšgrupas dalībniekam ir jāuzņemas atbildība par savu grupu. Var izdalīt trīs veidus, kā izvairīties no atbildības: 1) fokusēties uz upuru ciešanām, nevis uz iekšgrupas netaisnīgu darbību, 2) vainot ārgrupu savās nelaimēs, 3) novelt vainu par nodarīto uz deviantiem iekšgrupas dalībniekiem. Fokusa mainīšana palīdz pozicionēt problēmu uz „viņiem”, nevis uz „mums”. Povels, Branscombe un Šmits (Powell, Branscombe, & Schmitt, 2005) izvirzījuši

hipotēzi, ka rasu nevienlīdzības problēmas formulējuma struktūra ietekmē kolektīvās vainas izteiktību: formulējumi par baltādaino amerikāņu priekšrocībām izraisa lielāku vainu, nekā formulējumi par afroamerikāņu zaudējumiem. Jo vairāk problēmas formulējuma struktūra attiecināma iekšgrupas priekšrocībām, jo vairāk dalībnieki ir gatavi iesaistīties uzvedībā, kas „izlabo” šo situāciju un atbrīvo no etniskiem aizspriedumiem. Ja situācija ir aprakstīta iekšgrupas priekšrocību ietvaros, tad fokuss ir uz „mēs” kā rases nevienlīdzības avotu, un tas mudina izjust kolektīvo vainu. Viens no veidiem, kā izvairīties no atbildības, ir vainot ārgrupu par savu stāvokli un netaisnībām. Labs piemērs tam ir nacistu uzvedība II Pasaules karā, kad ebreju tēls bija pilnīgi dehumanizēts, un vesela nācija tika vainota visās nelaimēs. Minimizējot veselas grupas vainas pakāpi, grupas dalībnieki var novirzīt vainu uz delikventiem grupas dalībniekiem. To spilgti var redzēt pēc II Pasaules kara, kad vācu iedzīvotāji vainoja Hitleru un vēl nelielu cilvēku grupu, nedomājot par savu vainu Holokaustā. Viens no veidiem, kā samazināt kolektīvo vainu, ir dezidentifikācija ar iekšgrupu, kad indivīds noliedz savu saistību ar vainīgo grupu.

(3) Pat tad, ja no atbildības nevar izvairīties, kolektīvā vaina var būt samazināta, padarot ļaunumu par leģitīmu. Ja grupa uztver sevi kā diskriminācijas upuri no citas grupas puses, viņi vairāk attaisno savas iekšgrupas naidīgumu pret citu grupu. Šis fakts tika pierādīts pētījumā, kur Kanādas ebreju dalībnieki pēc Holokausta atgādināšanas izjuta mazāku kolektīvo vainu pret palestīniešiem nekā pirms tam (Wohl & Branscombe, 2008). Tika atklāts, ka pēc Holokausta atgādināšanas dalībnieki uzskatīja, ka palestīnieši ir vairāk vainīgi un bija mazāk gatavi viņiem piedot. Pēc atgādināšanas dalībnieki uzskatīja, ka palestīnieši un ebreji ir mazāk līdzīgi.

(4) Gatavība sniegt palīdzību, lai samazinātu kolektīvo vainu, ir saistīta ar palīdzības sarežģītību jeb centienu grūtībām (Schmitt et al., 2008). Šajā pētījumā vīrieši lasīja materiālus, kuros tika pausts atbalsts dzimumu stereotīpiem un vīriešu privilēģijām sabiedrībā. Pēc tam viņiem tika dota iespēja samazināt vīriešu privilēģijas un savākt parakstus, lai atbalstītu sievietes. Tika atklāts, ka tad, kad parakstu daudzums bija ļoti mazs vai pārāk liels (attiecīgi 5 vai 100 paraksti),— kolektīvā vaina bija samērā neliela, savukārt prasot savākt 50 parakstus, tika konstatēta lielāka kolektīvā vaina un gatavība palīdzēt. Kad kaitējuma atlīdzināšana ir viegli sasniedzama, kolektīvā vaina ir samērā neliela. Pieaugot sarežģītībai, arī vainas intensitāte pieaug, jo vajadzīgs vairāk motivācijas, lai izlabotu situāciju. Tajā pašā laikā, ja šī sarežģītība pārsniedz nozīmību un motivāciju kaut ko izdarīt (nepieciešams savākt 100 parakstus), tas rada vainas samazināšanos.

Branscombe piedāvā integrēto modeli, lai aprakstītu, kā rodas kolektīvā vaina. Viņa sadalīja faktoros, kas rada kolektīvo vainu, divās grupās: netiešos (distal) un tiešos (proximal) faktoros. Gan tieši, gan netieši faktori ietekmē kolektīvās vainas eksistenci. Pie netiešiem faktoriem pieder grupas identifikācija. Pie tiešiem faktoriem pieder: iekšgrupas atbildības pakāpe, uztverta nelikumība, zaudējumu atlīdzināšanas centieni. Grupas identifikācija var

sekmēt kolektīvo vainu tikai caur tiešiem faktoriem, respektīvi, grupas identifikācija var ietekmēt iekšgrupas atbildību, leģitimitāti un atlīdzināšanas centienus, kas savukārt sekmē kolektīvo vainu. Katrs no šiem trim pēdējiem faktoriem var tiešā veidā ietekmēt kolektīvo vainu un būt par starpnieku starp identifikācijas līmeni un vainu (Branscombe, 2004).

Vēl viena iespēja samazināt kolektīvo vainu ir attaisnošanas domāšanas mehānisms. Attaisnošanas domāšana ir „pārliecība, kas var palīdzēt indivīdam attaisnot vai atbrīvot iekšgrupu no ļaunuma nodarījuma, minimizējot negatīvas darbības vai vainojot upura grupu” (Roccas et al., 2004, 134). Caur attaisnošanas domāšanu cilvēki mēģina saglabāt pozitīvu iekšgrupas tēlu. Starp diviem attaisnošanas domāšanas veidiem (negatīvo notikumu minimizēšana un upuru vainošana) pastāv pozitīva korelācija. Šī stratēģija ir saistīta arī ar politisko orientāciju – jo vairāk cilvēks atbalsta kreisās partijas, jo vairāk ir gatavs pieņemt kolektīvo vainu un atbalstīt reparācijas un mazāk izmantot attaisnošanas domāšanas stratēģijas (Roccas et al., 2004). Attaisnošanas domāšana pozitīvi korelē ar vajadzību pēc pozitīvas informācijas par savu iekšgrupu. Ārgrupas identifikācija ir negatīvi saistīta ar attaisnošanas domāšanu (Figueiredo, Valentim, & Doosje, 2011). Attaisnošanas domāšana ir saistīta ar kopējo tendenci minimizēt iekšgrupas darbības kaitējuma sekas.

Attaisnošanas domāšana ir morāles brīvlaišana (moral disengagement), kas „kalpo” kā mediators, lai samazinātu taisnīguma prasības. Respektīvi, morāles brīvlaišana var būt jebkuri procesi, kas palīdz cilvēkiem konstruēt realitāti tā, lai viņu darbības nebūtu nosodāmas (Bandura, 1999). Morāles brīvlaišanai var būt dažādas formas, piemēram, upuru ciešanu minimizēšana un upuru dehumanizācija. Cilvēki izmanto to kā aizsardzību pret kognitīvo disonansi, respektīvi, esot mazāk gatavi atbalstīt savas grupas nosodīšanu un ārgrupas upuru reparācijas. Divos pētījumos Amerikā un vienā – Lielbritānijā pierādīts, ka iekšgrupas slavināšana samazina taisnīguma prasības caur morālo brīvlaišanu situācijās, kad iekšgrupas statuss ir apdraudēts. Tas nozīmē, ka slavināšanas dimensija bloķē taisnīguma principus un neļauj pieņemt kritisku informāciju par savas iekšgrupas rīcību (Leidner, Castano, Zaiser, & Giner –Sorolla, 2010). Kopumā pastāv negatīva saistība starp piesaistes identifikācijas dimensiju un attaisnošanas domāšanu un pozitīva saistība – starp slavināšanas identifikācijas dimensiju un attaisnošanas domāšanu (Roccas et al., 2006).

Apkopojot vairākas pieejas un teorētiskas koncepcijas, pētnieki izdala dažas kolektīvās vainas pazīmes: uzmanības fokusēšanu uz grupas identitāti, grupas atbildības izjūtu par nodarīto, ko cilvēki mēģina samazināt ar atlīdzināšanu vai izvairīšanos (Iyer, Leach, & Pedersen, 2004). Vairākas teorijas konceptuālizē vainu kā emociju, ko cilvēks fokusē uz sevi, nevis uz citiem (Baumeister et al., 1994). Fokuss uz sevi ļauj domāt nevis par upuriem, bet par to, kā viņi paši jūtas saistībā ar nodarīto. Apkopojot iepriekš minēto, var teikt, ka kolektīvā vaina ir nepatīkamas

emocijas, kas fokusētas uz grupas atbildību par nodarīto. Šīs emocijas motivē to izlabot: lūgt piedošanu vai kompensēt kaitējumu materiāli.

Interesanta pieeja kolektīvās vainas skaidrošanā ir perspektīvas ieņemšana. Pēc II Pasaules kara daļa no holandiešiem koncentrējās uz savām grūtībām, daļa vēlējās kompensēt ebrejiem zaudētās mantas, dzīvesvietu utt. Kāpēc cilvēku uzvedība bija tik atšķirīga? Uz šo jautājumu palīdz atbildēt perspektīvas ieņemšanas koncepcija – perspektīva uz iekšgrupu vai uz upuru grupu. Hofmanis (Hoffman, 2000) uzskata, ka vainas izjūta rodas tad, kad cilvēks izjūt empātiju pret kādu un jūtas atbildīgs par notikušo. Kolektīvā vaina rodas tā iemesla dēļ, ka pastāv empātija pret upuru grupu, kad iekšgrupa ir vainīga šajās nelaimēs. Kad fokuss ir uz eksistējošu diskrimināciju, tas nesekmē kolektīvo vainu, jo iekšgrupa obligāti nav atbildīga par šo diskrimināciju. Iekšgrupas dalībnieki izjūt vainu tad, ja fokusējas uz iekšgrupas atbildību par citas grupas diskrimināciju (Iyer et al., 2004). Cilvēki ar izteiktāku identifikāciju ir mazāk gatavi atzīt kolektīvo vainu, ja ieņem upura grupas perspektīvu, rezultātā mazāk atbalstot reparācijas. Savukārt cilvēki ar zemāku identifikāciju, pēc upura grupas perspektīvas ieņemšanas, ir gatavi vairāk pieņemt kolektīvo vainu un reparācijas darbības (Zebel, Doosje, & Spears, 2009). Tas liek saprast, piemēram, to, kādas reklāmas kampaņas ir vajadzīgas, lai atbalstītu noteiktu prosociālu uzvedību – ja tiek ieņemta upura perspektīva, tās lietderīgums ir attiecināms tikai uz cilvēkiem ar zemāku iekšgrupas identifikāciju.

No atribūcijas teorijas perspektīvas vaina parādās tad, kad izdarīta internālā atribūcija par kontrolētu negatīvu rezultātu, kas kaitējis citam. Citās teorijās vaina apskatīta kā emocija, kura rodas no atbildības par notikumu, kurā pārkāpti morāles standarti un gaidas (Baumeister et al., 1994). Visās šajās pieejās ir kopīga pazīme – vaina nozīmē atbildības uzņemšanos par morālu pārkāpumu, kas kaitējis citam, un vēlmi izvēlēties labošanās stratēģijas. Savukārt sociālās identitātes teorijas piekritēji (Tajfel & Turner, 1979) uzskata – tā kā Es var būt konstruēts personīgā vai kolektīvā identitātes līmenī, emocionālās reakcijas arī var izrietēt no personīgas vai grupas atbildības perspektīvas. Patiesi, kolektīvā vaina var būt tad, kad personīgais Es nav iesaistīts kaitējuma darīšanā, bet cilvēka iekšgrupa tiek uztverta kā atbildīga par notiekošo (Doosje et al., 1998). Kad individuālais Es ir kategorizēts kā grupas dalībnieks, un kaitējums kļūst acīmredzams, kolektīvā vaina parādās proporcionāli tam, cik iekšgrupas rīcība bijusi nelegitīma (Branscombe & Doosje, 2004). Pretēji – ja Es nav kategorizēts grupas ietvaros, kas ir atbildīga vai ja iekšgrupas rīcības ir uztvertas kā legitīmas, tad kolektīvā vaina var neparādīties. Kolektīvās vainas pieņemšana ir atkarīga no atbildības uzņemšanās un nelegitimitātes atzīšanas (Branscombe & Doosje, 2004).

Kolektīvā vaina nav vienīgā emocija, kuru var izjust cilvēki, kad tiek aktualizēti iekšgrupas negatīvas rīcības aspekti. Kad cilvēks paškategorizējas grupas līmenī, var būt vairākas kolektīvas emocijas: bailes, empātija, naidis un citas (Branscombe & Doosje, 2004).

Visbiežāk kolektīvo vainu salīdzina ar kolektīvo kaunu. Šīs divas emocijas teorētiski atšķiras vairākos parametros: cēloņu stabilitātē, rezultātu kontrolē, publiskas cieņas zaudēšanā vai sirdsapziņas mocīšanā, morālā atbildībā par nodarīto un uzvedības paternos. Ja kolektīvā vaina ir saistīta ar uzvedību un kontrolētiem apstākļiem, tad kauns vairāk saistīts ar personīgām iezīmēm, galvenokārt – negatīvām, - un to mazākā mērā iespējams kontrolēt (Niedenthal, Tangney, & Gavanski, 1994). Cilvēki primāri izjūt vainu par rīcību un rīcības neesamību, kuru viņi iepriekš kontrolējuši un pieņēmuši atbildību, bet kauns galvenokārt tiek izjūsts par rezultātu, kuru viņi nekontrolē. Cilvēki izjūt kaunu tad, kad tiek apdraudēta personīga reputācija, kompetences trūkums, kad pārkāpums tiek atklāts pārējiem, savukārt vaina var rasties arī tad, kad neviens par to neuzzina. Grupas līmenī, kolektīvais kauns nozīmē „publiski atzīts kā nekompetents, vājš”. Bieži, vainīgā grupa izjūt kolektīvo vainu, ja tiek izjusta morāla atbildība par nodarīto, bet upuru grupa – kolektīvo kaunu par to, ka neko nav varējuši izdarīt, lai mainītu notiekošo vai ka bijuši nekompetenti. Var būt arī tā, ka cilvēki vispirms izjūt kolektīvo kaunu, bet ar laiku, kad tiek atzīta kolektīva atbildība, sāk parādīties kolektīvā vaina. Grupas līmenī, kolektīvais kauns ir saistīts ar vēlmi izvairīties, aizmirst, pazust, savukārt, kolektīvā vaina - ar kaitējuma atlīdzināšanas stratēģijām, kompensācijām, prosociālo uzvedību (Doosje et al., 1998).

Tā kā kolektīvā vaina ir nepatīkama emocija, cilvēki ir motivēti izvairīties no tās un novērtēt situāciju tā, lai aizsargātu iekšgrupas identitāti (Branscombe & Doosje, 2004). Pastāv vairākas stratēģijas, kā cilvēki izturas pret negatīvo informāciju par iekšgrupu – var mēģināt attaisnot iekšgrupas darbības, un rezultāts var tikt interpretēts kā leģitīms. Piemēram, amerikāņi II Pasaules karā izmantoja atombumbas uzbrukumā japāņu pilsētām un attaisnoja to ar vēlmi pabeigt karu, līdz ar to atgādināšana par šo faktu mūsdienās maz ietekmēs kolektīvās vainas radīšanu. Cits mehānisms ir veselas grupas atbildība, respektīvi, tikpat lielā mērā, cik cilvēki noliedz kolektīvo atbildību, viņi samazina kolektīvo vainu. Individuālā līmenī vainas izjūta biežāk parādās starp tuviem cilvēkiem nekā starp svešiem (Baumeister et al., 1994). Tiek uzskatīts, ka kolektīvā vaina var parādīties arī bez tuvām attiecībām starp grupām. Vairākos gadījumos, kad tiek runāts par etnopolitiskiem konfliktiem, vainīgajai grupai ir mazs kontakts ar upura grupu. Vēsturē ir vairāki piemēri, kad cilvēki dažādi reaģējuši uz pagātnes diskrimināciju. Piemēram, Vācijas valdība oficiāli lūdza piedošanu, kā arī piedāvāja finansiālās kompensācijas ebrejiem, kuri bija cietuši Holokausta laikā. Savukārt Turcija demonstrēja citu veidu, kā izvairīties no kolektīvās vainas – šī valsts joprojām neatzīst savu vainu armēņu masveida nogalināšanā 20. gadsimta sākumā (Wohl et al., 2006).

Kopumā var izdalīt četras galvenās stratēģijas attiecībā uz to, ko darīt, kad tiek saņemta negatīva informācija par iekšgrupu.

- (1) Centieni saglabāt priekšrocības – grupas dalībnieki var darīt visu, lai saglabātu savas priekšrocības un atbalstītu diskriminējošu politiku.

- (2) Noliegt ļaunuma – priekšrocību saistību. Grupas dalībnieki var vainot upuru grupu, atzīt, ka abas puses ir vainīgas, meklēt citus faktoros.
- (3) Minimizēt zaudējumus. Grupas dalībnieki var meklēt iespēju atlīdzināt mūsdienu zaudējumus, nevis domāt par ļaunumu, kas bijis pagātnē.
- (4) Izlabot nodarīto kaitējumu – grupas dalībnieki var atzīt ļaunumu nodarījumā un meklēt iespēju izlabot to.

Sociālās identitātes teorijas kontekstā (Tajfel & Turner, 1979) pirmā stratēģija ir starpgrupu sacensības piemērs. Otrā stratēģija ir sociālas kreativitātes piemērs – pārdefinēt vai izmainīt elementus. Trešā stratēģija ir gan sociālās kreativitātes, gan kooperācijas piemērs. Pēdējā stratēģija ir piemērs no starpgrupu kooperācijas. Debates rodas attiecībā uz zināmu neskaidrību, kurās situācijās katra no šīm stratēģijām tiek izmantota. Pamatojoties uz Haslama (Haslam, 2004) atziņām par sociālo identitātes teoriju, pārākuma grupa biežāk izvēlēsies sociālo sacensību tad, kad pārākuma statuss ir nedrošs, nelikumīgs, nestabils. Respektīvi, sacensība un naidīgums tiks izvēlēts tad, kad priekšrocību statuss ir nestabils.

Vēl viena svarīga koncepcija ir pašapstiprināšanas teorija (Steele, 1988), kas paredz, ka situācijās, kur cilvēku individuālā identitāte ir apdraudēta vienā sfērā, iespējams atjaunot paštēlu citās sfērās. Līdz ar to pašapstiprināšanas teorijas būtība ir tāda, ka cilvēks nevis ignorē draudus, bet fokusējas uz citiem pozitīviem aspektiem, kuri nav saistīti ar draudiem. Rezultātā cilvēki pašapstiprināšanas ceļā saņem pozitīvu informāciju par sevi un ir mazāk pakļauti negatīvas informācijas ietekmei (Correl, Spencer, & Zanna, 2004). Turpinājumā pašapstiprināšanas jēdzienam tika izmantota arī grupas apstiprināšanas koncepcija, kurā paredzēts, ka arī grupas var meklēt citas sfēras, kur ir iespējams saglabāt pozitīvu tēlu (Derks, van Laar, & Ellemers, 2009). Kopumā pētījumos parādīts, ka cilvēki ir vairāk gatavi atzīt kolektīvo vainu, kad ir iespēja izmantot grupas apstiprināšanu, respektīvi, pieņem to, ka šī negatīva informācija ir tikai viens no fragmentiem viņu dzīvē. Tas savā veidā atgādina sociālās kreativitātes stratēģiju. Kopumā atklāts, ka grupas apstiprināšanas mehānisms palīdz cilvēkiem atzīt un uzņemties grupas atbildību par nodarīto, izjust kolektīvo vainu un sekmēt reparācijas darbības.

Joprojām ir aktuāls jautājums, kuri faktori nosaka stratēģiju, kuru grupas dalībnieki izvēlas, lai mazinātu disonansi. Individīdi saņem daļu no savas identitātes kā dalībnieki sociālās grupās, tāpēc viņi ir motivēti veidot un saglabāt pozitīvu tēlu savai grupai un sev (Tajfel & Turner, 1979). Šī motivācija ir stiprāka tiem cilvēkiem, kuriem ir izteiktāka identifikācija ar iekšgrupu (Ellemers, Spears, & Doosje, 2002). Rezultātā cilvēki ar izteiktāku identifikāciju ir mazāk gatavi atstāt grupu, kad sastopas ar negatīvu informāciju un ir gatavāki pretoties negatīvai informācijai par iekšgrupu, iesaistoties darbībās, kuras padara iekšgrupas tēlu pozitīvāku (Wohl et al., 2006).

Apkopojot iepriekš minēto, var runāt par četrām kolektīvas vainas pamatiezīmēm: paškategorizāciju vainīgai grupai, grupas atbildības uzņemšanos par nodarīto, grupas darbības atzīšanu par nelegitīmu un kaitējuma atlīdzināšanas centieniem. Tie ir svarīgi nosacījumi, lai rastos kolektīvā vaina, kuru savukārt var apskatīt gan no atribūcijas, gan no noteiktas perspektīvas ieņemšanas teorijas skatupunkta. Kopumā, pamatojoties sociālās identitātes teorijā, cilvēki ir motivēti uztvert savu iekšgrupu pozitīvi. Kad iekšgrupas uzvedība pagātnē vai tagadnē ir morāli nepieņemama, cilvēki var izvēlēties dažādas aizsardzības stratēģijas, kuru mērķis ir atvieglot nepatīkamo vainas izjūtu, kura rodas no kopīgas piederības vainīgajai grupai: cilvēks var noliegt grupas atbildību, minimizēt ļaunumu, distancēties no iekšgrupas, izmantot attaisnošanas domāšanas stratēģijas un citus veidus. Tomēr, ja šīs stratēģijas nenestrādā, cilvēks var izjust kolektīvo vainu par ļaunuma nodarīšanu citai grupai pat tad, ja pats nav bijis iesaistīts tās rīcībā.

2.2. Identifikācija un kolektīvā vaina

Sociālā identitātes teorija (Tajfel, 1981; Tajfel & Turner, 1979) apgalvo, ka cilvēki iegūst pašcieņu ne tikai no identitātes kā unikālas būtnes, bet arī no sociālās grupas piederības. Tieši tāpat, kā cilvēki ir motivēti aizsargāt un stiprināt personīgo identitāti, viņi ir motivēti arī saglabāt sociālās identitātes. Tā kā grupas identitāte ir pozitīvas pašcieņas avots, cilvēki ar izteiktu identifikāciju lielākā mērā ir motivēti iesaistīties grupas aizsardzības stratēģijās un noliegt negatīvo informāciju. Līdz ar to cilvēki ar izteiktu identifikāciju biežāk izmantos eksternālu atribūciju nekā internālu, kas saistīta ar negatīvu iekšgrupas vēsturi (Doosje & Branscombe, 2003).

No sociālās identitātes teorijas perspektīvas (Tajfel, 1981; Tajfel & Turner, 1979) – jo nozīmīgāka grupas identitāte, jo lielāka varbūtība, ka tiks pārdzīvotas emocijas, kas rodas no šīs grupas. Ja tiek runāts par pozitīvām emocijām, piemēram, prieku un laimi, tad pretēja saistība ir ar negatīvām emocijām, tostarp, vainu. Doosje un kolēģi (Doosje et al., 1998) apgalvo, ka pamatojoties sociālajā identitātes teorijā, cilvēki ar izteiktu identifikāciju ir vairāk motivēti saglabāt pozitīvu sociālu identitāti, tāpēc biežāk tendēti meklēt iespēju noliegt, ka grupas uzvedība bijusi nepareiza. Tajā pašā laikā ir pētījumi, kuros pierādīts pretējais – cilvēki ar izteiktu identifikāciju izjūt izteiktāku kolektīvo vainu, ja informācija par pārkāpumu rodas no pašas iekšgrupas (Doosje et al., 2006). Interesants pētījums bijis ar holandiešu dalībniekiem, kuriem tika piedāvāts lasīt trīs stāstus par Indonēzijas kolonizāciju. Kad stāsts bija pozitīvs, dalībnieki gan ar izteiktu, gan ar zemu identifikāciju neizjuta kolektīvo vainu. Kad bija jālasa informācija par iekšgrupas negatīvām darbībām, abās grupās bija novērojama kolektīvā vaina. Savukārt, kad informācija bija ambivalenta, cilvēki ar zemu identifikāciju izjuta izteiktāku kolektīvo vainu nekā cilvēki ar izteiktu identifikāciju. Šajos ambivalentajos apstākļos cilvēki ar

zemu identifikāciju arī vairāk atbalstīja kaitējuma atlīdzināšanu. Lai saprastu šīs atšķirības, ir jāapskata, kā katra no šīm grupām uztver ambivalentu informāciju. Cilvēki ar zemu identifikāciju vairāk fokusējas uz negatīvajiem aspektiem, savukārt tie, kuriem raksturīgāka izteikta identifikācija – uz pozitīviem. Cilvēki ar zemu identifikāciju uztver harmoniskas attiecības kā vairāk nozīmīgas un domā, ka kolektīvās vainas izrādīšana uzlabos attiecības starp grupām. Savukārt cilvēki ar izteiktu identifikāciju var domāt, ka atlīdzināt zaudējumu ir grūtāk, līdz ar to izjūt mazāku kolektīvo vainu (Schmitt et al., 2004). Cits pētījums par šo tēmu veikts Ziemeļīrijā, kur protestantu dalībnieki lasīja trīs stāstus par to, ko protestanti izdarījuši katoļiem; stāsti bija ar pozitīvu, negatīvu un ambivalentu vēstījumu (Hewstone, Cairns, Voci, McLernon, Niens, & Noor, 2004). Līdzīgi Doosje (Doosje et al., 1998) atklājumiem, arī šeit tika pierādīts, ka dalībniekiem ar izteiktu identifikāciju ir mazāka kolektīvā vaina un vēlme atvainoties nekā dalībniekiem ar zemu identifikāciju.

Daļa pētnieku atklājuši pozitīvu, daļa – negatīvu, daļa vispār nav atraduši saistību starp identifikācijas izteiktību un kolektīvo vainu (Doosje et al., 2006; Doosje, et al., 1998). Nesen veiktā pētījumā atklāts identifikācijas nelineārs efekts uz kolektīvo vainu (Klein, Licata, & Pierucci, 2011). Cilvēki, kuri izteiktāk identificējas ar iekšgrupu, biežāk definē sevi grupas līmenī, kas no vienas puses var nozīmēt to, ka pastāv pozitīva saistība starp grupas identifikāciju un kolektīvo vainu. Tajā pašā laikā vaina ir nepatīkams stāvoklis, un cilvēki ir gatavi izmantot vairākas stratēģijas, lai pretotos tai. Pagātnes nozieguma atzīšana ir īpaši apdraudoša cilvēkiem ar izteiktāku identifikāciju (Branscombe & Doosje, 2004). Tas ved pie divām dažādām atziņām: no vienas puses, grupas identifikācija sekmē kolektīvo vainu. No otras puses, cilvēki ar izteiktāku identifikāciju izjūt mazāku kolektīvo vainu, jo tā var būt šķērslis iekšgrupas pozitīvam tēlam (Doosje et al., 1998). Šī negatīvā informācija par iekšgrupu izraisa aizsargājošu pozīciju, piemēram, atbildības neuzņemšanos vai savas grupas rīcības attaisnošanu. Lielā daļā pētījumu atklāti pretrunīgi rezultāti, jo kādu laiku tika uzskatīts, ka pastāv lineāras attiecības starp identifikācijas lielumu un kolektīvo vainu. Šobrīd skatījums uz sakarību vairs nav lineārs, proti, grupas identifikācija no zema līdz vidējam līmenim sekmē kolektīvo vainu. Tad, kad tas sasniedz zināmu punktu, grupas atbildības atzīšana var kļūt īpaši nepatīkama, un cilvēki var sākt meklēt attaisnošanas stratēģijas (Klein et al., 2011). Respektīvi, tika atklāta apgrieztā U veidā saistība starp grupas identifikāciju un kolektīvo vainu, kur lielāka kolektīvā vaina tiek sasniegta cilvēkiem ar vidēja līmeņa identifikāciju (Klein et al., 2011). Ir atklāta negatīva korelācija starp identifikācijas lielumu un kaitējuma smaguma atzīšanu, un pozitīva korelācija – starp identifikācijas lielumu un leģitimitāti (Klein et al., 2011). Tāpat atklāts negatīvs identifikācijas efekts uz reparācijas atbalstu, ka arī apstiprināta pozitīva saistība starp kolektīvo vainu un reparācijas atbalstu. Kaitējuma smaguma atzīšana pozitīvi sekmē kolektīvo vainu, savukārt leģitimitātei nav ietekmes uz kolektīvo vainu. Saistība starp identifikācijas lielumu un reparācijas

atbalstu ir lineāra – pieaugot identifikācijas izteiktībai, atbalsts reparācijai kļūst mazāks. Nelineārā saistība liecina par diviem atšķirīgiem procesiem: 1) kolektīvā vaina kā sociālās identitātes funkcija, kur sociālā identifikācija sekmē vainas izjūtu, 2) kolektīvā vaina kā šķērslis sociālajai identitātei – rezultātā cilvēki ar izteiktāku identifikāciju izmanto aizsardzības reakcijas (Klein et al., 2011).

Negatīva informācija par iekšgrupas pagātni ir drauds grupas morālei, līdz ar to cilvēki ar izteiktu identifikāciju darīs visu, lai noliegtu šo informāciju. Pamatojoties uz informācijas avotu, cilvēki pieņem lēmumu par to, cik informācija ir ticama. Doosje un kolēģi (Doosje et al., 2006) pētīja informācijas avotu un nacionālās identifikācijas ietekmi uz kolektīvo vainu. Tika atklāts, ka tad, kad informācija tiek pasniegta no ārgrupas, dalībnieki izjūt mazāku kolektīvo vainu, savukārt, kad informācija tiek pasniegta no iekšgrupas, dalībniekiem ir grūti to noliegt; rezultātā tiek izjūsta izteiktāka kolektīvā vaina. Ja šo atziņu saista ar identifikācijas lielumu, jāsecina, ka tad, ja identifikācija ir izteikta, cilvēki ir vairāk ietekmēti, ja informācijas avots ir iekšgrupa un izjūt lielāku kolektīvo vainu.

Kad ebreji un vācieši bija aprakstīti kā cilvēces grupas pārstāvji, dalībnieki saskatīja vairākas kopīgas iezīmes, līdz ar to vairāk bija gatavi piedot nekā tad, ja abas nācijas bija aprakstītas kā divas neatkarīgas grupas (Wohl & Branscombe, 2008). Paškategorizācijas teorijas piekritēji uzskata, ka kategorizācija ir viens no fundamentālākajiem procesiem cilvēku vērtējumos. Atkarībā no paškategorizācijas, vērtējumi par attiecībām ar citiem mainās (Turner et al., 1987). Jo ietverošāks līmenis, respektīvi, tuvāks cilvēces identitātei, jo līdzīgākas uztverē ir iekšgrupa un ārgrupa. Kad ebreji un vācieši tika aprakstīti kā divas sociālās grupas, dalībnieki saskatīja mazāk līdzīgu iezīmju nekā tad, kad šīs abas nācijas bija aprakstītas kā cilvēces daļas (Wohl et al., 2006). Dalībnieki lasīja informāciju par Holokaustu, kur viena daļai bija teikts, ka Holokausts demonstrē to, kā „vācieši agresīvi attiecas pret ebrejiem”, savukārt otrai grupai tika teikts, ka Holokausts demonstrē to, kā „cilvēki var būt agresīvi pret citiem cilvēkiem”. Respektīvi, vienai grupai bija sociālās identitātes apstākļi, bet otrai – cilvēces identitāte. Dalībnieki no cilvēces identitātes grupas uzskatīja, ka vāciešiem ir jāizjūt mazāku kolektīvo vainu par nodarīto un bija gatavi viņiem piedot biežāk nekā dalībnieki no sociālās identitātes grupas. Turklāt dalībnieki no cilvēces identitātes biežāk uzskatīja, ka genocīds plašā nozīmē bija izplatīts visur pasaulē, ne tikai no vāciešu puses (Wohl et al., 2006). Interesants pētījums par kolektīvo vainu tika veikts par identifikācijas un zaudējumu atlīdzināšanu pagātnē (Doosje et al., 2006). Holandiešu dalībnieki lasīja trīs stāstus, viņiem tika sacīts, ka visu stāstu avots ir iekšgrupa. Kontroles grupā netika sniegta informācija par atlīdzināšanu, otrajā grupā tika informēts par atvainošanu, trešajā grupā tika aprakstītas finansiālas kompensācijas. Tika atklāts, ka cilvēki ar zemu identifikāciju daudz mazāk izjūt kolektīvo vainu nekā cilvēki ar izteiktu identifikāciju, ja uzzina par atvainošanu, kas sniegta no iekšgrupas. To var izskaidrot ar faktu,

ka atvainošanās ir saistīta ar patiesu un sirsnīgu attieksmi, kļūdu atzīšanu. Kad cilvēki ar izteiktu identifikāciju tiek nosodīti no ārgrupas, viņi izjūt nelielu kolektīvo vainu, savukārt, ja nosodīšana ir iekšgrupas radīta, kolektīvā vaina pieaug. Cilvēkiem ar zemu identifikāciju nosodīšana no iekšgrupas ir mazāk apdraudoša, izraisot mazāku kolektīvo vainu (Doosje et al., 2006).

Apkopojot iepriekš minēto, var secināt, ka grupas identitāte ir pozitīvas pašcieņas avots, tādēļ cilvēki ar izteiktu identifikāciju lielākā mērā ir motivēti iesaistīties grupas aizsardzības stratēģijās un noliegt negatīvo informāciju. Rezultātā viņi vairāk izmanto eksternālu nekā internālu atribūciju par negatīvu iekšgrupas vēsturi. Pamatojoties uz sociālās identitātes teoriju, cilvēki ar izteiktu identifikāciju ir vairāk motivēti saglabāt pozitīvu sociālu identitāti, tāpēc meklē iespēju noliegt to, ka grupas uzvedība bijusi nepareiza. Tajā pašā laikā cilvēki ar izteiktu identifikāciju izjūt izteiktāku kolektīvo vainu, ja informācija par pārkāpumu nāk no pašas iekšgrupas. Cilvēki ar izteiktu identifikāciju var domāt, ka atlīdzināt kaitējumu ir grūtāk, līdz ar to izjūt mazāku kolektīvo vainu. Jo līdzīgākas ir iekšgrupa un ārgrupa, jo vairāk cilvēki ir gatavi piedot.

3. Konflikti

Konflikts starp sabiedrībām vai nācijām veidojas tad, kad abu pušu mērķi, nodomi un/vai rīcības tiek uztvertas kā abpusēji nesavienojamas (Bar-Tal, Kruglanski, & Klar, 1989). „Konflikts - situācija, kad divi vai vairāki indivīdi vai grupas saskata būtiskas interešu atšķirības savā starpā un uzskata, ka pušu mērķi nav vienlaicīgi sasniedzami” (Rubin, Pruitt, & Kim, 1994, 5). „Konflikti – situācijas, kurās divas vai vairākas puses uztver savus mērķus un/vai intereses kā pretējas un pieņem lēmumu rīkoties, pamatojoties uz šo faktu” (Bar-Tal, 2011, 217). Šī definīcija paredz divus svarīgus konflikta nosacījumus: pretrunas identifikāciju un lēmumu rīkoties. Tas nozīmē, ka nav pietiekami, ja katra puse identificē vien pretrunas starp saviem mērķiem un/vai interesēm ar otru pusi. Lai rastos konflikts, vismaz vienai pusei ir nepieciešams pieņemt lēmumu rīkoties. Tas arī nozīmē, ka konflikts var rasties tad, ja tikai viena puse uztver šīs pretrunas un rīkojas saskaņā ar tām. Gandrīz nav iespējams iztēloties mūsu dzīvi bez konfliktiem. Jāuzsver, ka ne vienmēr konflikti saistāmi ar negatīvu nozīmi. Tie ir nepieciešami, lai sekmētu progresu un inovācijas, kas var rasties to rezultātā. Konflikti palīdz likvidēt netikumības, netaisnības un citas diskriminācijas formas.

Var apgalvot, ka cilvēku attiecībās vienmēr pastāvēs iespēja konfliktēt. Strīdi, konfrontācija, konkurence, sliktas attiecības, antipātijas, cīņa – tās visas ir dažādas konfliktu izpausmes. Konflikti var būt ļoti dažādi, tie var ilgt vienu dienu vai visu dzīvi, tie var būt neitrāli vai pārāk emocionāli, un beigties ar dažādām sekām, bet tos visus vieno tas, ka tie saistās ar dažādām interesēm un mērķiem, kurus ir grūti apvienot vai saskaņot. Konfliktus ir iespējams

analizēt, izmantojot dažādas tipoloģijas: konflikta sfēras, iesaistītās puses, konflikta ilgumu, konflikta risināšanas iespējas utt. Konflikti mēdz būt ekonomiski, sociāli, reliģiski, politiski, ģimenes utt. (Bogdanov & Zazikin, 2004). Tos iespējams sadalīt četrās grupās pēc iesaistītām pusēm: iekšējais konflikts, starppersonu, starppersonu un indivīda - grupas konflikts (Bogdanov & Zazikin, 2004). Tos iespējams apskatīt mikro un makro līmenī (Bar-Tal, 2011). Iekšējais konflikts un starppersonu konflikts var „kalpot” par tipiskiem mikrokonfliktu piemēriem. Iekšējais konflikts izpaužas pašā cilvēkā, kuram ir intereses, vēlmes, attiecības, garastāvokļa maiņas utt. Bieži vien šis cilvēks var pretrunas pat neapzināties, bet rezultāts nekad nebūs nemanīts, jo tas viss izraisīs stresu, nomāktību, bailes, agresiju. Tāda uzvedība rosina cilvēku uz jaunu konfliktu, un tādā gadījumā tas jau ir starppersonu līmenī. Starppersonu konflikts var notikt situācijā, kad viena cilvēka mērķi un intereses neļauj sasniegt otra cilvēka mērķus un intereses un otrādi. Starppersonu konflikts var būt gan mikro, gan makro līmenī. Tā ietvaros oponenti ir konkurējošas grupas vai kolektīvi un arī situācijas, ja tās skar absolūti dažādus uzskatus, kur katra grupa cenšas aizstāvēt savas intereses un vērtības. Ceturto konfliktu veidu jeb “indivīds – grupa” varam sastapt teju jebkurā kolektīvā, kur, piemēram, ir problēmas starp vadītāju un darbiniekiem. Tie var būt gan organizācijas, gan politikas konflikti.

Katra sabiedrība reprezentē lielu, unikālu un stabilu sociālu sistēmu ar robežām, kuras atšķir to no citām sabiedrībām. Tā sastāv no cilvēkiem, kuriem ir noteikta piederības izjūta, sociālās pārliecības, kopīga pagātnes vēsture utt. Sociālie makro konflikti bieži ir saistīti ar etniskām grupām. „Etniskās grupas ir cilvēku grupas, kuru piederība grupai ir noteikta, pamatojoties uz kopīgu pagātņi, kultūru, valodu un likteni” (Bar-Tal, 2011, 219). Makro konflikti ietver arī individuālās intereses un mērķus, bet centrālais virsmērķis ir sabiedrības labums. Apzinoties, sabiedrības locekļiem nav obligāti jāizjūt konflikts tiešā veidā, tas var netieši ietekmēt katru no cilvēkiem caur dažādiem komunikācijas kanāliem un sociālām institūcijām.

Apskatot vēsturiskus konfliktu pētījumus sociālajā psiholoģijā, var secināt, ka uzmanība tikusi fokusēta uz dažādiem jautājumiem. Mērfijs, Mērfijs un Ņjūkombs (Murphy, Murphy, & Newcomb, 1937) aizsāka pētījumu tradīciju ar fokusu uz individuālu sadarbību un konkurenci kopā ar uzdevumu izpildi. Cits virziens 20. gadsimta pirmajā pusē bija saistīts ar to, ka konflikts tika pētīts kā daļa no aizspriedumu pētījumiem (Newcomb, 1950). 20. gadsimta vidū konflikta tēma sociālajā psiholoģijā ieguva popularitāti. Pateicoties Levina pētījumiem, tika atklāti un analizēti dažādi konfliktu veidi, virzoties no intrapersonīgā uz starppersonu līmeņa analīzi (Lewin, 1948). Pamatojoties Levina teorijā, Doičs (Deutsch, 1969) sāka attīstīt sadarbības un konkurences teoriju, kas „kalpojusi” par pamatkonceptiju konfliktu pētījumos. Starp nozīmīgajiem darbiem par to, kā konflikti rodas un kā tos risināt, ierindojami Šerifa pētījumi (Sherif, 1966). Pētnieks demonstrēja, kā formējot divas grupas, rodas konflikts, un kā definējot virsmērķi, konfliktu iespējams atrisināt. Tajā pašā laikā konfliktu simulācijas kā pētījuma metode

sociālajā psiholoģijā bija aizgūta no spēļu teorijas, kas sniedza iespēju arī eksperimentāli pētīt dažādus konfliktu aspektus. Par vienu no populārākajām konflikta spēlēm joprojām tiek uzskatīta „cietumnieku dilemma” (Zhong, Loewenstein, & Murnighan, 2007). Klineberga agrīnie darbi ir saistīti ar pirmajiem pētījumiem sociālajā psiholoģijā par starptautiskiem konfliktiem (Klineberg, 1950). Pateicoties tiem, 60. un 70. gados grāmatās par sociālo psiholoģiju tika iekļautas nodaļas par konfliktiem makro līmenī. Šo tradīciju aktīvi turpināja Tadžfels un Tērners ar sociālās identitātes perspektīvas iekļaušanu konflikta analīzē (Tajfel & Turner, 1979). Šodien mēs varam novērot lielu pētījumu klāstu par konfliktiem dažādos līmeņos un kontekstos, līdz ar to šo jomu joprojām var uzskatīt par aktuālu turpmākiem pētījumiem.

Kā zināms, pastāv vairāki konfliktu veidi, kurus iespējams dažādi klasificēt. Viena no plaši izmantojamām klasifikācijām balstās divās dimensijās: dziļumā un ilgumā. Faktiski, šīs dimensijas prezentē konfliktu destrukcijas līmeni. Bar-Tāls (2011) piedāvā izmantot divus konfliktu veidus – viegli atrisināmus un neatrisināmus konfliktus. Vieglie atrisināmie konflikti ir saistāmi ar nenozīmīgiem mērķiem, tie ilgst neilgu laiku. Konflikta laikā abas puses uztver konfliktu kā atrisināmu un ir ieinteresētas to izdarīt ātri ar sarunu palīdzību. Papildus abas puses izvairās no vardarbības, pieņem otras puses intereses, mērķus, vajadzības. Otrs veids ir neatrisināmie konflikti. Šie konflikti noris par svarīgiem mērķiem, tie ietver naidīguma attieksmi, vardarbību, ir ilgstoši, un katra puse uztver šo konfliktu kā neatrisināmu. Papildus abas puses nav ieinteresētas atrisināt konfliktu miera ceļā. Katra puse cenšas mobilizēt sabiedrības locekļus un cīnīties par savu taisnību. Tādi konflikti ir īpaši bīstami, jo ietver sevī nopietnus draudus sabiedrībai. Vairāk nekā pirms desmit gadiem Krīšbergs (Kriesberg, 1993) piedāvāja četras pazīmes šādiem konfliktiem.

- (1) Neatrisināmie konflikti ir spēcīgi un varmācīgi, ietverot sevī fizisku vardarbību, rezultātā cilvēki tiek nogalināti.
- (2) Tādi konflikti tiek uztverti kā neatrisināmi, jo iesaistītās puses neredz iespēju atrisināt tos mierīgi.
- (3) Šādi konflikti „prasa” lielus ieguldījumus – ekonomiskus, tehnoloģiskus un arī militārus, protams, arī psiholoģiskus, lai cilvēki varētu veiksmīgi tos atrisināt.
- (4) Šādi konflikti ir ilgstoši – vismaz paaudzes garumā. Tas nozīmē, ka tie tipiski ietver vairākas konfrontāciju sērijas, rezultātā kļūstot vēl vardarbīgāki.

Papildus šīm četrām pazīmēm, Bar-Tāls (1998, 2007) piedāvā papildināt sarakstu ar vēl trim.

- (5) Neatrisināmie konflikti ir vispārēji, jo skar svarīgus pamatmērķus, vajadzības un/vai vērtības, un tie ir nepieciešami, lai grupa varētu eksistēt. Parasti šādi konflikti izpaužas tādās jomās kā teritorija, ekonomika, reliģija utt.
- (6) Šie ir nulles summas konflikti ar stingru pamatmērķu ievērošanu. Katrs zaudējums otrā pusē tiek uztverts kā uzvara, un otrādi, - otras puses labums tiek uztverts kā zaudējums.

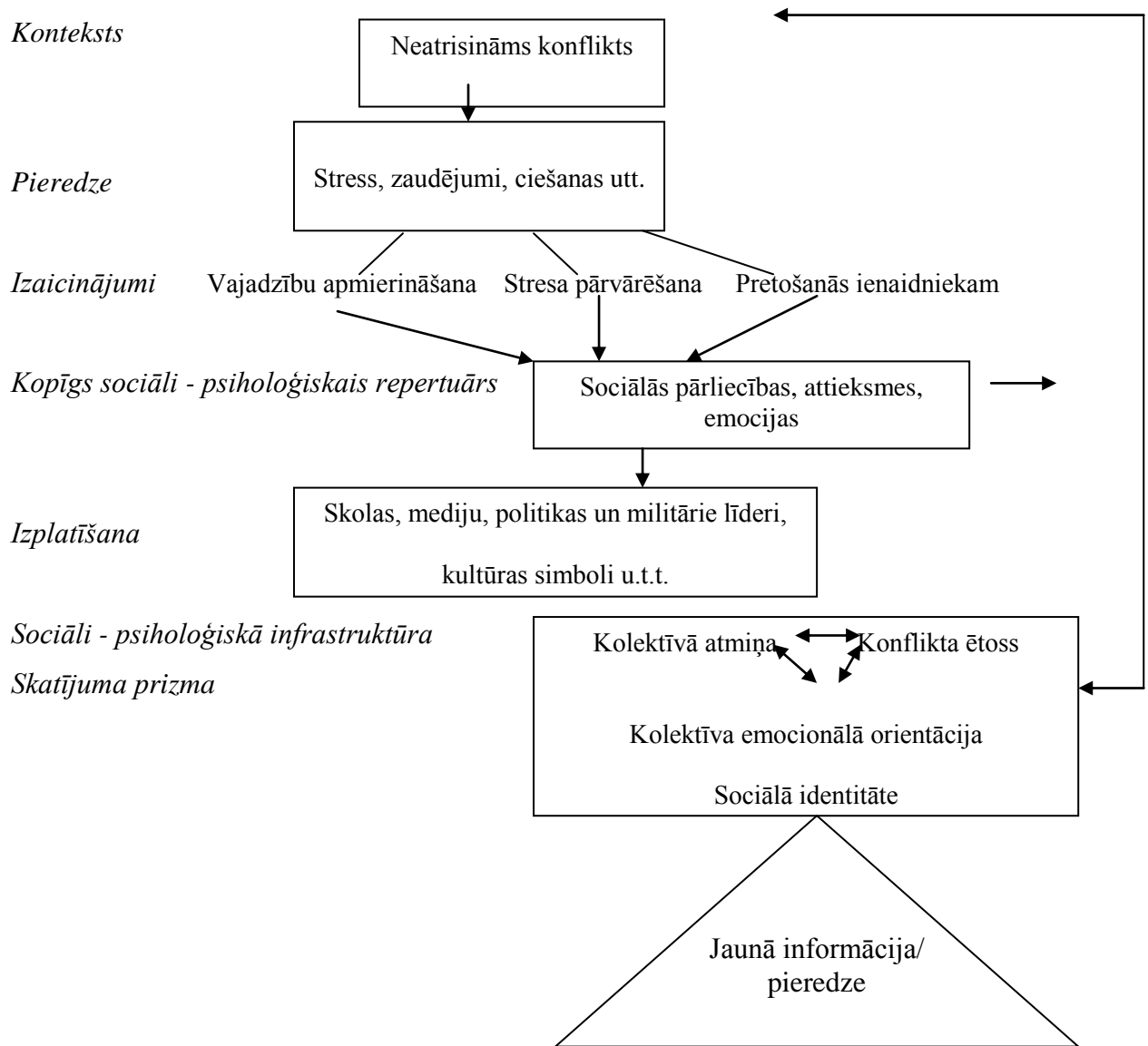
(7) Šādi konflikti ir centrāli, jo tie ieņem centrālo vietu cilvēku dzīvē. Sabiedrības locekļi ir pastāvīgi iesaistīti konfliktā.

Ir redzams, ka dažas pazīmes ir psiholoģiskas, piemēram, nulles summas pazīme, bet dažas – saistītas ar personīgo un kolektīvo pieredzi. Piemēram, ieguldījuma lielumu ir iespējams novērtēt subjektīvi. Tikai ilguma pazīme ir objektīva, jo to ir iespējams izmērīt. Visas sešas pazīmes (izņemot ilgumu) var parādīties ar laiku, un katrai ir savs attīstības temps. Reālajā dzīvē neatrisināmie konflikti atšķiras ar katras pazīmes intensitāti. Tādi konflikti ietver stresu, bailes, sāpes, traumas, zaudējumus gan psiholoģiskā, gan materiālā ziņā. Šādas situācijas kļūst hroniskas, jo ilgst ilgu laiku, līdz ar to cilvēki ir spiesti adaptēties šādiem apstākļiem gan individuālā, gan kolektīvā līmenī.

Apkopojot iepriekš minēto, var secināt, ka konflikti ir neatņemama cilvēku dzīves daļa. Konflikti ir saistīti ar pretējām interesēm un/vai mērķiem un gatavībai rīkoties saskaņā ar tiem. Konfliktus ir iespējams apskatīt mikro un makro līmenī. Pastāv vairākas konfliktu klasifikācijas, kuru pamatā ir divi kritēriji: ilgums un dziļums. Neatrisināmie konflikti ir īpaši bīstams konflikta veids, kuru iespējams aprakstīt ar septiņām pazīmēm: spēcīgi, grūti atrisināmi vai neiespējamība tos atrisināt miera ceļā, ar lieliem ieguldījumiem, ilgi, vispārēji, ar nulles summas pazīmi un centrāli.

3.1. Neatrisināma konflikta sociāli – psiholoģiskais skaidrojums

Konflikta rezultātā rodas neapmierinātas vajadzības, līdz ar to ir nepieciešams meklēt iespējas, kā apmierināt tādas vajadzības kā, piemēram, pozitīva identitāte, drošība utt. (Staub, 2003). Ir nepieciešams mācīties tikt galā ar hronisku stresu, bailēm un citām negatīvām emocijām. Tāpat vajadzīgi apstākļi, kuros būtu iespējams sekmīgi nepadoties pretiniekam, uzvarēt konfliktā vai vismaz nezaudēt. Līdz ar to kopumā var runāt par trim izaicinājumiem: sabiedrības locekļu vajadzību apmierināšanu, stresa un baiļu pārvarēšanu, kā arī nepadošanos pretiniekam (Bar-Tal, 2008). Lai sasniegtu šos mērķus, cilvēki attīsta noteiktas shēmas. Bar-Tāls nosaucis tās par sociāli - psiholoģisko repertuāru (Bar-Tal, 2011), kas sastāv no kopīgām pārlicībām, attieksmēm, motivācijas un emocijām. Rezultātā veidojas sociāli - psiholoģiska infrastruktūra, kas iekļauj sevī sociālo pārlicību sistēmu, attiecības, emocijas, kuras pārņemtas caur komunikācijas un institūcijas kanāliem sabiedrībā (sk. 2. attēlu).

2. attēls. Neatrisināmo konfliktu psiholoģisko pamatu konceptuālais modelis (Bar-Tal, 2007)

Bar-Tāls iedalījis sociāli - psiholoģisko infrastruktūru trīs elementos (Bar-Tal, 2011). Tie ir: kolektīvās atmiņas, konflikta ētoss un kolektīva emocionāla orientācija. Šie elementi ir savstarpēji saistīti un ietekmē viens otru. Turpinājumā sīkāk apskatīsim katru no tiem:

1) Konflikta kolektīvā atmiņa – „pagātnes reprezentācijas, kuras sabiedrības locekļi atceras kā konflikta vēsturi” (Kansteiner, 2002, 180). Tās reprezentē saskaņotu un jēgpilnu stāstu, kas ietver arī faktiskus notikumus, bet ir selektīvs, neobjektīvs un izmainīts tādā veidā, lai apmierinātu šodienas sabiedrības vajadzības. Konflikta laikā kolektīvā atmiņa fokusējas vismaz uz četrām sekojošām tēmām: konflikta attaisnošanu, savas iekšgrupas pozitīvo tēlu, nelikumības piedēvēšanu otrai pusei, iekšgrupas upura lomu. Kolektīvā atmiņa piedāvā „balto” un „melno” attēlu, kas palīdz grupai saglabāt pozitīvu paštēlu un netaisnīgu uzturēšanos pret otru pusi.

2) Konflikta ētoss – „kopīgo sociālo pārliecību konfigurācija, kura ietver īpaši dominējošu sabiedrības orientāciju tagadnē un nākotnē” (Bar-Tal, 2011, 232). Ētoss sastāv no astoņiem sociālo pārliecību elementiem: sociālās pārliecības par savu mērķu taisnīgumu, par drošību, par

pozitīvu kolektīvu paštēlu, par savu upura lomu, par oponentu uzvedības nelegitimitāti, par patriotismu, par vienotību un sociālās pārliecības par mieru. Visām šīm pārliecībām ir divas pamatfunkcijas – informēt un motivēt sabiedrības locekļus iesaistīties neatrisināmos konfliktos. Tās „kalpo” par enkuru, kas nosaka dzīves būtību (Bar-Tal, 2011). Šobrīd ir pieejams mērījums (16 apgalvojumi), ar kura palīdzību Likerta skalā iespējams izmērīt astoņas sociālās pārliecības (Bar-Tal, Sharvit, Halperin, & Zafran, 2012). Jo vairāk cilvēks atbalsta šīs pārliecības, jo mazāk viņš piekrīt konstruktīviem konflikta risinājumiem.

3) Kolektīva emocionālā orientācija – sabiedrības attīstītas emocionālās orientācijas, kuras akcentē vienu vai vairākas emocijas. Viena no orientācijām var būt baiļu orientācija, pastāv arī vainas, dusmu orientācija utt.

Ja konflikta kolektīvā atmiņa ietver pagātnes atmiņas, tad konflikta ētoss reprezentē tagadnes un nākotnes orientāciju. Kolektīvā emocionālā orientācija nosaka pamatemocijas, kuras daļa sabiedrības locekļi. Kopā visi trīs elementi pilda vairākas funkcijas: tie piedāvā cilvēkiem vienotu un jēgpilnu konflikta attēlojumu, attaisno iekšgrupas rīcības pret ārgrupu, tajā skaitā – vardarbību un destruktīvu rīcību, kā arī sagatavo cilvēkus potenciāliem draudiem un vardarbības aktiem no ārgrupas, motivē mobilizēties un rīkoties, sekmē diferenciacijas un pārākuma izjūtu, kā arī stiprina sociālo identitāti. Neatrisināmi konflikti lielā mērā ietekmē sociālās identitātes saturu un funkcionēšanu (Ross, 2001). Pirmkārt, neatrisināma konflikta laikā cilvēkiem pieaug identifikācija ar grupu, jo viņi cenšas apmierināt savu vajadzību pēc piederības un drošības. Otrkārt, sociālā identitāte stiprina grupas locekļus ar izjūtu par kopīgu likteni. Treškārt, sociālā identitāte piedāvā koordinēšanas un saliedētības pamatus, kā tikt galā ar konfliktu. Spēcīga sociālā identitāte ir viens no aspektiem, kas stiprina sabiedrības locekļus mobilizēties konfliktam. Sociālās pārliecības un kolektīvā atmiņa ietver saturu, kas papildina sociālo identitāti ar jēgu. Spēcīga identifikācija ir saistīta ar lielāku piekrišanu kopīgām sociālām pārliecībām. Rezultātā spēcīga identifikācija caur konflikta ētosu un kolektīvo atmiņu stimulē cilvēkus turpināt konfliktu (Liu & Hilton, 2005). Sociālās pārliecības bieži ir neelastīgas un kļūst par konflikta ideoloģijas pamatu. Sociāli – psiholoģiskā infrastruktūra ar pārliecībām un emocijām ietekmē to, kā jauna informācija tiek uztverta un arī, cik aizspriedumaini tā tiek nodota citiem. Kopumā ir iespējams runāt par četriem izplatīšanas kanāliem: sabiedrības locekļi uztur un dalās ar šīm pārliecībām, tās pārvēršas par ikdienišķām sarunām, tiek kultivētas komunikācijas kanālos (televīzijā, avīzēs utt.), kā arī tiek propagandētas mācību materiālos, kas ir īpaši bīstami jaunām paaudzēm (Bar-Tal, 2007). Jo stiprāka ir šī sociāli – psiholoģiskā infrastruktūra, jo vairāk sabiedrības locekļu ir orientēti uz konfrontāciju un sacensību. Tie var atšķirties pēc tā, cik spēcīgas ir šīs infrastruktūras izpausmes, turklāt šī infrastruktūra var mainīties konflikta laikā. Respektīvi, varam secināt, ka sociāli – psiholoģiskā orientācija palīdz labāk adaptēties konflikta apstākļiem, tajā pašā laikā pastiprina un paildzina konfliktu. Sociāli – psiholoģiskas orientācijas

pieņemšana nozīmē „aizvērtas acis” un sekošanu „tuneļa redzei”, kura atlasa informāciju, kas sader ar savas grupas vīziju. Kad rodas konflikts, katra puse attīstīta savu sociāli – psiholoģisko infrastruktūru, kas pilda vajadzīgās funkcijas gan individuālā, gan kolektīva līmenī.

Vēl viens no mūsdienu konfliktu risināšanas skaidrojumiem ir abstrakcijas līmeņa teorija un tās ietekme uz sociāliem spriedumiem (Trope & Liberman, 2010). Mūsu interpretācijas jeb abstrakcijas līmenis ietekmē, kā mēs interpretējam notikumus, faktus utt. Psiholoģiski tuvi notikumi un parādības tiek reprezentētas zemākā abstrakcijas līmenī, bet psiholoģiski tāli notikumi un parādības – augstākā. Šī psiholoģiskā distance var būt gan laika, gan telpas nozīmē, var rasties arī sociālā distance. Notikumi, kas norisinās tuvu telpā, tiek interpretēti zemākā abstrakcijas līmenī nekā notikumi, kas norisinās tālu no indivīda (Trope & Liberman, 2010). Izmantojot šo teorētisko atziņu pētījumā, autori secinājuši, ka cilvēki konflikta situācijā vairāk fokusējas uz sekundārām pazīmēm (problēmatiskiem jautājumiem), nevis uz primārām pazīmēm (interesēm) tad, ja psiholoģiskā distance ir zema un konstruēšanas līmenis – specifisks, nevis globāls un abstrakts (Giacomantonio, De Dreu, & Mannetti, 2010). Cilvēki ar lielāku abstrakcijas līmeni biežāk izvēlas abstraktas un uz mērķi orientētas konflikta stratēģijas. Sarunu dalībnieki, kuri atrodas dažādās vietās, spēj atrast labāku risinājumu nekā gadījumā, ja distance starp viņiem ir mazāka (Henderson, 2010). Respektīvi, cilvēki, kuri dzīvo tuvu konflikta zonai, operē ar detalizētāku informāciju nekā tie, kuri dzīvo tālu no konflikta zonas, rezultātā atrast pilnīgu kompromisu var būt grūtāk tiem cilvēkiem, kas dzīvo konflikta zonā.

Apkopojot iepriekš minēto, var secināt, ka konflikta laikā cilvēku vajadzības ir neapmierinātas. Rezultātā veidojas sociāli – psiholoģiskā infrastruktūra, kas sastāv no kolektīvās atmiņas, konflikta ētosa un kolektīvas emocionālās orientācijas, kas no vienas puses palīdz tikt galā ar stresu un neapmierinātību, bet no otras - turpina uzturēt konfliktu. Sociāli – psiholoģiskā infrastruktūra ietver pagātnes atmiņas, kā arī tagadnes un nākotnes orientāciju. Cilvēki dažādi skatās uz konfliktu gan atkarībā no tā, kā ir izveidota šī infrastruktūra, gan arī no abstrakcijas līmeņa viedokļa.

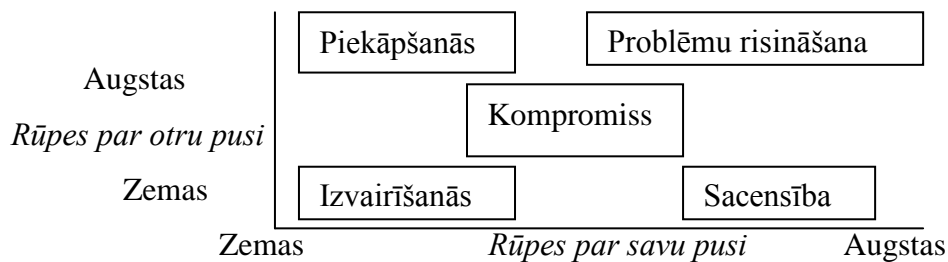
3.2. Konflikta risināšanas pieejas un teorijas

Situācijā, kad ir izveidojusies sociāli – psiholoģiskā infrastruktūra, konflikta atrisināšana kļūst grūti sasniedzama. Evolucionārie psihologi diskutē par to, ka cilvēki varētu būt vairāk jūtīgi pret draudu signāliem nekā miera zīmēm (Ross, 1991). Izdzīvošanas instinkts draudu laikā ir ļoti spēcīgs (Duntley, 2005). Spēcīgas bailes, kuras parasti dominē konfliktu laikā, parasti pārsniedz pozitīvas cerības, jo tās ir starp pamatemocijām, kuras rodas neapzināti, savukārt cerība rodas no apzinātiem kognitīviem procesiem (Petersen, 2002). Ja bailes tiek aktivizētas automātiski, cerības vienmēr „paļaujas” uz domāšanu un intelektuālām spējām (Jarymowicz & Bar-Tal, 2006). Uzvedības līmenī bailes vienmēr sekmēs aizsargājošu un/vai agresīvu uzvedību, kura jau

tikusi izmēģināta pagātnē, līdz ar to ir saistīta ar atmiņas paterniem (Eibl-Eibesfeldt & Sütterlin, 1990), savukārt cerības „prasa” izveidot jaunus uzvedības modeļus, lai sasniegtu vēlamu un pozitīvu iznākumu (Snyder, 2000). Negatīva informācija par potenciālo ļaunumu ietekmē izteiktāk nekā pozitīva informācija par miera labumu. Šis secinājums balstās uz pierādījumiem psiholoģijā – negatīvi notikumi un informācija vairāk ietekmē domāšanu un rīcību (Ito, Larsen, Smith, & Cacioppo, 1998). Grūtības konflikta risināšanā ir saistītas ar nozīmīgām vērtībām, kuras var būt konkrētas vai abstraktas, piemēram, taisnība (Skitka, 2002). Lai atrisinātu konfliktu, bieži ir jāmaina sabiedrības kultūra, un šis process ir ļoti laikietilpīgs, jo tas ietver nepieciešamību mainīt vērtības un komunikācijas kultūru (Ross, 1991). Katrs no sociāli – psiholoģiskas infrastruktūras elementiem atsevišķi „kalpo” par šķēršli konflikta risināšanā. Piemēram, sociālās pārliecības par drošību neļauj rast kompromisus, jo tās var apdraudēt drošības vērtību. Līdera loma tādos konfliktos ietekmē arī risināšanas iespējas, jo bieži tieši līderis ir tas cilvēks, kurš uztur sociāli – psiholoģiskās infrastruktūras elementus un pretojas jebkurām izmaiņām (Bar-Tal, 2011). Pamatojoties izredžu teorijā (Kahneman & Tversky, 1979), sabiedrība var sākt pārrunas par mieru tikai tad, kad redz, ka zaudējumi no konflikta turpināšanās ir lielāki nekā potenciālie zaudējumi, kuri var rasties kompromisa un miera rezultātā (Bar-Tal, & Halperin, 2009).

Pastāv vairākas pieejas, kā analizēt konfliktu risināšanu (Shamir & Shikari, 2002). Daži pētnieki atzīmē interesēs bāzētu pieeju, kas fokusējas uz problēmu risināšanas mediāciju, daži piedāvā aprakstošu modeli, kas sakņojas sociāli – psiholoģiskajā teorijā (Bar-Tal, 2000), daži saista to ar piedošanas teoriju. Tas, kas apvieno šīs trīs pieejas, ir idejas par to, ka konflikta atrisināšana iekļauj konfliktu transformāciju, kas saistīta ar sociālām un kultūras izmaiņām, kā arī attiecību transformāciju starp abām pusēm. Parasti, kad tiek runāts par konflikta risināšanu, tiek aplūkots pārrunu process. „Pārrunas ir komunikācija starp divām vai vairākām pusēm ar atšķirīgām interesēm ar mērķi panākt vienošanos” (Pruitt, 1975, 622). Vairākums pārrunu situāciju ir saistītas ar jauktiem motīviem, respektīvi, veidojas kombinācija starp prosociālo un egoistisko motivāciju (De Dreu, Weingart, & Kwon, 2000). Konflikta risināšanas konteksta pamatā tiek runāts par divām pamatteorijām: sadarbības teoriju (Deutsch, 1969) un divējādo rūpju modeli (Pruitt & Rubin, 1986). Sadarbības teorijas autori postulē, ka sarunu dalībniekiem ir dažādi motīvi. Egoistisko jeb sacensības motīvu rezultātā sarunu dalībnieki mēģina maksimizēt savu labumu, kamēr otra puse paliek ar negatīvu ieguvumu vai bez tā. Turpretī sarunu dalībnieki ar prosociālu motīvu mēģina maksimizēt gan savas, gan otras puses labumus. Otra zināmā teorija ir divējādo rūpju modelis, kas primāri tiek balstīts uz vadības stiliem (Blake & Mouton, 1964). Pamatā šis modelis izstrādāts dažādu vadības veidu analizēšanai, bet vēlāk, 1970. gadā, autori piedāvāja, to izmantojot, analizēt konfliktu risinājumus (Blake & Mouton, 1979). Pamatā tika izstrādāti piecus vadības veidi, kurus ir iespējams sadalīt divās grupās: rūpes par cilvēkiem un

rūpes par rezultātiem. Izmantojot šo atziņu konfliktu risināšanas jomā, autori piedāvā tos analizēt, izmantojot divas rūpes: par sevi un par citiem. Rūpes par savām interesēm ir dogmatiska un uzstājīga pieeja, savukārt rūpes par citiem – saistītas ar sadarbības iespējām. Rūpes par citiem ir cieši saistītas ar koncepciju par sociāliem motīviem, savukārt rūpes par sevi - ar nevēlēšanos piekāpties. Tomass un Kilmans vēlāk, izmantojot šo vadības stilu sadalījumu, piedāvāja savu modeli ar pieciem konflikta risinājumiem (Thomas & Kilman, 1978) (sk.3. attēlu).

3. attēls. „Divējādo rūpju” modelis (Thomas & Kilman, 1978)

Kā varam redzēt 3. attēlā, sacensības stratēģija ir saistīta ar sava risinājuma uzspiešanu otrai pusei, ignorējot tās intereses un cenšoties panākt piekāpšanos. Tas var būt saistīts ar fizisku vardarbību, agresiju un draudiem. Piekāpšanās stratēģija ir saistīta ar atteikšanos no savām interesēm un mērķiem. Problēmu risināšana ir taktika, kas ļauj pilnā mērā apmierināt abas puses. Tā var būt saistīta ar interešu atklāšanu un starpnieku izmantošanu. Izvairīšanās taktika nesniedz iespēju apmierināt nevienas puses vajadzības, jo rūpes par savu un otro pusi ir zemas. Dažādos pētījumos, arī šajā darbā, problēmu risināšana un sadarbība tiek izmantotas kā sinonīmi. Kompromiss savā ziņā ir katras puses gatavība upurēt kaut ko ar mērķi sasniegt mieru. Konflikta risināšanas stratēģijas bieži saista arī ar personības iezīmēm. Piemēram, zems labvelīgums un augsta ekstraversija ir pozitīvi saistīta ar augstām rūpēm par savu pusi un zemām rūpēm par otru pusi, respektīvi, ar sacensības stratēģiju. Augsta atvērtība, ekstraversija, labvelīgums un augsts apzinīgums ir pozitīvi saistīti ar vidējām un augstām rūpēm par savu un otru pusi, citiem vārdiem, ar kompromisa un problēmu risināšanas stratēģijām. Augsts neirotizms ir pozitīvi saistīts ar zemām rūpēm par sevi un citiem, respektīvi, ar izvairīšanās stratēģiju (Komarraju, Dollinger, & Lovell, 2012).

Doičs piedāvājis divus konflikta risināšanas stilus – sadarbību un sacensību (Deutsch, 1969). Pruitts aprakstījis četrus – piekāpšanās, problēmu risināšanas, bezdarības un sacensības stilus (Pruitt & Lewis, 1975), Tomass un Kilmans runā par pieciem risināšanas stiliem – piekāpšanos, izvairīšanos, kompromisu, sacensību un problēmu risināšanu (Thomas & Kilman, 1978). Rahims turpinājis šo domu un secinājis, ka nepastāv viena – labākā – pieeja, kā risināt konfliktu un piedāvāja savu meta – modeli, kurā arī izmantojis divas dimensijas: rūpes par sevi un rūpes par citiem un izdalījis piecas stratēģijas: integrēšanos, piekāpšanos, dominēšanu, izvairīšanos un kompromisu (Rahim, 2002). Integrēšanās ir saistīta ar atvērtību, informācijas

apmaiņu, alternatīvu meklēšanu. Piekāpšanās – ar mēģinājumiem minimizēt atšķirības starp pusēm un apmierināt otru pusi. Dominēšana ir saistīta ar uzvaras stratēģiju, kur ignorētas otras puses vajadzības un mērķi. Izvairīšanās pieeja neļauj apmierināt ne savas, ne otras puses vajadzības. Kompromiss ir saistīts ar „dod un paņem” pieeju, kur abas puses upurē kaut ko, lai sasniegtu abpusēji pieņemamu risinājumu.

Mūsdienu etnisko konfliktu risināšanas koncepcijas ietvaros ir pieņemts runāt par miera veidošanu kā galveno nosacījumu konflikta atrisināšanai. „Miera veidošana – pastāvīgi mēģinājumi no sabiedrības locekļiem, institūcijām, komunikācijas kanāliem un starptautiskām pusēm apzināties miera attiecības ar pagātnes konkurentu miera kultūras kontekstā” (Bar-Tal, 2011, 236). Miera veidošana iekļauj tās rīcības, kuras sekmē vienošanos par mērķa sasniegšanu. Miera veidošana fokusējas tikai uz tām rīcībām, kuras ļauj sasniegt oficiālu izšķiršanu, - tas nozīmē, ka tās biežāk ir formālas vienošanās starp abām pusēm (Zartman, 2007). „Konflikta atrisināšana ir sarunas process, kas notiek starp abām pusēm, lai sasniegtu formālu vienošanos” (Bar-Tal, 2011, 236). Vēl viens process, par kuru ir vērts runāt, ir patiesa miera veidošana, tas ir, „patiesa miera attiecību veidošanas un atjaunošanas process starp sabiedrībām pēc formālās vienošanās” (Nadler, Malloy, & Fisher, 2008, 237). Tāds process ir dziļāks nekā formāls dokuments, jo ietver motivācijas, mērķu, pārliecību, attieksmju un emociju izmaiņas lielākai sabiedrības daļai. Tālāk apskatīsim salīdzinājumu starp trīs dažādām konflikta risināšanas formām: konflikta vienošanos (conflict settlement), konflikta atrisināšanu (conflict resolution) un patiesa miera veidošanu (conflict reconciliation) (sk. 1. tabulu) (Rouhana, 2004).

1.tabula. Dažādu konflikta risināšanas formu salīdzinājums (Rouhana, 2004)

	Konflikta vienošanās	Konflikta atrisināšana	Patiesa miera veidošana
<i>Mērķis</i>	Formālas vienošanās	Principiāls kompromiss	Vēsturiskais risinājums
<i>Iesaistītas puses</i>	Valdība	Elite	Sabiedrības locekļi
<i>Miera daba</i>	Nav svarīga	Ilgstošs miers	Patiesi, bez tālākām pretenzijām
<i>Vēlamās nākotnes Attiecības</i>	Tas, kas noteikts vienošanās	Darba attiecības	Labas attiecības
<i>Abpusējas pieņemšanas Svarīgums</i>	Nav svarīgi	Svarīgi	Būtiski

Kā redzams, šīs trīs pieejas ir kvalitatīvi dažādas, rezultātā arī mērķis katrai ir savs. Konflikta vienošanās ir konflikta formālā izbeigšana, kura notiek starp abu pušu valdībām. Pārējie cilvēki nav iesaistīti šajā procesā. Konflikta atrisināšanas pieejas ietvaros fokuss centrēts uz konflikta iemesliem, kā arī tiek mēģināts rast kompromisu, kas varētu apmierināt abas puses. Tas ietver ne tikai valdības piedalīšanos, bet plašāka cilvēku loka sadarbību ar otru pusi. Patiesa miera veidošanas laikā tiek mēģināts panākt tādas attiecības, kas balstās uz abpusējiem likumības principiem. Tādas attiecības nozīmē atjaunot vai izveidot uzticību starp abām pusēm, kad vairs

nevienu no tām neuztver otru kā apdraudošu. Tādas attiecības balstās uz godīgumu, līdzjūtību, taisnīgumu, mieru (Lederach, 1997). Šādas attiecības balstās arī uz atklātu un godīgu komunikāciju starp pusēm, piedošanu, kas ietver nepieciešamību veidot jaunas, pozitīvas attiecības (Long & Brecke, 2003). Protams, paliek jautājums par to, cik reālajā dzīvē ir tādu konfliktu, kuri atrisināti ar “patiesu mieru”, bet jebkurā gadījumā tas ir mērķis, uz kuru jātiecas. Krīšbergs (Kriesberg, 2004) pievienojis šim sarakstam cieņu un drošību, kas nozīmē, ka abas puses ir drošībā no fiziskiem draudiem. Kelmans (Kelman, 1999) piedāvājis modeli, ko nosaucis par „pozitīvu mieru”: a) konflikta risinājums, kurš apmierina visu pušu fundamentālas vajadzības; b) abpusēja pieņemšana un cieņa pret otras puses dzīvi un labklājību; c) drošības un savstarpējas cieņas attīstīšana; d) sadarbības patēru veidošana dažādās sfērās; e) konflikta atrisināšanas mehānismu ieviešana visās dzīves jomās. Pēc viņa domām, šis process ietver identitātes maiņu caur internalizācijas procesu. Tas nozīmē abpusēju atzīšanu un pieņemšanu, intereses un mērķus, kuri virzīti uz miera attiecību attīstību, abpusēju uzticību, pozitīvām attiecībām, kā arī jūtīguma ievērošanu pret otras puses vajadzībām un interesēm (Bar-Tal, 2011).

Lai sasniegtu patiesu konfliktu risināšanu starp dažādām valstīm, Kelmans piedāvājis piecu soļu ceļu (Kelman, 2010):

- 1) otras puses valsts statusa un cilvēcīguma abpusējā atzīšana;
- 2) kopīgas miera morāles bāzes attīstīšana;
- 3) konfrontācija ar iekšgrupas negatīvo vēsturi un tās atzīšana;
- 4) atbildības uzņemšanās gan simboliski, gan materiāli;
- 5) jaunas uzvedības modeļu veidošana un sadarbības mehānismu izplatīšana.

Visi pieci punkti sekmē izmaiņas kolektīvajā identitātē, kuras galvenais mērķis ir noņemt otrās puses noniecinājumu kā savas iekšgrupas identitātes elementu.

Gatavība sociālam kontaktam ir gan viens no konflikta risināšanas rezultātiem, gan arī viens no sadarbības veidiem ar ārgrupu. Vairāki mainīgie ir saistīti ar gatavību sociālam kontaktam: iepriekšēja pieredze, personīgas iezīmes, kā arī vērtības. Gatavība sociālam kontaktam ir pozitīvi saistīta ar universālisma vērtību un negatīvi – ar tradīcijām, drošību un konformitātes vērtībām (Sagiv & Schwartz, 1995). Sociālā distance parasti definēta kā gatavības sociālam kontaktam dimensija, kas var būt no tuvām attiecībām līdz pilnīgai atdalīšanās stratēģijai (Sagiv & Schwartz, 1995).

Var secināt, ka pastāv vairākas teorijas un pieejas, kā analizēt konfliktu risināšanas stratēģijas. Pamatā – fokuss uz piecām konflikta risināšanas stratēģijām: piekāpšanos, izvairīšanos, kompromisu, sacensību un problēmu risināšanu. Mūsdienās pieņemts runāt par trim dažādiem miera veidošanas veidiem: konflikta vienošanos, konflikta atrisināšanu un patiesu miera veidošanu. Tikai caur abpusēju pieņemšanu, uzticību, godīgumu un taisnīgu attieksmi ir iespējams sasniegt patiesu un ilgtermiņa mieru.

3.3. Kolektīvā vainas izjūta un netaisnīguma mazināšana

Joprojām ir maz pētījumu par saistību starp kolektīvo vainu un konfliktu risināšanas iespējām, galvenokārt, pētījumos analizēta kolektīvā vaina un prosociālās uzvedības aspekti. Nesen veiktā pētījumā tika apstiprināts fakts, ka kolektīvā vaina sekmē kompensācijas (Sharvit, Halperin, & Rosler, 2011), reparācijas (Sharvit et al., 2011) un motivāciju izlabot kaitējumu, kuru iekšgrupa ir nodarījusi ārgrupai (Doosje et al., 1998). Pētījumos atklāta saistība starp individuālo vainu un prosociālo uzvedību, lai arī tikai nesēn ir parādījušies pētījumi grupas līmenī (Doosje et al., 1998). Vēsturē ir vairāki šādi gadījumi, piemēram, Šveices kompensācijas Holokausta upuriem, kuri zaudēja naudu šīs valsts bankās. Kopumā pētījumos gūtas atziņas, ka kolektīvā vaina ir mediators starp uztverto netaisnīgumu un sociālo politiku, kas samazina netaisnīgumu (Mallett & Swim, 2004). Svims un Millers (Swim & Miller, 1999) atklājuši, ka balto amerikāņu vaina ir mediators starp privilēģiju atzīšanu un sadarbību. Pētnieki arī demonstrējuši kolektīvās vainas ietekmi uz sociālu politikas atbalstu, kas samazina netaisnības. Piemēram, kāda pētījuma dalībniekiem tika stāstīts, ka augstākas vadības pozīcijas biežāk ieņem baltās rases pārstāvji. Pēc tam tika jautāts par kolektīvās vainas stiprumu un to, cik lielā mērā viņi ir gatavi atbalstīt programmas, lai afroamerikāņi ieņemtu augstākas pozīcijas. Tika atklāts, ka jo vairāk cilvēki izjūt kolektīvo vainu, jo vairāk viņi ir gatavi atbalstīt šīs programmas.

Atzīšanās par nodarīto bieži rodas kopā ar vēlmi „izpirkt” vainu – lūgt piedošanu, piedāvāt finansiālo kompensāciju. Vācija ir piemērs šajā ziņā, jo šajā valstī joprojām turpinās finansiālās palīdzības sniegšana, publiska atvainošanās, izglītojošas programmas par nodarīto. Distresa izjūtas, no kurām rodas kolektīvā vaina, bieži tiek asociētas ar prosociālās uzvedības nodomiem, piemēram, motivāciju izlabot kaitējumu. Vairāki teorētiķi apgalvo, ka individuālā vaina ir funkcionāla emocija – tā palīdz saprast, ko tālāk nedrīkst darīt (Eisenberg, 2000). Kolektīvā līmenī izlabošanas stratēģijas kļūst mazāk acīmredzamas, tajā pašā laikā kolektīvā vaina „spēlē” svarīgu lomu jaunu sociālo attiecību veidošanā, jo tas nav jautājums tikai par pagātni, bet arī par tagadni un nākotni. Tā, piemēram, publiskā atvainošanās var palīdzēt atvieglot šīs izjūtas, bet tajā pašā laikā var radīt lielāku kolektīvo vainu (Doosje et al., 2004).

Vainas izjūta „pilda” svarīgu sociālo funkciju kā signāls, ka attiecības ar citu indivīdu vai grupu nav kārtībā un ir vajadzīgas darbības, lai tās izlabotu (Baumeister et al., 1994). Pētījumos atklāts, ka vainas izjūta sekmē motivāciju izlabot nodarīto vai atvainoties par to (Tangney & Fischer, 1995). Pamatojoties uz šiem atklājumiem, var pieļaut, ka kolektīvā vaina sekmē motivāciju izlabot kaitējumu, kuru iekšgrupa nodarījusi ārgrupas dalībniekiem (Doosje et al., 1998). Cilvēki ar izteiktu un mazāk izteiktu identifikāciju pēc vainas atzīšanas rekomendē finansiālu palīdzību ārgrupai. Ir atklāts, ka holandieši ar izteiktu identifikāciju izjūt lielāku kolektīvo vainu, ja viņi tic, ka karaliene lūgusi piedošanu Indonēzijai nekā, ja tā nav, jo atvainošanās sevī ietver publisku vainas atzīšanu. Cilvēkiem, kuriem ir izteikta identifikācija ar

iekšgrupu, ir tendence izjust lielāku vainu pēc publiskas kļūdu atzīšanas un atvainošanās nekā pēc finansiālās kompensācijas (Doosje et al., 2006).

Pamatojoties Brēma emocionālās intensitātes teorijā (Brehm, 1999), kolektīvo vainas intensitāti ietekmē uztvertais atlīdzināšanas grūtums un subjektīvais svarīgums. Brēma teorijā (Brehm, 1999) apgalvots, ka emocijas mudina mūs rīkoties. Ja nezinām, cik grūti sasniegt mērķi, mūsu motivācija to izdarīt būs tikpat stipra, cik mērķis – nozīmīgs. Ja sasniegt mērķi ir viegli, motivācija būs mazāka. Motivācija pieaug kopā ar piepūlēm, bet – līdz zināmai robežai. Kad piepūle kļūst lielāka nekā mērķa nozīme vai, ja uzdevums kļūst pārāk grūts un šķiet neiespējams, motivācija samazinās.

Individuālā līmenī vaina motivē izlabot nodarīto, atvainoties vai pieņemt sodu un kompensēt to upuriem (Baumeister et al., 1994). Pētījumos parādīts, ka grupas līmenī kolektīvajai vainai ir līdzīgi motivācijas raksturojumi. Viena no kolektīvās vainas funkcijām ir veikt atlīdzināšanu – izlabot vai izveidot taisnīgas attiecības ar upuru ārgrupu. Pieaugot mērķu sasniegšanas traucējumiem, pieaug motivācija tos sasniegt, bet, ja tie kļūst lielāki nekā mērķa nozīme, motivācija samazinās. Traucējums var būt jebkurš faktors, kas kavē emociju funkciju (Brehm, 1999). Ja kaitējuma atlīdzināšanas grūtums ir samērā zems, kolektīvā vaina arī būs neliela. Pieaugot grūtībām, pieaug arī kolektīvā vaina līdz punktam, kur tā sasniedz maksimumu atbilstoši kaitējuma atlīdzināšanas svarīgumam. Kad sarežģījumi kļūst augstāki par šo punktu, kolektīvā vaina atkal samazinās (Schmitt et al., 2008). Šī teorija ļauj apskatīt atšķirības starp cilvēkiem ar augstu un zemu identifikāciju ar grupu. Tā kā cilvēki ar augstu identifikāciju ir vairāk motivēti aizsargāt iekšgrupas intereses, viņi var kaitējuma atlīdzināšanas izmaksas uztvert būtiskāk – uzskatot, ka tās ir lielākas nekā taisnīgu attiecību nozīme. Vienlaikus, kad atlīdzināšanas nozīme ir augsta, cilvēki ar augstu identifikāciju izjūt lielāku kolektīvo vainu.

Emociju pētījumos atklāts, ka vaina ir saistīta ar divām atlīdzināšanas formām: atvainošanos un materiālām kompensācijām (Baumeister et al., 1994). Lūdzot piedošanu, vainīgā grupa izrāda cieņu morālei un taisnībai. Vainīgai pusei ir vajadzība atjaunot gan materiālus, gan morālus zaudējumus. 80. gados Amerikas pārstāvji lūdza piedošanu un piedāvāja kompensāciju saviem japāņu izcelsmes pilsoņiem par internēšanu II Pasaules karā. Vaina patstāvīgi prognozē kompensācijas, kā arī ir starpnieks starp cilvēku privilēģijām un kompensācijas politiku (Iyer et al., 2004). Tika atklāta pozitīva korelācija ($r=0,77$) starp vainas emocionālo („Es jūtu vainu par to, kas notika”) un uzvedības aspektu („Es jūtu, ka man vajadzētu palīdzēt, lai izlabotu situāciju”) (Roccas et al., 2004).

Pētījumos atklāts, ka kopumā kolektīvā vaina sekmē kaitējuma atlīdzināšanu (Branscombe, Doosje, & McGarty, 2002), tajā pašā laikā atklāts arī, ka cilvēki ar zemu identifikāciju izjūt lielāku vainu un ir vairāk gatavi atbalstīt kompensācijas. Savukārt cilvēki ar augstu identifikāciju uztver lielākas kaitējuma atlīdzināšanas izmaksas un līdz ar to izjūt mazāku

kolektīvo vainu (Schmitt et al., 2004). Konflikta situācijā vienmēr pastāv grupa, kura tiek uzskatīta par vainīgo pusi un grupa, kura tiek uzskatīta par upuru pusi. Tāds subjektīvais situācijas definējums paredz to, ka no katras puses tiek sagaidīta noteikta veida uzvedība. Kaitējuma atlīdzināšanas centieni var būt gan pozitīvi, gan negatīvi – vainīgajai un upuru grupai (sk. 2. tabulu).

2. tabula. Pozitīvas un negatīvas kaitējuma atlīdzināšanas sekas vainīgajai un upuru grupai

	Vainīgā grupa	Upuru grupa
<i>Pozitīvs</i>	Morāles stāvokļa uzlabošana Izbēgšana Labas attiecības	Pagātnes pieņemšana Finansiālā/psiholoģiskā kompensācija
<i>Negatīvs</i>	Finansiālas izmaksas Savu kļūdu atzīšana Asinsnauda	Upuru statusa atgādināšana Spiediens pieņemt atlīdzināšanu

Vainīgajai grupai viens no pozitīvajiem aspektiem ir morāles stāvokļa uzlabošana. Barkans (Barkan, 2000) uzskata, ka šobrīd ir tendence dzīvot sabiedrībā, kura tiek uzskatīta par starptautisku morālo sabiedrību, rezultātā nepieciešams atzīt vainu par pagātnes ļaunumiem. Vēl viens pozitīvs iznākums ir izbēgšana, kas nozīmē atbrīvošanos no nepatīkamās izjūtas, ka esi kādam parādā (Gilovich & Medvec, 1995). Svarīgs un pozitīvs aspekts ir labas attiecības, kas ļauj attīstīties tālāk. Negatīvās puses ir finansiālās izmaksas, kuras atkarīgas gan no upuriem, gan no vainīgās grupas resursiem. Vēl viens negatīvs aspekts – grupai ir jāatzīst savas kļūdas. Tas var būt īpaši grūti tiem, kuri ir identificējušies ar nacionālo grupu izteikti fundamentālā līmenī. Problēma ir arī tāda, ka pastāv iespēja – finansiālā kompensācija tiks traktēta kā „asinsnauda”, nevis „uztverta nopietni”. Piederībai upuru grupai arī ir noteikti plusi un mīnusi. Pagātnes pieņemšana un finansiālā vai psiholoģiskā kompensācija var būt gan pozitīva, gan negatīva. Šī palīdzība var būt lietderīga, bet tajā pašā laikā cilvēki var emocionāli ciest tā iemesla dēļ, ka atkal jāatsauc atmiņā pagātnes notikumi. Cilvēki ir tiesīgi nevēlēties atzīt šīs kompensācijas, jo tas nozīmē, ka vainīgajai grupai tiek piedoti grēki.

Kopumā var secināt, ka viena no kolektīvās vainas funkcijām ir mudināt izlabot vēsturisko situāciju, - tas nozīmē taisnīgu attiecību izveidi un atjaunošanu ar upura ārgrupu. Izlabošana var ietvert sevī kompensācijas par ciešanām pagātnē, kā arī jaunu attiecību veidošanu, kas mazina netaisnības. Kad tā ir viegli sasniedzama, kolektīvā vaina ir samērā neliela. Pieaugot sarežģītībai, arī vainas intensitāte pieaug, jo nepieciešams vairāk motivācijas, lai izlabotu situāciju. Vienlaikus, ja šī sarežģītība pārsniedz nozīmību un motivāciju to izdarīt, tas var radīt vainas izjūtas samazināšanos. Jo vairāk cilvēks izjūt kolektīvo vainu, jo izteiktāk ir gatavs sniegt palīdzību un sadarboties. Kaitējuma atlīdzināšanas centieni var būt gan pozitīvi, gan negatīvi – gan vainīgajai, gan upuru grupai. Līdz ar to var secināt, ka kolektīvā vaina ir svarīgs mehānisms, kas ļauj samazināt aizspriedumus un palielināt motivāciju izveidot taisnīgas attiecības.

4. Izraēlas – Palestīnas konflikts sociāli - psiholoģiskā skatījumā

4.1. Izraēlas – Palestīnas konflikta konteksts

Vairāku gadsimtu laikā Palestīnas nacionālisms un cionisms, ebreju nacionālā kustība, periodiski konfliktē par teritorijām, pašnoteikšanās tiesībām, valsts statusu un taisnību. Konflikts nav tikai teritoriāls un politisks, tas skar arī ekonomiskus aspektus. Tas ir saistīts ar tādām pamatvajadzībām kā drošība un identitāte, kā arī dziļām pretrunām reliģiskos un kultūras mērķos. Jau ilgu laiku šis konflikts ir viens no neatrisināmu konfliktu piemēriem, kurš ilgst vairākus gadus, ir vardarbīgs un kuram piemīt nulles summas daba (Bar-Tal, 2007). Starp 1980. gadu un 2000. gadu aktīvāk tika meklētas konflikta risinājuma iestrādes. Miera līgums ar Ēģipti 1979. gadā, Madridas konvencijas 1991. gadā, Oslo vienošanās 1993. un 1995. gadā – ir konkrētas pazīmes tam, kā starp ebrejiem un arābiem veidojās miera attiecības. Konflikta eskalācija starp Izraēlu un Palestīnu atkal atsākās 2000. gadā pēc Keimdeividas samita. Šobrīd mēs atkal varam redzēt vardarbības uzliesmojumus šajā konflikta zonā. Nesaskaņas starp izraēliešu ebrejiem un palestīniešiem skar vismaz piecas jomas: teritoriālās robežas, Palestīnas valsts nākotni, Jeruzalemes sadali, 1967. gadā okupētās ciematu teritorijas, bēgļu jautājumus. Acīmredzams, ka šīs nesaskaņas skar arī citas jomas, tādas kā ūdens un dabas resursi, ekonomiskās attiecības, - bet parasti šīs jomas „kalpo” par sekundāriem aspektiem (Bar-Tal, Halperin, & Oren, 2010). Kopumā gatavība atzīt Palestīnas valsti starp Izraēlas ebrejiem ir pieaugusi no 20 procentiem 1987. gadā līdz 61 procentam 2006. gadā. Lai gan vairākums ebreju neatbalsta pilnīgu savas tautas aiziešanu no okupētajām teritorijām, 2009. gadā 53 procenti atbalstījuši ideju par Palestīnas izveidi. Pēdējos gados Izraēlas ebreji uzskata, ka palestīnieši mazākā mērā vēlas mieru, salīdzinot ar 1999. gadu. Kopumā, gadiem ejot, varam redzēt tendenci, ka Izraēlas ebreji ir vairāk gatavi kompromisiem ar palestīniešiem, tomēr nepiekrīt kompromisam galvenajās jomās – teritoriālajos un Jeruzalemes jautājumos.

Ričmans (Richman, 2010) ir apkopojis vairākus pētījumus par Izraēlas – Palestīnas konflikta risinājumiem, kuri tika veikti 2009. un 2010. gadā. Viņš strādājis, piemēram, ar Miera Balsošanas pētījumiem (Peace Poll), secinot, ka abas puses vēlas mieru, tomēr dziļi neuzticas viena otrai un ir pesimistiski noskaņotas attiecībā pret to, ka šo konfliktu varētu būt iespējams ātri atrisināt. Starp izraēliešiem 80 procenti atbalsta pārrunas ar palestīniešiem, 65 procenti no palestīniešiem atbalsta miera procesu. Vairāk nekā 65 procenti izraēliešu un palestīniešu uzskata, ka pastāv maza iespējamība, ka piecu gadu laikā blakus Izraēlai tiks izveidota Palestīnas valsts. Abas puses kopumā ir pesimistiski noskaņotas, - piemēram, 79 procenti palestīniešu uzskata, ka Izraēla vēlas iekarot Palestīnas teritorijas, neņemot vērā viņu tiesības; 54 procenti izraēliešu tic, ka palestīnieši vēlas iekarot Izraēlu, nevis atgūt teritoriju (14 procenti), kura atdota 1967. gadā. Abas puses uzskata, ka Amerikai ir būtiska „loma” miera sasniegšanā (56 procenti palestīniešu un 42 procenti izraēliešu). Veicot attieksmju pētījumu Amerikā, tika noskaidrots, ka amerikāņi

vairāk atbalsta Izraēlas (63 procenti) nekā palestīniešu pozīciju (15 procenti). Grūtības ar dažādiem konflikta risinājumiem saistītas ar to, ko katra puse uzskata par prioritātēm un svarīgākajām jomām (sk. 3. tabulu) (Richman, 2010). Svarīguma rādītājs aprēķināts, izmantojot cilvēku proporciju, kas vērtējuši katru no šiem jautājumiem kā ļoti svarīgu. Palestīniešu svarīgās prioritātes ir: Palestīnas valsts, bēgļu tiesības un Jeruzalemes nākotne; izraēliešu: Izraēlas drošības, Jeruzalemes nākotne, dabisko resursu jautājums. Visgrūtāk ir atrisināt Jeruzalemes jautājumu, jo abas puses novērtē šo jautājumu kā prioritāru, līdz ar to ir grūti atrast kompromisu, jo neviena puse nevēlas piekāpties (Richman, 2010).

3.tabula. Izraēlas – Palestīnas konflikta jautājumu svarīgums (Richman, 2010).

Jautājumi:	Svarīgums Izraēlas respondentiem (%)	Svarīgums Palestīnas respondentiem (%)
(a)Jautājumi, kuri ir svarīgi abām pusēm		
1)Jeruzalemes nākotne	2.vietā (68%)	3.vietā (94%)
2)Svēto vietu jautājums	4.vietā (57%)	4.vietā (91%)
(b)Jautājumi, kuri ir svarīgi izraēliešiem		
1)Izraēlas drošība	1.vietā (77%)	8.vietā (21%)
2)Tiesības par dabiskiem resursiem	3.vietā (62%)	6.vietā (88%)
(c)Jautājumi, kuri ir svarīgi palestīniešiem		
1)Neatkarīgo Palestīnas valsts izveide	6.vietā (33%)	1.vietā (97%)
2)Bēgļu tiesības	8.vietā (25%)	2.vietā (95%)
(d)Jautājumi, kuri ir mazāk svarīgi abām pusēm		
1)Vienošanās par robežām starp Izraēlu un Palestīnu	5.vietā (49%)	7.vietā (77%)
2)Okupētas teritorijas un ciemati	7.vietā (33%)	5.vietā (89%)

Veicot Miera Balsošanas pētījumu 2009. gadā, izraēliešu un palestīniešu respondentiem tika lūgts izteikt savu attieksmi attiecībā uz dažādiem risinājumu veidiem (Richman, 2010). Rezultātos pierādīts, ka izraēlieši visvairāk atbalsta šādus risinājumus: divu valstu izveide (61 procenti), palestīniešiem ir vajadzīga policija, nevis armija (72 procenti), Izraēla saglabās savus drošības punktus Palestīnā (80 procenti), Jeruzaleme paliks Izraēlai (69 procenti), reģionāls ūdens risinājums (82 procenti). Palestīnieši arī atbalsta divu valstu izveidi (63 procenti), atgriešanos okupētajās teritorijās un kompensāciju saņemšanu (95 procenti), gan savu armiju (98 procenti), gan policiju (99 procenti), neatbalsta Izraēliešu drošības punktus Palestīnā (62 procenti), uzskata, ka Jeruzalemei ir jāpaliek Palestīnas īpašumā (97 procenti), kā arī atbalsta reģionālo ūdens risinājumu (96 procenti). Pamatojoties uz iepriekš minētajiem rezultātiem, varam secināt, ka izraēlieši par primāro mērķi izvirza ilgtermiņa drošību, savukārt palestīniešu galvenais mērķis ir izveidot neatkarīgu valsti.

Rūpes par Izraēlas ekonomiskajām un sociālajām vajadzībām korelē ar miera atbalstu. Nedaudz mazākā mērā miera atbalsts ir saistīts ar motivāciju uzlabot attiecības ar citām valstīm. Izraēlas sabiedrība ir polarizēta attiecībā uz konflikta risinājumu vērtējumu, un tas ir saistīts ar politisko un reliģisko orientāciju (Richman & Nolle, 2011). Ortodoksālie ebreji mazāk atbalsta

miera plānu, savukārt nereliģiozie ebreji – vairāk. Labās partijas atbalstītāji lielā mērā neatbalsta mieru, bet kreisās partijas piekritēji – atbalsta.

Jāsecina, ka Izraēlas – Palestīnas konflikts reprezentē vienu no neatrisināmākajiem un vardarbīgākajiem konfliktiem pasaulē. Pat šodien abas puses netic, ka drīz būs iespējams atrisināt šo konfliktu. Ja izraēlieši kā primāro mērķi izvirza savas valsts un iedzīvotāju ilgtermiņa drošību, tad palestīniešu galvenais mērķis ir izveidot neatkarīgu valsti. Izraēlas iedzīvotāju atbalsts miera plāniem ir dažāds, piemēram, mazāk reliģiozi un kreisās partijas piekritēji vairāk atbalsta miera pārrunas.

4.2. Izraēlas – Palestīnas konflikta risināšanas sociāli - psiholoģiskie pētījumi

Pēdējos 15 gadus liela daļa sociālo psihologu pēta konfliktus, veicot pētījumos reālās konfliktu zonās. Viens no tādiem piemēriem ir Izraēlas – Palestīnas konflikts. Vairums pētījumu ir korelatīvi, bet ir veikti arī eksperimentāla dizaina pētījumi. Turpinājumā apskatīsim dažus piemērus par konfliktu risināšanas saistību ar sociāli – psiholoģisku infrastruktūru un sociālām pārlicībām. Pētnieki konstatējuši, ka pretošanos kompromisiem vislabāk spēj prognozēt sociālā pārlicība par konflikta nulles – summas dabu un uztvertie draudi no palestīniešiem. Savukārt gatavība kompromisiem ir pozitīvi saistīta ar simpātijām pret palestīniešiem, kas savukārt nekorelē ar bailēm no viņiem (Maoz & McCauley, 2005). Cits skaidrojums saistīts ar nelegitimitātes piedēvēšanu palestīniešiem. Halperins un kolēģi (Halperin, Bar-Tal, Nets-Zehngut, & Drori, 2008) atklājuši, ka tā negatīvi saistīta ar cerībām un optimismu par konflikta atrisināšanu. Šis apjomīgais korelatīvais pētījums tika veikts 2000. gadā, kurā piedalījās 217 studenti no trim dažādām universitātēm Izraēlā (Halperin et al., 2008). Jo dehumanizētāka ir ārgrupa, jo lielākas bailes individuālā un kolektīvā līmenī un mazākas individuālās un kolektīvas cerības. Individīdi, kuri vairāk atceras ebreju negatīvo pieredzi (piemēram, Holokaustu), vairāk izjuta bailes par ebreju nākotni. Tas nozīmē, ka pagātnes traumējošā informācija negatīvi saistīta ar nākotnes domām. Personīgais vai kāda radnieka ievainojums kara laikā samazina cerības individuālā un kolektīvā līmenī. Kopumā dalībnieki vairāk izjuta bailes un cerības kolektīvā līmenī nekā personīgi. Tas nozīmē, ka domājot par konfliktu, cilvēki vairāk iesaistās kolektīvi, respektīvi, domā par sevi kā grupas dalībniekiem, nevis indivīdiem, izjūtot personīgo atbildību (Halperin et al., 2008). Tālāk tika atklāts, ka palestīniešu dehumanizācija sekmē agresīvu rīcību no izraēliešu puses (Maoz & McCauley, 2008).

Liela daļa pētījumu ir veltīti iekšgrupas upuru lomas ietekmei uz konflikta risināšanas veidiem. Pētot dažādas grupas, tika atklāts, ka ticība iekšgrupas upuru lomai ir saistīta ar zemu atvērtību jaunai informācijai par konfliktu un zemu atbalstu kompromisiem (Bar-Tal, Chernyak-Hai, Schori & Gundar, 2009). Cilvēki, kuri ticēja, ka Izraēla ir upuru lomā, biežāk uzskatīja, ka ebrejiem ir tiesības uz Izraēlas teritorijām, vairāk atbalstīja dehumanizējošas idejas par arābiem

un palestīniešiem, piedevēja ārgrupai vainu par konflikta ilgumu un neveiksmēm, izjuta lielāku naidu pret ārgrupu, un rezultātā mazāk atbalstīja kompromisus. Tie, kuri lielākā mērā ieņēma upura lomu, mazāk izjuta vainu par nodarīto, retāk bija gatavi uzņemties grupas atbildību un kompensēt palestīniešiem nodarīto ļaunumu. Tādi cilvēki arī lielākā mērā izmantoja attaisnošanas domāšanu (Bar-Tal et al., 2009). Līdzīgi, citi pētnieki, izmantojot eksperimentālo dizainu, atklāja, ka ebrejiem, kuri bija pakļauti manipulācijai ar upura lomu un kuriem bija lielāka uzticēšanās iekšgrupai, bija mazāk gatavi mieram ar palestīniešiem (Nadler & Sylvan, 2005). Ticība iekšgrupas ievainojamībai sekmē agresīvu uzvedību un nevēlēšanos meklēt kompromisus (Maoz & Eidelson, 2007). Nesen veiktā pētījumā tika atklāts, ka ticība iekšgrupas upura lomai ir pozitīvi saistīta ar vēlmi aizvainot palestīniešus un negatīvi – ar kolektīvo vainu (Schori, Klar, & Roccas, 2009). Tā saistīta arī ar vēlmi turpināt karu, neskatoties uz visiem zaudējumiem – pat, ja pati iekšgrupa rezultātā cieš.

Kopumā lielāka identifikācija ar ebrejiem sekmē lielāku atteikšanos no otras puses perspektīvas ieņemšanas (Baram, Dagan, & Klar, 2009). Nesen veiktā pētījumā, Bar-Tāls un kolēģi (Bar-Tal, Raviv, Raviv, & Dgani-Hirsch, 2009) piedāvājuši pirmo eksperimentālo dizainu, lai pārbaudītu kā konflikta ētoss ietekmē cilvēku informācijas uztveri par konfliktu. Dalībnieki ar augstu konflikta ētoss uzskatīja, ka pastāv lielākas atšķirības starp ebrejiem un palestīniešiem; tas nozīmē, ka palestīnieši tiek uztverti vairāk kā agresīvi, un šī agresivitāte tiek skaidrota ar iekšējiem, stabiliem iemesliem. Izmantojot gan korelatīvo, gan eksperimentālo dizainu, pētnieki atklāja, ka ticība tam, ka laiks ir palestīniešu pusē, un Izraēla tikai zaudēs, ja tas tā turpināsies, ir svarīgs faktors, kas sekmē atvērtību jaunai informācijai par konfliktu un kompromisa idejas (Gayer, Landman, Halperin, & Bar-Tal, 2009).

Daļa no pētījumiem veltīti emociju ietekmei uz konflikta risināšanas veidiem. Nesen veiktajā Halperina pētījumā (Halperin, 2011) atklāts, ka bailes sekmē destruktīvus konflikta risināšanas veidus. Cilvēki ar baiļu izjūtām mazāk atbalsta kompromisu, jo tas rada draudus drošībai. Izraēlas ebreji, kas izjuta lielāku naidu, vairāk atbalstīja ar Izraēlas agresiju saistītas rīcības un mazāk – kompromisu (Halperin, 2008). Tādi cilvēki vairāk pretojās jebkurai pozitīvai informācijai par palestīniešiem. Veicot telefonintervijas ar 501 pieaugušu cilvēku (Halperin & Bar-Tal, 2011), tika atklāts, ka kopumā ebreji mazā mērā atbalsta kompromisu, ir maz atvērti jaunai informācijai, kura saistīta ar konfliktu, bet pastāv augsta upura lomas piedēvēšana iekšgrupai. Kopumā negatīvas emocijas par palestīniešiem netika konstatētas augstā līmenī. Vēl kādā interesantā pētījumā par emociju saistību ar attieksmēm pret karojošām pusēm tika konstatēts, ka naidis pret ārgrupu tiek ietekmēts ar tādiem faktoriem kā: reliģiozitāte, nacionālā identifikācija, drošības jautājums un politiskā ideoloģija (Moore & Aweiss, 2002). Tika pētītas trīs dažādas grupas – izraēlieši, arābi un palestīnieši. Kopumā reliģiozi ebreji un palestīnieši mazāk atbalsta miera plānu. Palestīnas studenti sniedz galējākus vērtējumus gan savās

pozitīvajās, gan negatīvajās emocijās pret ebrejiem un arābiem. Arābi un palestīnieši ir mazāk toleranti pret ārgrupu, salīdzinot ar ebrejiem, un viņu ārgrupa ir precīzāk un labāk definēta. Jo mazāk ebreji atbalsta mieru, jo vairāk izjūt naidu pret ārgrupu. Kopumā ebreju izlasē lielāks naidis pret ārgrupu ir tiem dalībniekiem, kuriem ir svarīgs drošības jautājums, augsta ebreju identitāte un kuri ir reliģiozi. Savukārt mazāks naidis pret ārgrupu ir tiem, kuri nav reliģiozi, ar augstu valsts (Izraēlas) identitāti, kuri atbalsta demokrātiskas vērtības un miera procesu (Moore & Aweiss, 2002). Respektīvi, tie, kuri atbalsta mieru, mazāk izjūt naidu pret ārgrupu un otrādi. Tas savā ziņā apstiprina sociālās identitātes teorijas ideju, ka spēcīga identifikācija ar iekšgrupu palielina naidīgumu pret ārgrupu un samazina iekšgrupas dalībnieku spēju redzēt otrās puses prasības kā leģitīmas (Ashforth & Mael, 1989). Turpinot par emociju ietekmi uz konflikta risināšanas veidiem, jāpievērš uzmanību emocijām kolektīva līmenī. Nesen veiktā pētījumā tika apstiprināts fakts, ka empātija pret palestīniešiem sekmē kolektīvo vainu, kaunu un iekšgrupas dusmas – īpaši situācijās, kur Izraēliešu identitāte ir apdraudēta. Kolektīvā vaina sekmē kompensācijas, kauns – atdalīšanos un iekšgrupas dusmas – politisko rīcību (Sharvit et al., 2011).

Politiskā orientācija kā viena no identifikācijas formām ir īpaši interesanta tēma politiskos pētījumos, jo tā saistīta ar kopīgo politisko ideoloģiju. Piemēram, kāda pētījumu sērija tika veikta četrus gadus – 1990., 1995., 1997. un 2000. gadā, tajā piedalījās 394 Izraēlas studenti (Bar-Tal, Bar-Tal, & Cohen-Hendeles, 2006), kuriem tika lūgts aizpildīt aptaujas par stereotipiem, sociālo distanci, emocijām un politisko orientāciju. Pētījuma rezultātos tika apstiprināts fakts, ka konflikta konteksts (četri dažādi periodi) ietekmē psiholoģisko repertuāru jeb pārliecības, attieksmes, emocijas. Tajā pašā laikā tika apstiprināts fakts, ka cilvēka politiskā orientācija ir saistīta ar to, kā cilvēks uztver un pārdzīvo šo konfliktu. Kopumā miermīļie jeb kreisās partijas dalībnieki ir pozitīvāk noskaņoti pret palestīniešiem nekā karojošie jeb labās partijas dalībnieki. Notikumu ietekme nebija vienāda, tā bija ietekmēta caur politisko orientāciju, kas „kalpoja” kā prizma, caur kuru cilvēki skatījās uz notikumiem. Cilvēki ar dažādu politisko orientāciju (miermīļie, centristi, karojošie) atšķiras arī pēc gatavības sociālajam kontaktam; tā, piemēram, miermīļie dalībnieki ir vairāk gatavi sociālajam kontaktam ar palestīniešiem, kā arī ģeogrāfiskam tuvumam. Miera laikos miermīļie dalībnieki vēl izteiktāk piekrita pozitīviem stereotipiem par palestīniešiem un vairāk atbalstīja mieru. Saspringto attiecību laikā cilvēki ar dažādām politiskajām orientācijām gandrīz vienādi reaģēja uz notiekošo – mazāk atbalstīja mieru un negatīvāk vērtēja palestīniešus. Politiskā orientācija ir saistīta arī ar reliģijas jautājumu, respektīvi, karojošie jeb labējās partijas atbalstītāji ir vairāk reliģiozi, savukārt reliģiozi ebreji vairāk piekrīt negatīviem stereotipiem par Izraēlas arābiem, mazāk vēloties iesaistīties sociālās attiecībās ar arābiem un esot mazāk gatavi atrast teritoriālo kompromisu (Griffel, Eisikovits, Fishman, & Grinstein – Weiss, 1997).

Pētot Izraēlas – Palestīnas konfliktu, pētnieki konstatēja, ka abas puses uzskata – iekšgrupa ir ļoti izteikti gatava iet uz kompromisiem salīdzinājumā ar ārgrupu. Pētījumā piedalījās 525 Izraēlas un 1259 Palestīnas respondenti, kuriem bija jāvērtē Keimpdeivida samita rezultātus 2000. gadā. Atkārtoti tika apstiprināts fakts, ka reliģiozie ebreji ir mazāk gatavi atbalstīt kompromisa risinājumus. Sievietes vairāk atbalsta politisko kompromisu (Shamir & Shikari, 2002). Turpinot dzimuma atšķirības tēmu, pētījumos gūts apstiprinājums, ka kompromisa plānu, kuru piedāvā sievietes, oponenti vērtē pozitīvāk nekā tādu pašu plānu, bet no vīriešu puses. Sievietes pārrunu laikā ir augstāk novērtētas kā sirsnīgas un apveltītas ar lielāku uzticamību, bet zemāku uzstājību nekā vīrieši (Maoz, 2009). Sievietes kopumā vairāk izvēlas kompromisu un mazākā mērā – agresiju un karu nekā vīrieši (Caprioli & Boyer, 2001).

Cilvēki dažādi reaģē uz miera plāniem atkarībā no tā, kā šī informācija tiek pasniegta. Piemēram, kādā eksperimentālā pētījumā konstatēts, ka izraēliešu ebreji zemāk vērtē miera plānu, kad uzskata, ka to izstrādājuši palestīnieši (Maoz, Ward, Katz, & Ross, 2002). Ebreju karojošie dalībnieki (labās partijas piekritēji) uzskata, ka ebreju miermīlīgo dalībnieku (kreisās partijas piekritēju) miera plāns ir slikts iekšgrupai, bet labs pretiniekam. Tajā pašā laikā palestīniešu respondenti to pašu miera plānu vērtē negatīvāk sev un pozitīvāk – Izraēlas ebrejiem. Šo fenomenu dažreiz dēvē par „naidīgā medija efektu” (Vallone, Ross, & Lepper, 1985). Vienu un to pašu tekstu, materiālu, informācijas vienību cilvēks vērtē atšķirīgi atkarībā no sava viedokļa un pozīcijas. Cilvēki no dažādām grupām uzskata, ka teksts ir pārāk netaisnīgs un aizspriedumains attiecībā uz savu iekšgrupu.

Interesants pētījums tika veikts, iesaistot dalībniekus, kuri piedalījās speciāli organizētās apmaiņas programmās starp ebrejiem un palestīniešiem (Maoz & Ellis, 2008). Kopumā ebreju dalībnieki pēc šādām strukturētām tikšanās reizēm ir vairāk gatavi atbalstīt kompromisa risinājumus, un uzticība ārgrupai pastiprina šo efektu. Pretēji sagaidāmajiem rezultātiem, vaina pret palestīniešiem statistiski nozīmīgā pakāpē nebija saistīta ar piedalīšanos kopīgās tikšanās reizēs un ar kompromisa atbalstu. Kopumā šī pētījuma rezultāti saskan ar meta – analīzi, kurā analizējot 515 pētījuma rezultātus, tika apstiprināts fakts, ka starpgrupu kontakts (draudzība, ceļošana utt.) samazina aizspriedumus (Pettigrew & Tropp, 2006).

Apkopojot iepriekš minēto, var spriest, ka Izraēlas – Palestīnas konflikts ticis plaši pētīts saistībā ar dažādiem faktoriem: kolektīvajām emocijām, identifikācijas jautājumiem, socio – demogrāfiskajiem faktiem utt. Kopumā pētījumos gūts secinājums, ka traumējoša pagātnes informācija negatīvi ietekmē nākotnes domas. Gatavība kompromisiem ir pozitīvi saistīta ar simpātijām pret palestīniešiem, bet negatīvi – ar bailēm un naidu. Naidīgi noskaņoti Izraēlas ebreji atbalsta jebkuru rīcību, kura ir saistīta ar Izraēlas agresiju un mazāk atbalsta kompromisu. Tie, kuri lielākā mērā ieņem upura lomu, izjūt mazāku vainu par nodarīto, mazākā mērā gatavi

uzņemties grupas atbildību un mazāk gatavi kompensēt palestīniešiem nodarīto ļaunumu. Strukturētas tikšanās, kurās piedalās abas puses, ļauj sekmēt atbalstu kompromisam.

5. Kopsavilkums

Kopumā var secināt, ka viena no kolektīvās vainas funkcijām ir mudināt izlabot vēsturisko situāciju, tas nozīmē – izveidot vai atjaunot taisnīgas attiecības ar ārgrupu. Izlabošana var ietvert sevī kompensācijas par ciešanām pagātnē, kā arī jaunu attiecību veidošanu, kas mazina netaisnību, jo „kolektīvā vaina rodas, kad cilvēks kategorizē sevi kā piederīgu grupai, kas nodarījusi ļaunu citai grupai, un šīs rīcības ir nelegitīmas” (Doosje et al., 2006, 326). Tā rodas no distresa, kuru izjūt grupas dalībnieki, kad pieņem, ka viņu iekšgrupa ir atbildīga par amorālām darbībām, kas kaitējušas citai grupai (Branscombe et al., 2002). Var runāt par četriem kolektīvas vainas procesiem: paškategorizāciju ar grupu, kura ir nodarījuši ļaunumu citai grupai; grupas atbildības uzņemšanos par nodarīto; grupas darbības atzīšanu par nelegitīmu; kaitējuma atlīdzināšanas centieniem (Wohl et al., 2006). Kolektīvo vainu var apskatīt no atribūcijas un perspektīvas ieņemšanas teorijām, kā arī saistīt to ar vērtībām. Šobrīd ir tendence to pētīt līdz ar citiem faktoriem: grupas atbildības uzņemšanos, nelegitīmas rīcības apzināšanos un attaisnošanas domāšanu. Kopumā, pamatojoties sociālās identitātes teorijā, cilvēki ir motivēti uztvert savu iekšgrupu pozitīvi. Kad iekšgrupas uzvedība pagātnē vai tagadnē ir morāli nepieņemama, cilvēki var izvēlēties dažādas aizsardzības stratēģijas, kuru mērķis ir atvieglot nepatīkamo vainas izjūtu, kura rodas no kopīgas piederības vainīgajai grupai: cilvēks var noliegt grupas atbildību, censties minimizēt ļaunumu, distancēties no iekšgrupas, izmantot attaisnošanas domāšanas stratēģijas un citas. Tomēr, ja šīs stratēģijas nenostādā, cilvēks var izjust kolektīvo vainu par ļaunuma nodarīšanu citai grupai pat tad, ja pats nav bijis iesaistīts tās rīcībā. Grupas identitāte ir pozitīvas pašcieņas avots, līdz ar to cilvēki ar izteiktu identifikāciju lielākā mērā ir motivēti iesaistīties grupas aizsardzības stratēģijās un noliegt negatīvo informāciju (Doosje & Branscombe, 2003). Pamatojoties uz sociālās identitātes teoriju, cilvēki ar izteiktu identifikāciju ir vairāk motivēti saglabāt pozitīvu sociālu identitāti, tāpēc biežāk meklē iespēju noliegt, ka grupas uzvedība bijusi nepareiza (Wohl & Branscombe, 2008). Šobrīd identifikācijas tēma tiek pētīta kā daudzdimensionāla koncepcija, līdz ar to iespējams izdalīt divas dimensijas: piesaisti un slavināšanu (Roccas et al., 2006).

Konfliktus iespējams analizēt, izmantojot dažādas tipoloģijas: konflikta sfēras, iesaistītās puses, konflikta ilgumu, konflikta risināšanas iespējas utt. Konflikta rezultātā rodas neapmierinātas vajadzības, līdz ar to ir nepieciešams meklēt iespējas, kā apmierināt, piemēram, pozitīvu identitāti, drošības vajadzību utt. (Staub, 2003). Ja konflikts ir ilgstošs, tam piemīt konfrontācija ar nulles summas pazīmi, un rezultātā cilvēku dzīve ir saistīta ar draudiem. Tas rada nepieciešamību mācīties tikt galā ar hronisku stresu, bailēm un citām negatīvām emocijām.

Līdz ar to kopumā var runāt par trim izaicinājumiem: sabiedrības locekļu vajadzību apmierināšanu, stresa un baiļu pārvēršanu, kā arī nepadošanos pretiniekam (Bar-Tal, 2008). Lai sasniegtu šos mērķus, cilvēki attīsta noteiktas shēmas. Bar-Tāls nosaucis tās par sociāli – psiholoģisko repertuāru (Bar-Tal, 2011), kas sastāv no kopīgām pārlicībām, attieksmēm, motivācijas un emocijām. Pastāv vairākas pieejas, kā analizēt konfliktu risināšanu. Tomass un Kilmans (Thomas & Kilman, 1978), izmantojot “divējādo rūpju” modeli, piedāvājuši piecas konflikta risināšanas stratēģijas: piekāpšanos, izvairīšanos, sacensību, kompromisu un problēmu risināšanu. Mūsdienu konflikta risināšanas koncepcijas ietvaros ir pieņemts runāt par patiesa miera veidošanu kā galveno patieso konfliktu risināšanas rezultātu.

Katrs no mums dzīvo sabiedrībā, noteiktā valstī ar savu vēsturi. Lai gan šobrīd ir 21. gadsimts, joprojām pastāv nesaskaņas, konflikti un pat kari. Viens no dramatiskākajiem piemēriem ir situācija Tuvajos Austrumos. Ieilgušais konflikts starp ebrejiem un arābiem jau sen kļuvis par masu saziņas līdzekļu ikdienas ziņu. Aizvien jauni vardarbības uzliesmojumi pastāvīgi izvirza šo konfliktu uzmanības „degpunktā”. Joprojām notiek strīdi par zemes sadali, resursiem, reliģijas jautājumiem. Katram no mums ir savs viedoklis par to, kas būtu labākais atrisinājums, un tas var atšķirties Izraēlā dzīvojošiem cilvēkiem un citu valstu iedzīvotājiem. Līdz ar to, promocijas darba temats tiks apskatīts reālās dzīves kontekstā, lai labāk izprastu cilvēku motivāciju, domāšanas argumentus, nodomus, kā labāk atrisināt šo konfliktu. Nacionālām un citām svarīgām sociālām grupām ir sava vēsture. Tās atgādināšana var izteikti ietekmēt iedzīvotāju emocionālās reakcijas arī mūsdienās. Kad cilvēki domā par dažādiem viņu grupas vēstures aspektiem, viņi var izjust kolektīvo lepnumu, taču pastāv arī tādi vēstures aspekti, kuri var izraisīt kolektīvo vainu un vēlmi izlabot kļūdas, kurus izdarījuši grupas dalībnieki. Pēc autores domām, mūsdienu apstākļos, kad cilvēku domstarpības var radīt traģiskas sekas, kolektīvās vainas tēmas izpētes nepieciešamība kļūst arvien aktuālāka. Ja iepriekšējos pētījumos pārsvarā aplūkota korelatīva saikne starp mainīgajiem lielumiem, tad šajā promocijas darbā izmantots eksperimentāls pētījuma dizains, lai veiktu cēloņsakarību izpēti. Iepriekš pētīta saistība starp kolektīvo vainu un kompromisa stratēģiju, šajā pētījumā ir mēģinājums apskatīt vairākas konfliktu risināšanas stratēģijas. Pētījuma novitāte ir saistīta arī ar to, ka pētījumā piedalījās dalībnieki no četrām valstīm. Līdzīgi pētījumi galvenokārt aptver tikai vienu izlases grupu.

Apkopojot vairākas teorijas par kolektīvās vainas izjūtas izcelsmi un konfliktu risināšanas stratēģijām, tika izvirzītas pētījuma hipotēzes.

H1: Kolektīvā vaina ietekmē konflikta risināšanas stratēģiju izvēli. Jo izteiktāk cilvēks izjūt kolektīvo vainu, jo lielākā mērā viņš atbalsta problēmu risināšanas stratēģiju. Respektīvi, tika sagaidīts, ka pastāv atšķirības starp grupām, kuru ietvaros ir mazāk vai vairāk izteikta kolektīvā vaina problēmu risināšanas stratēģijas izvēlē. Tika prognozēts, ka grupas ar mazāk izteiktu

kolektīvo vainu mazākā mērā atbalsta problēmu risināšanas stratēģiju nekā grupas ar vairāk izteiktu kolektīvo vainu.

H2: Mazāk identificējoties ar kādu no konfliktā iesaistītajām pusēm, cilvēki lielākā mērā izjutīs kolektīvo vainu un lielākā mērā atbalstīs problēmu risināšanas stratēģiju.

Papildus tika izvirzīta hipotēze par sociālo kontaktu ar ārgrupu.

H3: Mazāk identificējoties ar kādu no konfliktā iesaistītajām pusēm, cilvēki būs vairāk gatavi sociālajam kontaktam ar konfliktā iesaistīto ārgrupu.

Respektīvi, cilvēki ar izteiktāku kolektīvo vainu būs lielākā mērā tendēti uzvesties prosociāli un izvēlēties problēmu risināšanas stratēģijas. Cilvēki ar izteiktāku identifikāciju iekšgrupai būs mazāk pakļauti kolektīvai vainai un rezultātā mazākā mērā izvēlēties problēmu risināšanas stratēģiju. Tas nozīmē, ka identifikācija ar iekšgrupu ir faktors, kas ietekmē kolektīvās vainas lielumu un rezultātā – konflikta risināšanas stratēģiju. Manipulējot ar kolektīvās vainas lielumu, varētu palielināt iespēju, ka cilvēks mēģinās atbrīvoties no šīs izjūtas, sadarbojoties ar ārgrupu.

6. Metode

Pētījumam tika veidots divu faktoru kvaziekperiments: 2 (izlases ar dažādu identifikācijas izteiktību – augsta/zema, kvaziekperimentāls faktors, tālāk tekstā: identifikācijas līmenis) x 4 (kolektīvās vainas eksperimentālā manipulācija: izraēliešu vaina, palestīniešu vaina, ambivalentā informācija, neitrālā informācija). Tika sagaidīts, ka izraēliešiem būs izteiktāka un ebrejiem no Baltijas valstīm – mazāk izteikta nacionālā identifikācija. Ar kolektīvo vainu (augsta/zema) tika manipulēts, lasot dažādus rakstus par Izraēlas – Palestīnas konfliktu, tā aktualizējot vienas vai otras puses vainu, kā arī sniedzot ambivalentu un neitrālu informāciju. Eksperimentā piedalījās dalībnieki no četrām valstīm: Latvijas, Lietuvas, Igaunijas (Baltijas izlase) un Izraēlas (Izraēlas izlase). Katrā valstī dzīvo ebreju tautības cilvēki, kam ir savs vērtējums par Izraēlas – Palestīnas konfliktu. Galvenokārt līdzīgi pētījumi ir veikti tikai vienā valstī – Izraēlā, šajā eksperimentā ir mēģinājums izpētīt cilvēku viedokli arī no citām valstīm. Eksperiments notika datorizēti. Respondenti aizpildīja divas aptaujas, lai noskaidrotu identifikācijas un kolektīvās vainas izteiktību, otrā no tām „kalpoja” kā manipulācijas kontrole. Papildus kolektīvajai vainai, tika mērīta gatavība uzņemties grupas atbildību, iekšgrupas rīcības leģitimitāte un attaisnošanas domāšana. Konflikta risināšanas stratēģijas (atkarīgais mainīgais) tika mērītas ar piedāvātiem konflikta risināšanas variantiem un iespēju tos novērtēt Likerta skalā. Papildus tika jautāts arī par gatavību sociālam kontaktam ar ārgrupu (palestīniešiem). Manipulējot ar kolektīvās vainas izteiktību, tika mērīts atkarīgais mainīgais – dažādas konflikta risināšanas stratēģijas un gatavība sociālam kontaktam ar ārgrupu (palestīniešiem). Pētījumā tika izmantotas aprakstošās un secinošās statistikas rezultātu analīzes metodes. Sākotnējiem datiem tika noteikts iekšējās saskaņotības rādītājs (Kronbaha alfa), tika aprēķināti aprakstošās statistikas rādītāji un veikta dispersiju un regresijas analīze.

6.1. Pētījuma dalībnieki

Eksperimentā piedalījās 240 abu dzimumu ebreju tautības respondenti vecumā no 15 līdz 36 gadiem. Respondentu vidējais vecums bija 22,8 gadi (SD=5,06). Baltijas respondentu vidējais vecums – 22,2 gadi (SD=4,72), Izraēlas – 23,3 gadi (SD=5,34). Katrā izlasē bija 69 sievietes un 51 vīrietis. Respondenti no Baltijas valstīm pildīja eksperimenta mērījumus krievu valodā, Izraēlas respondenti – ivritā. Pirms eksperimenta ar divu cilvēku palīdzību, kam abas valodas ir dzimtas, tika veikts tulkojums. Pēc tam tika veikts pilotpētījums, lai pārliecinātos, ka dažādās valodās veiktā eksperimentā netiktu konstatētas nozīmīgas psihometrisko rādītāju atšķirības. Katra izlasē randomizēti tika izveidotas četras grupas – grupa ar Izraēlas vainu, grupa ar Palestīnas vainu, grupa ar ambivalentu informāciju un grupa ar neitrālu informāciju. Respektīvi, pirmajās trīs grupās bija kolektīvas vainas manipulācija, bet ceturta bija kontroles grupa. Katras apakšgrupas apjoms – 30 cilvēki (skat. 4. tabulu).

4. tabula. Vecuma un dzimuma sadalījums pa apakšgrupām

Izlasēs	Eksperimentālā manipulācija	Vecums M (SD)	Vecums M (SD)	Dzimums	
				Sievietes	Vīrieši
Baltijas valstis	Izraēlas vaina	22,23 (4,72)	22,27 (4,05)	17	13
	Palestīnas vaina		23,27 (4,98)	18	12
	Ambivalentā informācija		21,87 (5,72)	16	14
	Neitrālā informācija		25,50 (3,96)	18	12
Izraēla	Izraēlas vaina	23,31 (5,34)	23,47 (5,94)	17	13
	Palestīnas vaina		23,70 (4,74)	18	12
	Ambivalentā informācija		22,90 (5,29)	16	14
	Neitrālā informācija		23,17 (5,56)	18	12

Dalībnieki attiecībā uz kvaziekperimentālo faktoru tika pielīdzināti pēc vecuma un dzimuma. Vispirms eksperiments tika veikts Baltijas valstīs, tālāk eksperimentālās grupas un kontroles grupa Izraēlā tika pielīdzināta pēc Latvijas, Igaunijas un Lietuvas dalībniekiem. Veicot kopējo 2 (identifikācijas līmenis) x 4 (eksperimentālā manipulācija) faktoru ANOVA, netika atklātas vecuma atšķirības starp izlasēm $F(1,232)=2,73$, $p > 0,05$. Starp eksperimentālām grupām nepastāv statistiski nozīmīgas atšķirības $F(3,232)=0,67$, $p > 0,05$. Saskaņā ar χ^2 testa rezultātiem, starp izlasēm nepastāv statistiski nozīmīgas atšķirības dzimuma faktorā (χ^2 (1, N=240)=0, $p > 0,05$). Saskaņā ar χ^2 testa rezultātiem, starp eksperimentālām grupām nepastāv statistiski nozīmīgas atšķirības (χ^2 (3, N=120)=0,75, $p > 0,05$). Dalībnieki bija no dažādām pilsētām, ar dažādu nodarbošanos un pārstāvēja dažādas studiju programmas (sk. 1. pielikumu). Lielākā daļa no Baltijas respondentiem bija no Rīgas, savukārt Izraēlas respondenti galvenokārt bija no Jeruzalemes un Telavivas.

Demogrāfiskajā informācijā tika iekļauts jautājums par reliģiju (sk. 2. pielikumu). Kopumā seši respondenti Baltijas valstīs ir atzīmējuši, ka ir ateisti, 114 ir judaisma piekritēji. Četri respondenti no Izraēlas atzīmējuši, ka ir ateisti, 116 ir judaisma piekritēji. Saskaņā ar χ^2

testa rezultātiem, starp izlasēm nav novērojamas statistiski nozīmīgas atšķirības reliģijas piederības faktorā ($\chi^2(1, N=240)=0,42, p > 0,05$). Saskaņā ar χ^2 testa rezultātiem, starp eksperimentālām grupām nepastāv statistiski nozīmīgas atšķirības reliģijas piederības faktorā ($\chi^2(1, N=120)=1,25, p > 0,05$).

6.2. Eksperimentālā manipulācija un mērījumi

Eksperimentā tika izmantoti šādi mērījumi: identifikācijas mērījums (identifikācija ar Izraēlu, identifikācija ar ebrejiem, piesaistes un slavināšanas identifikācijas dimensijas), kolektīvās vainas izjūtas, iekšgrupas atbildības, iekšgrupas rīcības leģitimitātes un attaisnošanas domāšanas mērījums, saraksts ar konflikta risinājumiem, gatavība sociālam kontaktam ar ārgrupu un demogrāfiskie dati. Eksperimentā tika izmantota kolektīvās vainas izjūtas manipulācija (trīs eksperimentālās grupas un viena kontroles grupa).

Identifikācijas mērīšanai ar Izraēlu un ebrejiem tika izmantoti četri apgalvojumi no „Skalas identifikācijas ar holandiešiem mērīšanai” („Identification scale with the Dutch”, Doosje et al., 2006). Oriģinālās aptaujas Kronbaha alfa ir 0,92, jautājumi tika precizēti grupas specifikai. Var minēt piemēru: „ebreji man ir svarīga grupa”. Piesaistes un slavināšanas identifikācijas dimensijai tika izmantoti astoņi apgalvojumi no „Identifikācijas ar Izraēlu mērījuma skalas” („Measure of identification with Israel”, Roccas et al., 2006). Oriģinālās aptaujas Kronbaha alfas attiecīgi ir 0,89 un 0,78. Var minēt dažus piemērus: „man ir svarīgi zināt, kas notiek Izraēlā”, „tā ir kļūda no citu valstu puses – kritizēt Izraēlu”. Pēc katra apgalvojuma dalībnieks atzīmēja Likerta tipa skalā, cik lielā mērā viņš tam piekrīt. Respektīvi, kopā bija izveidoti 12 apgalvojumi, lai mērītu identifikāciju ar iekšgrupu (sk. 3. pielikumu).

Lai novērtētu kolektīvās vainas izteiktību, tika izmantoti kolektīvās vainas skalas četri apgalvojumi („Collective guilt measurement”, Wohl & Branscombe, 2008). Oriģinālās aptaujas Kronbaha alfa ir 0,95. Papildus tika izmantoti divi apgalvojumi par iekšgrupas atbildību (Wohl, & Branscombe, 2008). Oriģinālās aptaujas Kronbaha alfa ir 0,82. Tika izmantoti arī divi apgalvojumi par iekšgrupas rīcības leģitimitāti (Wohl & Branscombe, 2008). Oriģinālās aptaujas Kronbaha alfa ir 0,91. Vēl tika izmantoti divi apgalvojumi par attaisnošanas domāšanu (Roccas et al., 2006). Oriģinālās aptaujas Kronbaha alfa ir 0,92. Jautājumi tika precizēti atbilstoši grupas specifikai. Pēc katra apgalvojuma dalībnieks atzīmēja Likerta skalā, cik lielā mērā viņš tam piekrīt. Var minēt dažus piemērus katram mainīgajam: „es izjūtu nepatīkamas emocijas, kad domāju par Izraēlas politiku attiecībā pret palestīniešiem”; „Izraēla uzņemas galveno atbildību par konflikta ar palestīniešiem sekām”; „terorisms no palestīniešu puses ir licis Izraēlai aizstāvēties ar bruņotiem spēkiem”; „manuprāt, iepriekšējā slaidā atspoguļotā informācija ir pārmērīgi negatīva attiecībā pret Izraēlu” (sk. 4. pielikumu).

Lai novērtētu konflikta risināšanas stratēģijas, dalībnieki no piedāvātā saraksta izteica atbalstu katram risinājumam Likerta skalā. Saraksts sastāvēja no 14 risinājumiem (4 – problēmu risināšanas stratēģija, 3 – sacensība, 3 – izvairīšanās, 4 – piekāpšanās). Papildus pašam respondentam tika dota iespēja ierakstīt savu variantu un to novērtēt (sk. 5. pielikumu).

Lai novērtētu gatavību sociālam kontaktam ar ārgrupu, dalībniekiem tika piedāvāta modificēta Bogarda tipa skala, kur viņiem bija jānovērtē 5 baļļu skalā, cik lielā mērā viņi ir gatavi iesaistīties kontaktos ar palestīniešiem (Bar-Tal, Bar-Tal, & Cohen-Hendeles, 2006; Sagiv & Schwartz, 1995). Oriģinālo aptauju Kronbaha alfas ir attiecīgi 0,93 un 0,95. Kopumā tika piedāvāti septiņu kontaktu veidi ar ārgrupu (sk. 6. pielikumu).

Beigās tika lūgts aizpildīt informāciju par demogrāfiskiem datiem: dzimumu, vecumu, pilsētu, nodarbošanās veidu, studiju programmu, reliģisko piederību un reliģijas nozīmi.

Pirms īstā eksperimenta tika veikti daži pilotpētījumi, lai pilnveidotu atkarīgo mainīgo mērījumu, eksperimentālo manipulāciju, kā arī pārbaudītu visa eksperimenta instrukciju teksta saturu. Katru reizi, kad bija nepieciešams tulkojums, tika aicināti divi eksperti, kuriem gan krievu, gan ivrita valodas ir dzimtās. Īstā eksperimenta versija bija jāaizpilda pieciem cilvēkiem Latvijā un Izraēlā, lai noskaidrotu, ka noteikumi ir skaidri un ir saprotams, kas jādara. Katram cilvēkam tika piedāvāts datorizēts eksperiments, pēc tam tika veikta neliela intervija ar katru dalībnieku.

Pirmā pilotpētījuma laikā no interneta avotiem tika atlasīti raksti par Izraēlas – Palestīnas konfliktu, kuri tika testēti Izraēlā, lai izveidotu gala versiju ar tiem rakstiem, kuri ietekmē cilvēku visvairāk un izraisa kolektīvo vainu. Tika veikti divi pilotpētījumi – pirmajā piedalījās desmit cilvēki, kuri vērtēja 15 stāstus, otrajā – arī desmit cilvēki, kuri vērtēja 12 stāstus. Pēc katra stāsta respondentiem bija jāatbild uz diviem jautājumiem: cik lielā mērā izraēliešiem ir jājūt vaina un cik lielā mērā palestīniešiem ir jājūt vaina par nodarīto. Gan no pirmā, gan otrā pilotpētījuma kopā tika atlasīti četri stāsti, kur bija atklāta izraēliešu vaina (sk. 7. pielikumu). Tika izvēlēti arī četri raksti, kuros vairāk tika aktualizēta palestīniešu vaina (sk. 8. pielikumu).

Otrajā pilotpētījumā tika novadītas divas fokusgrupas (kopā 16 cilvēki) ar ebreju skolēniem un studentiem Latvijā, kam tika lūgts individuāli uzrakstīt izraēliešu – palestīniešu konflikta risinājumus un pēc tam apspriest tos grupā. Papildus tika analizēta informācija zinātniskos rakstos un interneta publikācijās par šo tēmu, lai paplašinātu šo sarakstu. Tālāk sekoja četru cilvēku ekspertu grupa, kura no garā saraksta (vairāk kā 50 variantiem) atlasīja, apvienoja konflikta risinājumus un pārkodēja pēc Tomasa – Kilmana konflikta risināšanas stratēģijām: piekāpšanās, izvairīšanās, problēmu risināšana, sacensība, kompromiss. Ekspertu grupā piedalījās divi psiholoģijas profesori un divi psiholoģijas doktorantūras studenti. Tika izveidots saraksts ar 25 konfliktu risināšanas veidiem, kuri turpmākajā pētījuma gaitā tika testēti Izraēlā. Pilotpētījumā piedalījās 120 Izraēlas respondenti, kuri vērtēja šos 25 risināšanas veidus.

Īstajā eksperimentā no 25 risinājumiem tika paņemti 14 varianti. Vēlāk, pamatojoties uz īstā eksperimenta datiem, faktoranalīzes rezultātā tika izdalīti četri faktori, kas vislabāk reprezentē šos 14 konflikta risināšanas stratēģijas (sk.5. pielikumu).

6.3. Procedūra

Īstais eksperiments ilga apmēram četrus mēnešus (no 2012. gada janvāra līdz 2012. gada aprīlim), jo bija nepieciešams iesaistīt dalībniekus no četrām valstīm. Latvijā un Izraēlā speciāli tika iesaistīti divi asistenti, kas palīdzēja ievākt datus. Īstais eksperiments notika divās valodās – krievu un ivrita. Respondenti no Latvijas, Lietuvas un Igaunijas pildīja eksperimenta uzdevumus krievu valodā, respondenti no Izraēlas – ivritā. Dati no Latvijas tika ievāktas dažādās vietās: divās ebreju skolās Rīgā, ebreju kopienā, ebreju pusaudžu un jauniešu klubā, dažādās nodarbībās ebreju iedzīvotājiem. Dati no Lietuvas un Igaunijas tika ievākti, piedaloties ebreju konferencē 2012. gadā februārī Lietuvā. Dati no Izraēlas tika ievākti dažādās vietās: Telavivas, Bar Ilanas, Haifas, Jeruzalemes universitātēs, Meitarim skolā, Herzelijas koledžā, vienā finanšu kompānijā, vienā mārketinga kompānijā. Vispirms pētījums tika veikts Baltijas valstīs, pēc tam – Izraēlā. Respondentu grupas tika pielīdzinātas pēc vecuma un dzimuma. Viss eksperiments notika datorizētā formā. Eksperiments tika veikts individuāli, katrs dalībnieks atradās pie datora, šim procesam netika noteikti laika ierobežojumi. Vienlaicīgi piedalījās divi līdz septiņi cilvēki. Eksperimenta vajadzībām tika izveidota atsevišķa interneta mājaslapa: www.surveyontheweb.net. Datora ekrānā bija lasāms, ka pētījuma mērķis ir atklāt dažādus cilvēku viedokļus par aktuāliem notikumiem Izraēlā. Pēc katras grupas, kad tika pabeigts eksperiments, tika organizēta saruna, kurā tika izskaidrota eksperimenta būtība, kā arī tika atbildēts uz dalībnieku jautājumiem. Tika kontrolēts arī laiks, cik ilgi katrs dalībnieks pavadīja pie katra slaida, un, ja tas bija mazāks par piecām sekundēm, rezultāti netika iekļauti gala analīzē.

Tālāk aprakstīta paša eksperimenta procedūra.

1. Vispirms visi dalībnieki aizpildīja identifikācijas ar iekšgrupu mērījumu, kas sastāvēja no diviem apgalvojumiem par identifikāciju ar Izraēlu, diviem – par identifikāciju ar ebrejiem, četriem – par piesaistes dimensiju un četriem – par slavināšanas dimensiju (sk. 3. pielikumu).

2. Tālāk katra izlase (Baltijas valstis un Izraēla – 120 cilvēki katrā izlasē) pēc nejaušības principa tika sadalīta četrās eksperimentālās grupās:

- pirmā grupa lasīja informāciju par to, ko izraēlieši ir nodarījuši palestīniešiem, respektīvi, tika aktualizēta izraēliešu kolektīvā vaina (sk. 7. pielikumu);
- otrā grupa lasīja informāciju par to, ko palestīnieši ir nodarījuši ebrejiem, respektīvi, tika aktualizēta palestīniešu kolektīvā vaina (sk. 8. pielikumu);

- trešā grupa lasīja informāciju par to, ka gan izraēlieši, gan palestīnieši ir nodarījuši kaitējumu viens otram (sk. 9. pielikumu);
- ceturta grupa lasīja dažādus faktus par tūrismu un citām jomām Izraēlā. Tā savā veidā bija kontroles grupa (sk. 10. pielikumu).

Trīs pirmie stāsti simboliski attēlo to, kā masu saziņas līdzekļi nodod informāciju par konfliktu Tuvajos Austrumos. Atkarībā no pasniegšanas satura, var mainīties cilvēka kolektīvās vainas izteiktība.

3. Turpmākajā pētījuma gaitā visi dalībnieki aizpildīja kolektīvās vainas mērījuma apgalvojumus, kā arī iekšgrupas atbildības (divi apgalvojumi), iekšgrupas rīcību leģitimitātes (divi apgalvojumi) un attaisnošanas domāšanas (divi apgalvojumi) mērījumu apgalvojumus (sk. 4. pielikumu).

4. Pēc tam visi dalībnieki saņēma sarakstu ar 14 iespējamajiem Izraēlas – Palestīnas konflikta risinājumiem. Katrs dalībnieks novērtēja katru risinājumu Likerta skalā no „-3” (pilnīgi neatbalstu) līdz „3” (pilnīgi atbalstu). Papildus pašam respondentam tika dota iespēja ierakstīt savu variantu un to novērtēt (sk. 5. pielikumu).

5. Katrs dalībnieks aizpildīja modificēto Bogarda tipa skalu par gatavību sociālam kontaktam ar palestīniešiem. Katru no septiņiem apgalvojumiem dalībnieki novērtēja Likerta skalā (sk. 6. pielikumu).

6. Noslēgumā katrs sniedza informāciju par sevi, norādot dzimumu, vecumu, dzīvesvietu (pilsētu), nodarbošanās veidu, studiju programmu, reliģisko piederību un reliģijas nozīmi (sk. 11. pielikumu).

Tā kā šis eksperiments tika veikts individuāli datorizētā formā, noslēgumā bija norādīts autores e – pasts, lai respondenti varētu sazināties un uzzināt vairāk par eksperimenta būtību, kā arī tika atbildēts uz dalībnieku jautājumiem. Beigās respondenti varēja saņemt atgriezenisko saiti, kur bija pastāstīts par eksperimenta mērķiem.

6.4. Datu apstrāde un analīze

Visi rezultāti tika apstrādāti, izmantojot SPSS programmas 19. versiju. Datu apstrādei tika izmantotas šādas statistiskās metodes: aprakstošā statistika, dispersijas analīze, regresijas analīze, faktoru analīze.

7. Rezultāti

Lai noteiktu, cik saskaņoti ir apgalvojumi katrā mainīgā mērījumā, tika aprēķināta Kronbaha alfa jeb jautājumu iekšējās saskaņotības rādītājs (sk. 5. tabulu).

5. tabula. Eksperimenta mērījumu aritmētiskie vidējie, standartnovirzes un iekšējās

		saskaņotības rādītājs			
Mērījums (apgalvojumu skaits)		Baltijas valstis <i>M (SD)</i>	Izraēla <i>M (SD)</i>	Baltijas valsts α	Izraēla α
<i>Identifikācijas mērījums</i>	Identifikācija ar Izraēlu (2)	5,24 (1,26)	6,50 (0,70)	0,64	0,74
	Identifikācija ar ebrejiem (2)	5,96 (1,39)	5,98 (1,39)	0,82	0,88
	Piesaistes dimensija (4)	4,93 (1,14)	6,20 (0,84)	0,73	0,73
	Slavināšanas dimensija (4)	5,33 (1,02)	5,09 (1,14)	0,74	0,74
<i>Eksperimentālās manipulācijas pārbaude</i>	Kolektīvā vaina (4)	2,71 (1,34)	2,83 (1,41)	0,88	0,86
	Iekšgrupas atbildība (2)	2,47 (1,26)	2,02 (1,40)	0,85	0,87
	Iekšgrupas rīcības lēģitimitāte (2)	5,48 (1,19)	5,64 (1,22)	0,60	0,48
	Attaisnošanas domāšana (2)	3,84 (1,69)	3,72 (2,16)	0,75	0,88
<i>Konflikta risinājumu stratēģijas</i>	Problēmu risināšana (4)	1,12 (1,14)	0,03 (1,32)	0,73	0,70
	Piekāpšanās (4)	-0,90 (1,11)	-1,61 (1,42)	0,65	0,80
	Sacensība (3)	-0,18 (1,46)	-0,33 (1,73)	0,68	0,77
	Izvairīšanās (3)	0,03 (1,29)	-0,26 (1,35)	0,58	0,63
<i>Gatavība sociālam kontaktam ar palestīniešiem</i>	Apgalvojumi (7)	2,51 (0,87)	2,29 (1,07)	0,90	0,94

Gandrīz visi Kronbaha Alfas rezultāti (arī katras izlases ietvaros) ir diapazonā no 0,58 līdz 0,94. Zemāki rezultāti ir iekšgrupas rīcības lēģitimitātes saskaņotības rādītājam Izraēlas izlasē (0,48). Tālāk apskatīsim reliģijas nozīmes datus (sk.12. pielikumu). Veicot kopējo 2 (identifikācijas līmenis) x 4 (eksperimentālā manipulācija) faktoru ANOVA, ir atklātas reliģijas nozīmes atšķirības starp izlasēm $F(1,232)=6,15$, $p < 0,05$. Izraēlieši ($M=3,40$, $SD=1,49$) lielāku nozīmi piešķir reliģijas jautājumam, salīdzinot ar Baltijas ($M=2,97$, $SD=1,18$) dalībniekiem. Starp eksperimentālām grupām nepastāv statistiski nozīmīgas atšķirības reliģijas nozīmē $F(3,232)=0,54$, $p > 0,05$. Tika atklātas dažas dzimumatšķirības, respektīvi, pastāv statistiski nozīmīgas atšķirības kolektīvajā vainā ($t = 2,296$, $p < 0,05$) un reliģijas nozīmē ($t = 2,197$, $p < 0,05$) (sk.13. pielikumu). Sievietes ($M=2,94$, $SD=1,40$) kopumā vairāk izjūt kolektīvo vainu nekā

vīrieši (M=2,54, SD=1,30). Sievietes (M=3,35, SD=1,32) arī piešķir lielāku nozīmi reliģijai nekā vīrieši (M=2,96, SD=1,39).

Atkarīgo mainīgo mērījumā, izmantojot 14 apgalvojumus par konflikta risināšanas stratēģijām, tika veikta faktoru analīze. Tās rezultātos tika uzrādītas četras konflikta risināšanas stratēģijas. Tika izmantota izpētošā faktoru analīze, kur par kritēriju tika izmantota minimāla faktora izgūšanas robeža - īpašvērtība 1 un minimāls faktors svars – virs 0,4. Faktora analīzē tika izmantota galveno komponentu metode, kā arī „varimaks” metode (sk. 14. pielikumu). Kopējā analīze izskaidro 63,55 % no variācijas. Faktora modeļa ticamības rādītājs KMO ir 0,71, kas nozīmē, ka izlase pēc apjoma ir bijusi adekvāta. Bertleta testa rezultāti $\chi^2(240)=1210$, $p<0,001$, tas norāda, ka korelācija starp mainīgajiem ir bijusi pietiekami cieša.

Tālāk apskatīsim neatkarīgo mainīgo rezultātus, respektīvi, identifikācijas mērījumu (sk. 6. tabulu).

6. tabula. Identifikācijas ar iekšgrupu mērījuma aprakstošās statistikas rādītāji

Identifikācijas mērījums	Izraēlas vaina M(SD)		Palestīnas vaina M(SD)		Ambivalentā informācija M(SD)		Neitrālā informācija M(SD)	
	Baltijas izlase	Izraēla	Baltijas izlase	Izraēla	Baltijas izlase	Izraēla	Baltijas izlase	Izraēla
<i>Identifikācija ar Izraēlu</i>	5,69 (1,23)*	6,63 (0,64)*	4,92 (1,47)*	6,53 (0,63)*	5,08 (1,01)*	6,27 (0,90)*	5,27 (1,21)*	6,59 (0,56)*
<i>Identifikācija ar ebrejiem</i>	6,38 (1,06)	6,10 (1,12)	5,82 (1,48)	5,92 (1,58)	6,07 (1,12)	5,62 (1,52)	5,58 (1,73)	6,28 (1,28)
<i>Piesaistes dimensija</i>	4,95 (1,10)*	6,30 (0,74)*	4,91 (1,31)*	6,23 (0,90)*	4,97 (0,91)*	6,00 (1,01)*	4,88 (1,25)*	6,29 (0,70)*
<i>Slavināšanas dimensija</i>	5,31 (1,05)	5,07 (1,30)	5,30 (1,16)	5,26 (0,87)	5,16 (0,88)	4,71 (1,19)	5,54 (0,98)	5,32 (1,13)

Piezīme: *Salīdzinājumi starp attiecīgajām eksperimentālām grupām izlasēs ir statistiski nozīmīgi pie $p < 0,001$

Dispersijas analīzē tika konstatēts, ka starp izlasēm pastāv statistiski nozīmīgas atšķirības identifikācijas ar Izraēlu mērījumā: $F(1,238)=93,05$, $p < 0,001$. Respektīvi, kopumā izraēliešu respondentiem ir izteiktāka identifikācija ar Izraēlu (M=6,50, SD=0,70) nekā Baltijas respondentiem (M=5,24, SD=1,26). Starp izlasēm pastāv statistiski nozīmīgas atšķirības piesaistes dimensijā: $F(1,238)=97,28$, $p < 0,001$. Izraēliešu respondentiem ir arī izteiktāka piesaiste Izraēlai (M=6,20, SD=0,84) nekā Baltijas respondentiem (M=4,93, SD=1,14). Starp izlasēm nepastāv statistiski nozīmīgas atšķirības identifikācijas ar ebrejiem mērījumā ($p > 0,05$, n.s.) un slavināšanas dimensijā ($p > 0,05$, n.s.). Vienas izlases ietvaros statistiski nozīmīgas atšķirības identifikācijas mērījumos nav novērojamas.

Eksperimentālās manipulācijas pārbaude

Lai noskaidrotu, vai pastāv atšķirības eksperimentālās manipulācijas pārbaudes mērījumos, tika veikta MANOVA. Datu analīzei tika izmantoti 2 (identifikācijas līmenis) x 4 (eksperimentālā manipulācija) x 2 (dzimums). Tā kā pastāv dzimumatšķirības kolektīvajā vainā, dzimums kā faktors arī ir iekļauts modelī. Tika noteikta faktoru un faktoru mijiedarbības ietekme. Kopējais multivariatīvais modelis starp izlasēm ir statistiski nozīmīgs: $F(4,221)=3,95$, $p<0,01$. Kopējais multivariatīvais modelis starp eksperimentālām grupām ir statistiski nozīmīgs: $F(12,669)=12,67$, $p<0,001$. Tas nozīmē, ka kopumā izlases un eksperimentālās manipulācijas iespaido visus mainīgos. Dispersijas analīzē tika konstatēts, ka pastāv statistiski nozīmīgas atšķirības starp eksperimentālajām grupām kolektīvās vainas mērījumā $F(3,224)=22,56$, $p < 0,001$ (sk. 7. tabulu). Izteiktāka kolektīvā vaina bija izraisīta izraēliešu vainas grupā un ambivalentās informācijas grupās. Izlase mijiedarbībā ar eksperimentālo manipulāciju un dzimumu ietekmē kolektīvo vainu ($F(3,224)=3,36$, $p<0,05$). Tas nozīmē, ka sievietes no Izraēlas izraēliešu vainas ($M=3,57$, $SD=1,65$) un ambivalentās informācijas grupās ($M=3,32$, $SD=1,37$) izjūt izteiktāko kolektīvo vainu.

7. tabula. Kolektīvās vainas mērījuma aprakstošās statistikas rādītāji

Eksperimentālā manipulācija	Baltijas izlase M(SD)	Izraēla M(SD)
Izraēlas vaina	3,52 ^a (1,61)	3,57 ^a (1,53)
Palestīnas vaina	2,16 ^b (0,63)	2,39 ^b (1,04)
Ambivalentā informācija	3,22 ^a (1,43)	3,29 ^a (1,55)
Neitrālā informācija	1,95 ^b (0,65)	2,08 ^b (0,86)

Piezīme:

^{a, b} Starpgrupu post-hoc salīdzinājumi katras izlases ietvaros. Tie aritmētiskie vidējie, kam nav kopīgs burts, statistiski nozīmīgi atšķiras ($p<0,01$) saskaņā ar *Bonferroni Post-Hoc* testa rezultātiem.

Dispersijas analīzē tika konstatēts, ka pastāv statistiski nozīmīgas atšķirības starp eksperimentālajām grupām iekšgrupas atbildības mērījumā $F(3,224)=8,54$, $p < 0,001$ (sk. 8. tabulu). Tas nozīmē, ka pateicoties eksperimentālajai manipulācijai, tika izraisīta lielāka iekšgrupas atbildības uzņemšanās izraēliešu un ambivalentas informācijas grupās. Pastāv atšķirības arī starp izlasēm $F(1,224)=6,38$, $p < 0,05$. Baltijas respondenti kopumā ir vairāk gatavi atzīt grupas atbildību ($M=2,47$, $SD=1,26$) nekā Izraēlas respondenti ($M=2,02$, $SD=1,40$). Turklāt tika atklāta statistiski nozīmīga atšķirība starp Baltijas ($M=3,15$, $SD=1,42$) un Izraēlas ($M=2,18$, $SD=1,63$) respondentiem izraēliešu vainas grupas gadījumā ($t = 2,45$, $p<0,05$), kur dalībnieki ar mazāk izteiktāko identifikāciju (Baltijas respondenti) bija vairāk gatavi atzīt iekšgrupas atbildību par nodarīto.

8. tabula. Iekšgrupas atbildības mērījuma aprakstošās statistikas rādītāji

Eksperimentālā manipulācija	Baltijas izlase M(SD)	Izraēla M(SD)
Izraēlas vaina	3,15 ^{a*} (1,42)	2,18 * (1,63)
Palestīnas vaina	2,12 ^c (0,88)	1,95 (1,40)
Ambivalentā informācija	2,87 ^{a,c} (1,43)	2,38 (1,56)
Neitrālā informācija	1,73 ^b (0,60)	1,57 (0,81)

Piezīme:

^{a, b, c} Starpgrupu post-hoc salīdzinājumi katras izlases ietvaros. Tie aritmētiskie vidējie, kam nav kopīgs burts, statistiski nozīmīgi atšķiras ($p < 0,05$) saskaņā ar *Bonferroni Post-Hoc* testa rezultātiem.

*Salīdzinājumi starp attiecīgām eksperimentālām grupām izlasēs ir statistiski nozīmīgi pie $p < 0,05$

Dispersijas analīzē tika konstatēts, ka pastāv statistiski nozīmīgas atšķirības starp eksperimentālām grupām attaisnošanas domāšanas mērījumā $F(3,224)=43,24$, $p < 0,001$ (sk. 9. tabulu). Tas nozīmē, ka eksperimentālā manipulācija ir radījusi ietekmi neatkarīgi no izlases, respektīvi, bija izraisīta lielāka attaisnošanas domāšana izraēliešu un ambivalentas informācijas grupās abās izlasēs.

9. tabula. Attaisnošanas domāšanas mērījuma aprakstošās statistikas rādītāji

Eksperimentālā manipulācija	Baltijas izlase M(SD)	Izraēla M(SD)
Izraēlas vaina	5,17 ^a (1,44)	5,42 ^a (1,34)
Palestīnas vaina	3,68 ^b (1,56)	3,32 ^b (2,14)
Ambivalentā informācija	4,30 ^{a,b} (1,01)	4,23 ^{a,b} (1,94)
Neitrālā informācija	2,20 ^c (1,18)	1,92 ^c (1,52)

Piezīme:

^{a, b, c} Starpgrupu post-hoc salīdzinājumi katras izlases ietvaros. Tie aritmētiskie vidējie, kam nav kopīgs burts, statistiski nozīmīgi atšķiras ($p < 0,01$) saskaņā ar *Bonferroni Post-Hoc* testa rezultātiem.

Dispersijas analīzē tika konstatēts, ka neviens no faktoriem vai faktoru mijiedarbības neatstāj ietekmi uz iekšgrupas leģitimitātes mērījumu (sk. 10. tabulu). Veicot starpgrupu salīdzinājumus, tika atklātas statistiski nozīmīgas atšķirības starp Baltijas ($M=5,18$, $SD=1,43$) un Izraēlas ($M=6,07$, $SD=1,03$) respondentiem palestīniešu vainas grupā iekšgrupas leģitimitātes mērījumā ($t = -2,75$, $p < 0,01$). Respektīvi, abās izlasēs visās eksperimentālās grupās bija izraisīts apmēram viens iekšgrupas leģitimitātes līmenis.

10. tabula. Iekšgrupas leģitimitātes mērījuma aprakstošās statistikas rādītāji

Eksperimentālā manipulācija	Baltijas izlase M(SD)	Izraēla M(SD)
Izraēlas vaina	5,80 (0,96)	5,57 (1,32)
Palestīnas vaina	5,18 (1,43) *	6,07 (1,03) *
Ambivalentā informācija	5,45 (1,08)	5,40 (1,26)
Neitrālā informācija	5,48 (1,21)	5,53 (1,20)

Piezīme:

*Salīdzinājumi starp attiecīgām eksperimentālām grupām izlasēs ir statistiski nozīmīgi pie $p < 0,01$.

Hipotēžu pārbaude

Tālāk apskatīsim eksperimentālo manipulāciju ietekmi uz visām četrām konfliktu risināšanas stratēģijām, kā arī gatavību sociālam kontaktam ar ārgrupu. Lai noskaidrotu, vai pastāv atšķirības konfliktu risināšanas stratēģijas mērījumos, tika veikta MANOVA. Datu analīzei tika izmantots 2 (identifikācijas līmenis) x 4 (eksperimentālā manipulācija) x 2 (dzimums) modelis. Katrs mainīgais ir analizēts atsevišķi un mijiedarbībā. Identifikācijas līmenis (multivariatīvais modelis) ir statistiski nozīmīgs: $F(5,220)=12,49$, $p<0,001$. Eksperimentālā manipulācija (multivariatīvais modelis) nav statistiski nozīmīga: $F(15,666)=1,14$, $p>0,05$. Tas nozīmē, ka kopumā identifikācijas līmenis (izlases) iespaido visus mainīgos. Kopumā dispersijas analīzē konstatēts, ka eksperimentālā manipulācija neatstāj ietekmi uz nevienu no četrām stratēģijām (sk. 11., 12., 13. un 14. tabulu).

11. tabula. Piekāpšanās mērījuma aprakstošās statistikas rādītāji

Eksperimentālā manipulācija	Baltijas izlase M(SD)	Izraēla M(SD)
Izraēlas vaina	-0,71 (0,98) *	-1,56 (1,34) *
Palestīnas vaina	-0,86 (1,09) **	-1,63 (1,33)**
Ambivalentā informācija	-1,01 (1,15)	-1,21 (1,71)
Neitrālā informācija	-1,03 (1,22) *	-2,05 (1,19) *

Piezīme:

*Salīdzinājumi starp attiecīgām eksperimentālām grupām izlasēs ir statistiski nozīmīgi pie $p < 0,01$.

**Salīdzinājumi starp attiecīgām eksperimentālām grupām izlasēs ir statistiski nozīmīgi pie $p < 0,05$.

Ir novērojamas atšķirības starp izlasēm piekāpšanās stratēģijā $F(1,224)=17,37$, $p<0,001$.

Tas nozīmē, ka neatkarīgi no eksperimentālās grupas, Baltijas respondenti ($M = -0,90$, $SD=1,11$) ir vairāk gatavi piekāpties nekā Izraēlas respondenti ($M = -1,61$, $SD=1,42$).

12. tabula. Izvairīšanās mērījuma aprakstošās statistikas rādītāji

Eksperimentālā manipulācija	Baltijas izlase M(SD)	Izraēla M(SD)
Izraēlas vaina	0,06 (1,22) *	-0,81 ^a (1,47) *
Palestīnas vaina	-0,19 (1,36)	-0,20 ^{a b} (1,44)
Ambivalentā informācija	0,11 (1,31)	0,18 ^b (1,12)
Neitrālā informācija	0,13 (1,30)	-0,19 ^{a b} (1,22)

Piezīme:

^{a, b} Starpgrupu post-hoc salīdzinājumi katras izlases ietvaros. Tie aritmētiskie vidējie, kam nav kopīgs burts, statistiski nozīmīgi atšķiras ($p < 0,01$) saskaņā ar *Bonferroni Post-Hoc* testa rezultātiem.

*Salīdzinājumi starp attiecīgām eksperimentālām grupām izlasēs ir statistiski nozīmīgi pie $p < 0,05$.

Neviens no faktoriem atsevišķi, kā arī faktoru mijiedarbība neatstāj ietekmi uz izvairīšanās stratēģiju. Kopumā tas nozīmē, ka neatkarīgi no eksperimentālās grupas, Baltijas respondenti ir tikpat gatavi atbalstīt izvairīšanās stratēģiju, kā Izraēlas respondenti. Pastāv atšķirības starp Baltijas ($M=0,06$, $SD=1,22$) un Izraēlas ($M = -0,81$, $SD=1,46$) respondentiem izraēliešu vainas grupas gadījumā, kur Baltijas respondenti statistiski nozīmīgi vairāk atbalsta izvairīšanās stratēģiju, salīdzinot ar Izraēlas respondentiem ($t = 2,49$, $p < 0,05$).

13. tabula. Sacensības mērījuma aprakstošās statistikas rādītāji

Eksperimentālā manipulācija	Baltijas izlase M(SD)	Izraēla M(SD)
Izraēlas vaina	-0,53 (1,33)	-0,32 (1,85)
Palestīnas vaina	-0,09 (1,48)	-0,34 (1,73)
Ambivalentā informācija	-0,1 (1,54)	-0,42 (1,85)
Neitrālā informācija	0 (1,51)	-0,24 (1,56)

Neviens no faktoriem, kā arī faktoru mijiedarbība neatstāj ietekmi uz sacensības stratēģiju ($p > 0,05$, n.s.). Tas nozīmē, ka neatkarīgi no eksperimentālās grupas, Baltijas respondenti ir tikpat gatavi atbalstīt sacensības stratēģiju kā Izraēlas respondenti.

Bija novērojamas atšķirības starp izlasēm problēmu risināšanas stratēģiju. Kopumā analizē secināts, ka pastāv nozīmīgas atšķirības problēmu risināšanas stratēģijā $F(1, 224) = 41,95$, $p < 0,001$ (sk. 14.tabulu). Respektīvi, kopumā Baltijas respondenti ($M=1,12$, $SD=1,14$) ir gatavi vairāk atbalstīt problēmu risināšanas stratēģiju nekā Izraēlas respondenti ($M=0,03$, $SD=1,32$). Neatkarīgi no eksperimentālajām grupām, Baltijas respondenti ir gatavi vairāk atbalstīt problēmu risināšanas stratēģiju nekā respondenti no Izraēlas visās četrās eksperimentālajās grupās.

14. tabula. Problēmu risināšanas mērījuma aprakstošās statistikas rādītāji

Eksperimentālā manipulācija	Baltijas izlase M(SD)	Izraēla M(SD)
Izraēlas vaina	1,31 (1,08)*	-0,11 (1,29)*
Palestīnas vaina	1,10 (1,08)*	0,04 (1,31)*
Ambivalentā informācija	0,94 (1,17)**	-0,02 (1,39)**
Neitrālā informācija	1,13 (1,25)**	0,20 (1,35)**

Piezīme:

*Salīdzinājumi starp attiecīgām eksperimentālām grupām izlasēs ir statistiski nozīmīgi pie $p < 0,001$.

**Salīdzinājumi starp attiecīgām eksperimentālām grupām izlasēs ir statistiski nozīmīgi pie $p < 0,01$.

Tālāk apskatīsim gatavību ārgrupu kontaktam ar palestīniešiem. Mijiedarbība starp eksperimentālo manipulāciju un dzimumu atstāj ietekmi uz gatavību kontaktam ar ārgrupu $F(3,224)=3,55$, $p < 0,05$ (sk. 15.tabulu). Sievietes no neitrālām grupām ($M=2,69$, $SD=1,16$) un izraēliešu vainas grupas ($M=2,51$, $SD=1,08$) ir vairāk gatavas kontaktam ar ārgrupu.

15. tabula. Gatavības kontaktam ar ārgrupu mērījuma aprakstošās statistikas rādītāji

Eksperimentālā manipulācija	Baltijas izlase M(SD)	Izraēla M(SD)
Izraēlas vaina	2,55 (0,93)	2,42 (1,10)
Palestīnas vaina	2,35 (0,79)	2,31 (1,03)
Ambivalentā informācija	2,53 (1,02)	2,15 (1,11)
Neitrālā informācija	2,63 (0,70)	2,30 (1,06)

Rezultātos apstiprināts, ka eksperimentālā manipulācija neatstāj statistiski nozīmīgu ietekmi uz konflikta risināšanas vērtējumu. Identifikācijas līmenis (izlases faktors) atstāj ietekmi uz piekāpšanās un problēmu risināšanas stratēģijām. Mijiedarbība starp dzimumu un eksperimentālo manipulāciju rada statistiski nozīmīgu ietekmi uz gatavību sociāliem kontaktiem ar palestīniešiem.

Papildus katrai konflikta risināšanas stratēģijai, kā arī gatavībai sociālam kontaktam ar palestīniešiem, tika veikta regresijas analīze. Atkarīgais mainīgais bija viena no konflikta risināšanas stratēģijām vai gatavība sociālam kontaktam ar palestīniešiem, savukārt neatkarīgie mainīgi: identifikācija ar Izraēlu, identifikācija ar ebrejiem, piesaistes dimensijas, slavināšanas dimensijas, kolektīvā vaina, iekšgrupas atbildība, iekšgrupas rīcības leģitimitāte, attaisnošanas domāšana, dzimums, vecums, reliģijas nozīme, izlase. Regresijas tika veiktas, izmantojot soļu metodi (forward). Kopējais piekāpšanās regresijas modelis ir statistiski nozīmīgs: $F(4,239) = 24,71$, $p < 0,001$, $R^2 = 0,39$ (sk. 16. tabulu). Tabulā ir attēloti pēdējā solī iekļautie prognozētāji.

16. tabula. Regresiju analīzes rezultāti atkarīgajam mainīgajam – piekāpšanās stratēģijai, neatkarīgie mainīgie – identifikācija ar Izraēlu, identifikācija ar ebrejiem, piesaistes dimensijas, slavināšanas dimensijas, kolektīvā vaina, iekšgrupas atbildība, iekšgrupas leģitimitāte, attaisnošanas domāšana, dzimums, vecums, reliģijas nozīme, izlase (tabulā iekļauts tikai pēdējais analīzes solis)

Neatkarīgais mainīgais	Regresiju analīzes rādītāji			Pīrsona r			
	B	$SE B$	β	Piekāpšanās	1	2	3
1. Iekšgrupas atbildība	0,37	0,06	0,37***	0,53**			
2. Iekšgrupas leģitimitāte	-0,17	0,07	-0,16**	-0,39**	-0,39**		-0,11
3. Izlase	-0,43	0,17	-0,17*	-0,27**	-0,17*	0,07	
4. Slavināšanas dimensija	-0,15	0,08	-0,13*	-0,30**	-0,23**	0,39**	

Piezīme: $R^2 = 0,39$, ***, $p < 0,001$, **, $p < 0,01$, *, $p < 0,05$

Respektīvi, iekšgrupas atbildība pozitīvi prognozē piekāpšanās stratēģiju, savukārt iekšgrupas leģitimitāte, identifikācijas līmenis (Izraēlas respondenti mazāk gatavi piekāpties) un slavināšana to prognozē negatīvi. Kopējais sacensības regresijas modelis ir statistiski nozīmīgs $F(3,239) = 27,15$, $p < 0,001$, $R^2 = 0,26$ (sk. 17. tabulu). Tabulā ir attēloti pēdējā solī iekļautie prognozētāji.

17. tabula. Regresiju analīzes rezultāti atkarīgajam mainīgajam - sacensības stratēģija, neatkarīgie mainīgie – identifikācija ar Izraēlu, identifikācija ar ebrejiem, piesaistes dimensijas, slavināšanas dimensijas, kolektīvā vaina, iekšgrupas atbildība, iekšgrupas leģitimitāte, attaisnošanas domāšana, dzimums, vecums, reliģijas nozīme, izlase (tabulā iekļauts tikai pēdējais analīzes solis)

Neatkarīgais mainīgais	Regresiju analīzes rādītāji			Pīrsona r		
	B	$SE B$	β	Sacensība	1	2
1.Slavināšana	0,41	0,09	0,28***	0,41**		
2.Kolektīvā vaina	-0,22	0,08	-0,19**	-0,37**	-0,32**	
3.Iekšgrupas leģitimitāte	0,25	0,09	0,19**	0,38**	0,39**	-0,46**

Piezīme: $R^2 = 0,26$, *** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$

Respektīvi, kolektīvā vaina negatīvi prognozē gatavību sacensībai, savukārt slavināšana un iekšgrupas leģitimitāte – pozitīvi. Izvairīšanās regresijas modelis nav statistiski nozīmīgs. Kopējais problēmu risināšanas regresijas modelis ir statistiski nozīmīgs $F(5,239) = 17,17$, $p < 0,001$, $R^2 = 0,27$. (sk. 18.tabulu). Tabulā ir attēloti pēdējā solī iekļautie prognozētāji.

18. tabula. Regresiju analīzes rezultāti atkarīgajam mainīgajam - problēmu risināšanas stratēģija, neatkarīgie mainīgie - identifikācija ar Izraēlu, identifikācija ar ebrejiem, piesaistes dimensijas, slavināšanas dimensijas, kolektīvā vaina, iekšgrupas atbildība, iekšgrupas leģitimitāte, attaisnošanas domāšana, dzimums, vecums, reliģijas nozīme, izlase (tabulā iekļauts tikai pēdējais analīzes solis)

Neatkarīgais mainīgais	Regresiju analīzes rādītāji			Pīrsona r				
	B	$SE B$	β	Prob.risināšana	1	2	3	4
1.Izlase	-1,17	0,15	-0,43***	-0,41**				
2.Kol.vaina	0,23	0,06	0,23***	0,20**	0,04			
3.Att.do māšana	-0,10	0,04	-0,15**	-0,10	-0,03	0,19**		
4.Vecums	0,03	0,02	0,13**	0,08	0,11	-0,01	-0,03	0,02
5.Ident.a r ebrejiem	-0,12	0,06	-0,13**	-0,17**	0,01	-0,12	0,09	

Piezīme: $R^2 = 0,27$, *** $p < 0,001$, ** $p < 0,05$

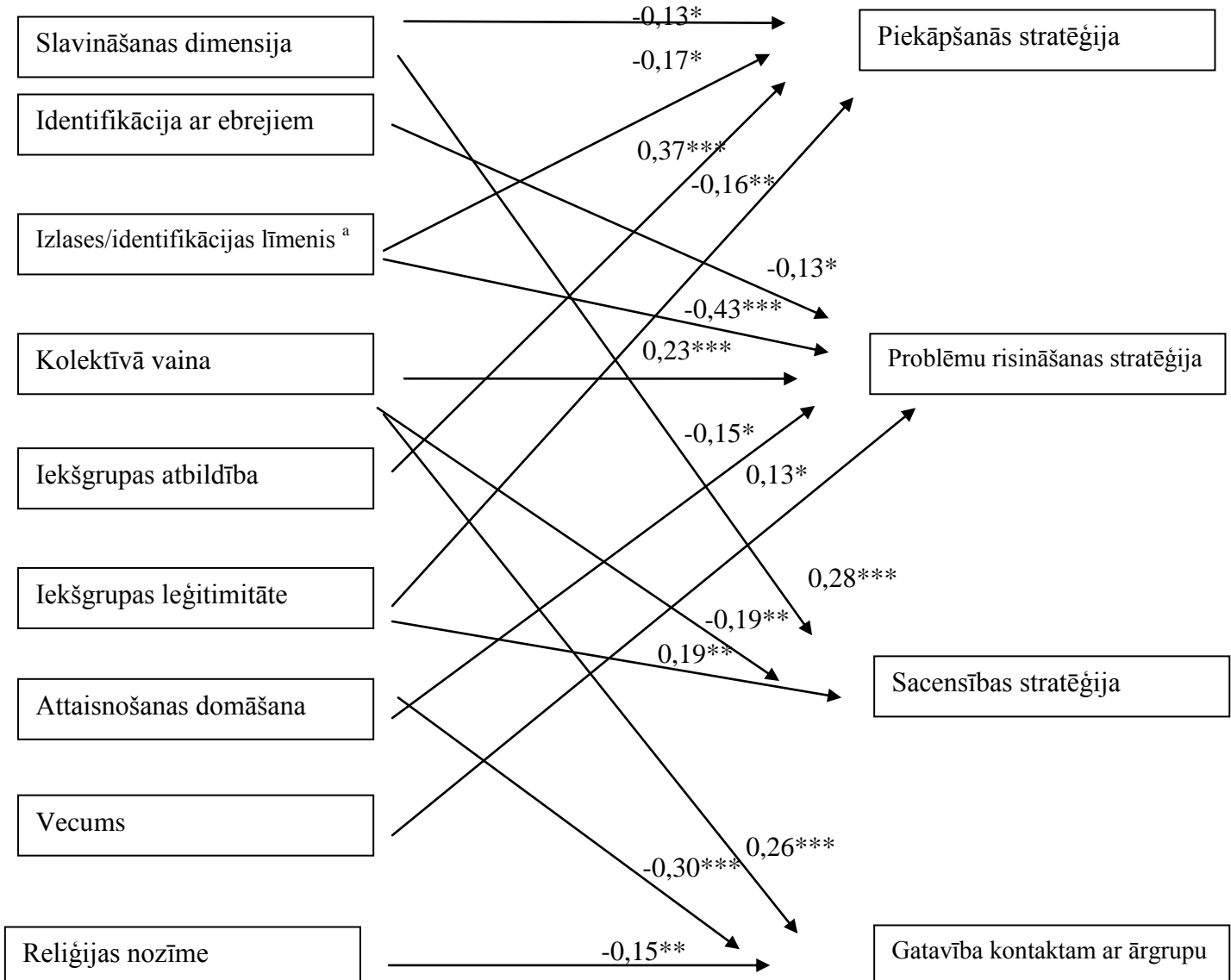
Respektīvi, kolektīvā vaina un vecums pozitīvi prognozē atbalstu problēmu risināšanas stratēģijai, savukārt identifikācijas līmenis (Izraēla - mazāk), attaisnošanas domāšana un identifikācija ar ebrejiem - negatīvi. Kopējais regresijas modelis gatavībai sociālam kontaktam ar palestīniešiem ir statistiski nozīmīgs $F(3,239) = 30,04$, $p < 0,001$, $R^2 = 0,28$ (sk. 19.tabulu). Tabulā ir attēloti pēdējā solī iekļautie prognozētāji.

19. tabula. Regresiju analīzes rezultāti atkarīgajam mainīgajam - gatavība sociālām kontaktam, neatkarīgie mainīgie - identifikācija ar Izraēlu, identifikācija ar ebrejiem, piesaistes dimensijas, slavināšanas dimensijas, kolektīvā vaina, iekšgrupas atbildība, iekšgrupas leģitimitāte, attaisnošanas domāšana, dzimums, vecums, reliģijas nozīme, izlase (tabulā iekļauts tikai pēdējais analīzes solis)

Neatkarīgais mainīgais	Regresiju analīzes rādītāji			Pīrsona r		
	B	$SE B$	β	Gatavība kontaktam	1	2
1.Iekšgrupas leģitimitāte	-0,24	0,05	-0,30***	-0,44**		
2.Kolektīvā vaina	0,18	0,05	0,26***	0,42**	-0,46**	
3.Relīģijas nozīme	-0,11	0,04	-0,15**	-0,26**	0,20**	-0,21**

Piezīme: $R^2 = 0,28$, *** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$

Respektīvi, kolektīvā vaina pozitīvi prognozē gatavību iesaistīties sociālos kontaktos ar palestīniešiem, savukārt iekšgrupas leģitimitāte un reliģijas nozīme negatīvi prognozē iesaistīšanos sociālos kontaktos ar ārgrupu. Tādi rezultāti ļauj secināt, ka būtisku daļu no variācijām izskaidro atšķirības, kā dalībnieki reaģēja uz eksperimentālām manipulācijām, nevis „tīri” eksperimentālās manipulācijas ceļā izraisīta kolektīvā vaina. Statistiski nozīmīgie regresiju analīzes rezultāti (standartizēti regresijas koeficienti) ir atspoguļoti 4. attēlā (sk. 4. attēlu).

4.attēls. Konflikta risināšanas stratēģiju prognozētāji

Piezīme: ^a (1 – Baltijas valstis, zems identifikācijas līmenis, 2 – Izraēla, augsts identifikācijas līmenis)

*** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$

8. Iztirzājums

Pētījums kopumā bija veltīts, lai izpētītu kolektīvās vainas izjūtas ietekmi uz konfliktu risinājumu vērtējumu cilvēkiem ar dažādiem iekšgrupas identifikācijas līmeņiem un mēģinātu to izskaidrot, balstoties psiholoģijas teorijās un koncepcijās. Kopumā tika izvirzītas trīs pētījuma hipotēzes.

- Kolektīvā vaina ietekmē konflikta risināšanas stratēģiju izvēli. Jo izteiktāk cilvēks izjūt kolektīvo vainu, jo lielākā mērā viņš atbalsta problēmu risināšanas stratēģiju. Respektīvi, tika sagaidīts, ka pastāv atšķirības starp grupām, kuru ietvaros ir mazāk vai vairāk izteikta kolektīvā vaina problēmu risināšanas stratēģijas izvēlē. Tika prognozēts, ka grupas ar mazāk izteiktu kolektīvo vainu mazākā mērā atbalsta problēmu risināšanas stratēģiju nekā grupas ar vairāk izteiktu kolektīvo vainu.
- Mazāk identificējoties ar kādu no konfliktā iesaistītajām pusēm, cilvēki lielākā mērā izjutīs kolektīvo vainu un lielākā mērā atbalstīs problēmu risināšanas stratēģiju.
- Mazāk identificējoties ar kādu no konfliktā iesaistītajām pusēm, cilvēki būs vairāk gatavi sociālajam kontaktam ar konfliktā iesaistīto ārgrupu.

Apkopojot pētījuma rezultātus, var secināt, ka hipotēze „kolektīvā vaina ietekmē konflikta risināšanas stratēģiju izvēli. Jo izteiktāk cilvēks izjūt kolektīvo vainu, jo lielākā mērā viņš atbalsta problēmu risināšanas stratēģiju” daļēji apstiprinājās – kopumā kolektīvā vaina prognozē atbalstu problēmu risināšanas stratēģijai, tajā pašā laikā tikai izmantojot kolektīvās vainas eksperimentālo manipulāciju, grupās netika panāktas atšķirības problēmu risināšanas stratēģiju vērtējumā. Līdzīgi atklājumi ir arī citos pētījumos. Zināms, ka kolektīvā vaina sekmē reparācijas (Sharvit et al., 2011) un motivāciju izlabot kaitējumu, kuru iekšgrupa ir nodarījusi ārgrupai (Doosje et al., 1998). Turklāt Baltijas respondenti kopumā ir vairāk gatavi uzņemties grupas atbildību nekā Izraēlas respondenti, tajā pašā laikā apmēram vienādā līmenī respondenti no abām izlasēm ir gatavi atzīt iekšgrupas rīcības leģitimitāti, kā arī izmanto attaisnošanas domāšanu.

Daļēji apstiprinājās hipotēze „mazāk identificējoties ar kādu no konfliktā iesaistītajām pusēm, cilvēki lielākā mērā izjutīs kolektīvo vainu un lielākā mērā atbalstīs problēmu risināšanas stratēģiju”. Respektīvi, Izraēlas ebrejiem ir izteiktāka identifikācija ar Izraēlas valsti, kā arī izteiktāka piesaiste Izraēlai nekā Baltijas ebrejiem, bet abu izlašu respondenti apmēram vienādā līmenī izjūt kolektīvo vainu. Neatkarīgi no eksperimentālajām grupām, Baltijas ebreji kopumā ir vairāk gatavi atbalstīt problēmu risināšanas stratēģiju nekā Izraēlas ebreji. Teorētiskajā daļā – no

brīža, kad cilvēks sāk identificēties ar grupu, viņš ir mazāk gatavs piekrist negatīvo epizožu esamībai par iekšgrupu. Kad cilvēks izjūt mazāku piesaisti grupai, tad viņš ir gatavs atzīt negatīvo pieredzi. Tā kā mūsu identitātes ir iegūtas no mūsu piederības sociālām grupām, mūsu grupas sasniegumi un zaudējumi var būt konstruēti kā mūsu personīgi sasniegumi un zaudējumi. No sociālās identitātes teorijas perspektīvas, pieaugot grupas nozīmībai, pieaug arī iespējamība, ka indivīds pārdzīvos emocijas, kas rodas no piederības grupai (Tajfel & Turner, 1979). Šī pētījuma rezultāti ir pretrunā ar atklājumiem gan par to, ka dalībniekiem ar izteiktāku identifikāciju ir mazāk izteikta kolektīvā vaina (Doosje et al., 1998), gan arī par to, ka cilvēkiem ar izteiktāku identifikāciju ir lielāka kolektīvā vaina gadījumā, ja informācija par pārkāpumu nāk no pašas iekšgrupas (Doosje et al., 2006). Iespējams, tas saistīts ar to, ka Izraēlas dalībniekiem ir izteiktāka identifikācijas pakāpe (piesaistes dimensija), kas savukārt sekmē cilvēku gatavību pieņemt negatīvo informāciju par iekšgrupu. Tas var būt par iemeslu, kāpēc abās izlasēs (Baltijas valstīs un Izraēlā) konstatēta apmēram vienlīdzīga kolektīvā vaina, lai gan identifikācijas pakāpe ir dažāda. Šajā pētījumā informācijas avots netika komunicēts, līdz ar to katrs dalībnieks varēja individuāli interpretēt informācijas ticamību. Tajā pašā laikā kopumā Baltijas respondenti vairāk atbalsta problēmu risināšanas un piekāpšanās stratēģiju nekā Izraēlas respondenti. Viens no skaidrojumiem ir abstrakcijas līmeņa teorija un tās ietekme uz sociāliem spriedumiem (Trobe & Liberman, 2010). Sarunu dalībnieki, kuri atrodas ģeogrāfiski tālu, spēj atrast labāku risinājumu nekā tie, kas dzīvo tuvu (Henderson, 2010). Respektīvi, cilvēki, kuri dzīvo tuvu konflikta zonai, operē ar detalizētāku informāciju nekā cilvēki, kuri dzīvo tālu no konflikta zonas, rezultātā atrast pilnīgu kompromisu var būt grūtāk. Līdz ar to, ebreji, kas dzīvo tālu no konflikta zonas, ir vairāk tendēti uz pārrunām ar oponentu pusi. Papildus atšķirībām identifikācijas lielumā, pastāv arī reālas atšķirības starp ebreju tautības cilvēkiem Baltijā un Izraēlā attiecībā uz atbildību un sekām par konkrētiem konflikta risinājumiem. Tiešā (proximal) iekšgrupa (Izraēlas ebreji) izjūt tiešāku ietekmi no pagātnes, tagadnes un nākotnes lēmumiem nekā netiešā (distal) iekšgrupa (Baltijas ebreji). Tas varētu būt viens no skaidrojumiem, kāpēc Izraēlas ebreji izvairās no riskantiem risinājumiem un biežāk izvēlas aizsargājošas stratēģijas.

Tas varētu arī būt saistīts ar to, ka cilvēki, kuri dzīvo konflikta zonā, lielākā mērā ieņem upura lomu (Branscombe 2004), un rezultātā Izraēlas respondenti ir mazāk gatavi pozitīvi risināt problēmu, salīdzinot ar ebrejiem, kas dzīvo ārpus konflikta zonas. No līdzīgiem pētījumiem ir zināms, ka ticība iekšgrupas upuru lomai ir saistīta ar zemu atvērtību jaunai informācijai par konfliktu un zemu atbalstu kompromisiem (Bar-Tal et al., 2009). Cilvēki, kuri tic, ka Izraēla ir upuru lomā, biežāk pieņem, ka ebrejiem ir tiesības uz Izraēlas teritorijām, vairāk atbalsta dehumanizējošas idejas par arābiem un palestīniešiem, piedevē vainu par konflikta ilgumu un neveiksmēm ārgrupai, izjūt lielāku naidu pret ārgrupu, un rezultātā mazāk atbalsta kompromisus.

Tas varētu būt viens no izskaidrojumiem, kāpēc cilvēki, atrodoties konflikta zonā, pretojas pozitīvai problēmu risināšanai.

Papildus tika izvirzīta hipotēze par sociālo kontaktu ar ārgrupu - „mazāk identificējoties ar kādu no konfliktā iesaistītajām pusēm, cilvēki būs vairāk gatavi sociālajam kontaktam ar konfliktā iesaistīto ārgrupu”. Šī hipotēze neapstiprinājās, jo dalībnieki no abām izlasēm apmēram vienādā līmenī ir gatavi iesaistīties kontaktos ar palestīniešiem. Tas varētu būt saistīts ar to, ka mūsdienās dzīve „prasa” no mums ceļot, komunicēt ar dažādiem cilvēkiem no dažādām tautībām, strādāt ar kolēģiem no dažādām valstīm, tādēļ šobrīd ir pieņemami iesaistīties sociālos kontaktos ar dažādām grupām. Kā secināts pētījumos, lielāka mijiedarbība un uzticība starp cilvēkiem saistīta ar zemāku sociālo distanci (Binzel & Dietmar, 2013).

Pētījuma rezultātos konstatēts, ka abu izlašu dalībnieki (Baltijas valstu un Izraēlas) ir līdzīgi reliģijas piederības, dzimuma un vecuma faktorā. Vienlaikus izraēlieši piešķir lielāku nozīmi reliģijas jautājumam nekā Baltijas respondenti. Tika atklātas arī dzimumatšķirības – sievietes abās izlasēs kopumā vairāk izjūt kolektīvo vainu, kā arī piešķir lielāku nozīmi reliģijas jautājumam nekā vīrieši. Sievietes vairāk atbalsta politisko kompromisu (Shamir & Shikari, 2002). Pētījumos apstiprināts, ka kompromisa plānu, kuru piedāvā sievietes, oponenti vērtē pozitīvāk nekā tādu pašu vīriešu piedāvātu plānu. Sievietes pārrunu laikā tiek augstāk novērtētas kā sirsnīgas un ar lielāku uzticamību, bet zemāku uzstājību nekā vīrieši (Maoz, 2009). Sievietes kopumā vairāk izvēlas kompromisu un mazāk – agresiju un karu nekā vīrieši (Caprioli & Boyer, 2001). Svarīgs atklājums ir saistīts ar identifikācijas mērījumu – izraēliešiem kopumā ir izteiktāka identifikācija ar Izraēlu un arī izteiktāka piesaiste Izraēlai nekā Baltijas respondentiem. Šī tendence parādījās visās eksperimentālajās grupās. Tas loģiski sader ar ideju, ka cilvēkiem ir izteiktāka identifikācija ar valsti, kurā viņi dzīvo. Tas arī tika paredzēts, plānojot šo kvaziekperimentālo pētījumu.

Veicot eksperimentālas pārbaudes, tika atklāts, ka lielāka kolektīvā vaina ir izraēliešu vainas grupā un ambivalentās informācijas grupā abās valstīs. Pētījumos ir atklāts, ka ambivalentas informācijas gadījumā, cilvēkiem ar izteiktāku identifikāciju būs mazāka kolektīvā vaina nekā cilvēkiem ar mazāk izteiktāku identifikāciju (Doosje et al., 1998). Šajā pētījumā tika apstiprināts fakts, ka izteiktāka kolektīvā vaina ir grupās, kur aktualizēta iekšgrupas atbildība, tomēr nav atšķirības, vai tā ir tikai iekšgrupas vaina vai ambivalenta informācija. Izraēliešu un Baltijas respondenti kopumā vienādā līmenī izjūt kolektīvo vainu. Izraēliešu sievietes visvairāk atzina kolektīvo vainu grupās, kurās tika manipulēts ar izraēliešu vainu, kā arī tad, ja tika sniegta ambivalenta informācija. Grupās, kurās tika sniegta neitrālā informācija vai informācija par palestīniešu vainu, tika izraisīta vismazākā kolektīvā vaina. Baltijas respondenti kopumā ir vairāk gatavi atzīt grupas atbildību nekā Izraēlas respondenti. Tika atklāts, ka Baltijas respondenti ir vairāk gatavi atzīt iekšgrupas atbildību par nodarīto izraēliešu vainas grupā nekā izraēliešu

respondenti. Kolektīvās vainas manipulācija bija formulēta tādā veidā, lai maksimāli izveidotos dalībnieku grupas atbildība par nodarīto. Teorētiskās atziņās pierādīts, ka iekšgrupa var izmantot vairākus aizsardzības mehānismus – cilvēki var nepieņemt atbildību vai arī atzīt nodarīto par leģitīmu (Wohl et al., 2006). Iespējams, Izraēlas dalībnieki, lasot negatīvu informāciju par savu grupu, vainoja palestīniešus savās nelaimēs un mēģināja attaisnot savas rīcības. Līdz ar to, cilvēki no grupas ar augstāku identifikāciju ar iekšgrupu vairāk pretojas uzņemties grupas atbildību, savukārt cilvēkiem no grupas ar zemāku identifikāciju ar iekšgrupu bija vieglāk atzīt savas iekšgrupas kļūdas. Lielāka iekšgrupas atbildība novērojama izraēliešu vainas grupā un ambivalentās informācijas grupā.

Izteiktāka attaisnošanas domāšana ir novērojama izraēliešu vainas grupā un ambivalentās informācijas grupā. Iespējams, palielinot dabisko kolektīvo vainu ar eksperimentālo manipulāciju, šis lielums sasniedza maksimālo punktu. Līdz ar to, palielinot kolektīvo vainu, grupas atbildības atzīšana paliek īpaši nepatīkama un cilvēki sāk meklēt attaisnošanas stratēģijas (Klein et al., 2011). Tieši tāpēc izraēliešu vainas grupa un ambivalentās informācijas grupā ir konstatēta gan visizteiktākā kolektīvā vaina, gan visizteiktākā attaisnošanas domāšana. Baltijas un Izraēlas respondenti apmēram vienādā līmenī izmanto attaisnošanas domāšanu. Apmēram vienādā līmenī ir konstatēts arī iekšgrupas leģitimitātes rādītājs visās eksperimentālajās grupās. Izraēliešu respondentiem mazāks iekšgrupas leģitimitātes rādītājs tika konstatēts ambivalentās informācijas grupā. Ņemot vērā, ka šajā grupā konstatēta arī lielāka kolektīvā vaina, var secināt, ka tieši ambivalentās informācijas gadījumā tā kļūst izteiktāka, samazinot iekšgrupas leģitimitāti. Iespējams, tieši ambivalentā informācija visprezīcāk atspoguļo to realitātes aspektu, ka abas puses cieš un abas puses ir atbildīgas par konflikta turpināšanu, tāpēc šajā grupā bija konstatēta izteiktāka lielākā kolektīvā vaina un mazāks iekšgrupas leģitimitātes rādītājs.

Pētījuma eksperimentālā manipulācija neatstāja ietekmi uz nevienu no četrām konflikta risināšanas stratēģijām. Tajā pašā laikā tika atklāts, ka Baltijas respondenti ir gatavi vairāk piekāpties nekā Izraēlas respondenti visās eksperimentālajās grupās. Tas saskan ar atklājumiem, ka dalībnieki ar mazāk izteiktu identifikāciju ir vairāk gatavi sadarboties un atzīt grupas atbildību (rezultātā, iespējams, arī kā piekapšanās stratēģiju), nekā respondenti ar izteiktāku identifikāciju (Doosje et al., 1998). Baltijas un Izraēlas respondenti apmēram vienādi atbalsta izvairīšanās stratēģiju. Savukārt izraēliešu vainas gadījumā Baltijas respondenti ir vairāk gatavi atbalstīt izvairīšanās stratēģiju nekā Izraēlas respondenti. Svarīgi atzīmēt, ka Izraēlas respondenti ir vairāk gatavi atbalstīt izvairīšanās stratēģiju ambivalentās informācijas grupā nekā izraēliešu vainas grupā. Baltijas un Izraēlas respondenti apmēram vienādi atbalsta sacensības stratēģiju. Tas nozīmē, ka neatkarīgi no eksperimentālās manipulācijas, Baltijas respondenti ir tikpat gatavi atbalstīt sacensības stratēģiju kā Izraēlas respondenti. Kopumā Baltijas respondenti visās eksperimentālajās grupās ir gatavi vairāk atbalstīt problēmu risināšanas stratēģiju nekā Izraēlas

respondenti. Iegūtie rezultāti apliecina arī to, ka cilvēki ar izteiktāku identifikāciju (šajā pētījumā – no Izraēlas) ir gatavi vairāk pretoties negatīvai informācijai nekā cilvēki ar zemu identifikāciju ar iekšgrupu (šajā pētījumā – no Latvijas), līdz ar to ir mazāk gatavi iesaistīties reparācijas darbībās (Doosje et al., 1998). Cilvēki aizsargā iekšgrupas tēlu: iekšgrupas dalībnieki var minimizēt vai noliegt savas grupas atbildību par nodarīto vai atzīt to par legītimu (Wohl et al., 2006). Baltijas un Izraēlas respondenti apmēram vienādi ir gatavi iesaistīties sociālos kontaktos ar palestīniešiem. Tika arī atklāts, ka sievietes neitrālās informācijas un izraēliešu vainas grupās ir gatavas vairāk iesaistīties kontaktos ar ārgrupu.

Pētījumā atklāts, ka iekšgrupas atbildība pozitīvi prognozē piekāpšanas stratēģiju. Tas nozīmē – jo vairāk respondenti ir gatavi atzīt iekšgrupas atbildību, jo vairāk viņi ir gatavi piekāpties konfliktā. Savukārt iekšgrupas legītimāte, identifikācijas līmenis (izlase) un slavināšanas dimensija negatīvi prognozē gatavību piekāpties. Tas nozīmē, ka jo vairāk cilvēki attaisno iekšgrupas legītimāti, jo mazāk viņi ir gatavi piekāpties. Respondenti no Izraēlas kopumā ir mazāk gatavi piekāpties. Jo izteiktāka ir slavināšanas dimensija, jo mazāk respondents ir gatavs piekāpties.

Kolektīvā vaina negatīvi prognozē gatavību sacensties; tas savukārt nozīmē, ka jo vairāk cilvēks izjūt kolektīvo vainu, jo mazāk viņš atbalsta sacensības stratēģiju. Slavināšanas dimensija un iekšgrupas rīcības legītimāte pozitīvi prognozē sacensības stratēģiju. Tas nozīmē – jo izteiktāka ir slavināšanas dimensija un jo vairāk cilvēki uzskata, ka iekšgrupa ir rīkojusies legītimi, jo vairāk viņi ir gatavi izvēlēties sacensības stratēģiju. Iepriekšējos pētījumos atklāts, ka slavināšanas rādītājiem pieaugot, samazinās taisnīguma prasības, izmantojot morālo brīvprātīgo. Rezultātā slavināšanas dimensija neļauj cilvēkiem pieņemt kritisku informāciju par iekšgrupas rīcību (Leidner et al., 2010), kas var radīt destruktīvus konflikta risinājumus. Tika atklāts, ka dažādas identifikācijas dimensijas spēj prognozēt konflikta risināšanas stratēģijas. Tas ir vēl viens pierādījums tam, ka identifikācija ir multidimensionāla koncepcija (Roccas et al., 2008), kuru efektīvāk apskatīt, izmantojot vairākas dimensijas. Spēcīga identifikācija ar iekšgrupu palielina naidīgumu pret ārgrupu un samazina iekšgrupas dalībnieku spēju redzēt otrās puses prasības kā legītimas (Ashforth & Mael, 1989).

Kolektīvā vaina un vecums pozitīvi prognozē atbalstu problēmu risināšanas stratēģijai. Savukārt identifikācijas līmenis (izlase), attaisnošanas domāšana un identifikācija ar ebrejiem to prognozē negatīvi. Baltijas respondenti kopumā vairāk atbalsta problēmu risināšanas stratēģiju, kā arī – jo vairāk respondenti attaisno rīcību un jo izteiktāka ir identifikācija ar ebrejiem, jo mazāk cilvēki ir vērsti uz problēmu risināšanu. Tas saskan arī ar citiem pētījumiem, kur atklāts, ka attaisnošanas domāšana ir saistīta ar kopēju tendenci minimizēt iekšgrupas darbības kaitējuma sekas (Roccas et al., 2004). Rezultātā var arī būt samazināta cilvēku gatavība sadarboties, jo motivācijas bāze ir minimāla vai likvidēta. Citos pētījumos arī atklāts, ka cilvēki ar izteiktāku

identifikāciju ir gatavi mazākā mērā atzīt kolektīvo vainu, ja definē savu grupu kā upurus, rezultātā mazāk atbalstot reparācijas (Zebel et al., 2009). Iespējams, respondenti ar izteiktāku identifikāciju ar ebrejiem ieņem upura grupas perspektīvu, nevis perspektīvu uz iekšgrupas atbildību. Šeit ir lietderīgi pieminēt vienu no sociālās identitātes postulātiem, ka cilvēki ar izteiktāku identifikāciju (šā pētījuma ietvaros – identifikāciju ar ebrejiem), ir vairāk motivēti saglabāt pozitīvu sociālu identitāti, tāpēc meklē iespēju noliegt, ka grupas uzvedība ir nepareiza, rezultātā esot mazāk gatavi sadarboties (Doosje et al., 1998). Pastāv arī negatīva lineāra saistība ar identifikācijas lielumu un reparācijas atbalstu (Klein et al., 2011). Pieaugot identifikācijai ar ebrejiem, tika samazināta gatavība sadarboties ar ārgrupu.

Kolektīvā vaina ir pozitīvi saistīta ar gatavību iesaistīties sociālos kontaktos ar palestīniešiem, tas nozīmē, ka jo vairāk tiek atzīta kolektīvā vaina, jo izteiktāk cilvēki būs gatavi iesaistīties kontaktos ar ārgrupu. Iekšgrupas leģitimitāte un reliģijas nozīme negatīvi prognozē iesaistīšanos sociālos kontaktos ar ārgrupu. Tas nozīmē, ka jo vairāk cilvēki uzskata, ka iekšgrupas rīcība ir leģitīma un piešķir nozīmi reliģijas jautājumam, jo mazāk viņi būs gatavi iesaistīties kontaktos ar ārgrupu. Līdzīgi atklājumi ir arī citos pētījumos, kur ir novērojama tendence, ka ortodoksāli ebreji kopumā mazāk atbalsta miera plānu, salīdzinot ar nereliģioziem ebrejiem (Richman & Nolle, 2011). Tas nozīmē, ka reliģijas nozīme cilvēku dzīvē var bloķēt gatavību iesaistīties kontaktos ar ārgrupu. Arī citā nesen veiktā pētījumā atklāts, ka reliģiozi ebreji mazāk atbalsta miera plānu (Moore & Aweiss, 2012), un jo mazāk viņi to atbalsta, jo vairāk izjūt naidu pret ārgrupu. Lielāks naidis pret to tika konstatēts tiem dalībniekiem, kuriem bija svarīgs drošības jautājums, augsta ebreju identitāte un reliģiozitāte (Moore & Aweiss, 2012). Reliģiozi ebreji mazāk vēlas iesaistīties sociālās attiecībās ar arābiem un mazāk gatavi atrast teritoriālo kompromisu (Griffel et al., 1997).

Iegūtie rezultāti saskan ar ideju, ka nodarījuma atzīšana bieži „iet roku rokā” ar vēlmēm izpirkt vainu (Baumeister et al., 1994). Grupas, kurās eksperimentālās manipulācijas ceļā bija izraisīta lielāka kolektīvā vaina, rezultātā neizvēlējās vairāk problēmu risināšanas stratēģiju, bet tajā pašā laikā kolektīvā vaina pozitīvi prognozē problēmu risināšanas stratēģiju, gatavību iesaistīties sociālos kontaktos ar ārgrupu un negatīvi – sacensības stratēģiju. Pamatojoties uz teorētiskiem un praktiskiem atklājumiem, var secināt, ka kolektīvā vaina sekmē motivāciju izlabot kaitējumu, kuru iekšgrupa ir nodarījusi ārgrupas dalībniekiem.

Viens no pētījuma trūkumiem ir zems iekšējās saskaņotības rādītājs iekšgrupas rīcības leģitimitātes un izvairīšanas stratēģijas mērījumā, līdz ar to šo rādītāju interpretācijai nepieciešama īpaša rūpība un uzmanība. Viens no pētījuma ierobežojumiem ir tāds, ka eksperimentālās grupas ir mazas, tādēļ, iespējams, nejaušības dēļ nebija iespējams iegūt rezultātus, kas varētu pilnībā apstiprināt hipotēzes. Pētījuma laikā tika aktualizēts jautājums par to, vai eksperimentālās manipulācijas ceļā ir iespējams ietekmēt dabisko kolektīvo vainu. Ir

skaidrs, ka katram no mums piemīt dabiska pastāvīga kolektīvā vaina (kā emocionālās reakcijas pret noteiktu grupu), kuru eksperimentāli var mēģināt palielināt vai samazināt. Šajā pētījumā kolektīvā vaina bija mērīta tikai pēc eksperimentālās manipulācijas. Ņemot vērā, ka izraēliešu vainas grupā un ambivalentās informācijas grupās tika konstatēta kolektīvā vaina, var argumentēt, ka dabiskā vaina tika palielināta, bet, iespējams, ar paveikto bija par maz, lai ietekmētu konflikta risināšanas vērtējumu. Tas nozīmē, ka emocionālā līmenī kolektīvā vaina tika izraisīta, bet tā nebija tik spēcīga, lai ietekmētu respondentu viedokļus par konflikta risināšanas iespējām. Iespējams, dabiskā kolektīvā vaina (šajā pētījumā tas netika mērīts) atstāj spēcīgāku ietekmi uz to, kā cilvēks risina konfliktus. Rezultātu analizē iespējams secināt, ka ir vērts strādāt ar kolektīvās vainas konstrukciju, bet kopumā tas nav vienkārši. Iespējams, ir jāņem vērā arī personības aspekti, kuri saistīti ar dabisko kolektīvo vainu, nevis ir situatīvi izraisīti. Pētījumos atklāts, ka konflikta risinājumi ir saistīti ar personības iezīmēm (Lielā Picinieka iezīmēm). Piemēram, maz izteikts labvelīgums un izteikta ekstraversija ir pozitīvi ar sacensības stratēģiju. Augsti atvērtības, ekstraversijas, labvelīguma un apzinīguma rādītāji ir pozitīvi saistīti ar kompromisa un problēmu risināšanas stratēģijām. Augsts neirotizisms ir pozitīvi saistīts ar izvairīšanās stratēģiju (Komarraju, Dollinger, & Lovell, 2012).

Neapšaubāmi, pētījuma stiprās puses ir eksperimentālais dizains, izmantojot datorprogrammu, savukārt vājas puses – manipulācijas stiprums, kā arī neliels dalībnieku skaits. Pētījuma novitāte ir mēģinājums izpētīt reālu mūsdienu konfliktu, izmantojot eksperimentālo manipulāciju un iekļaujot dalībniekus no dažādām valstīm. Pamatā pētījumi par šo tēmu ir veikti, izmantojot korelatīvo dizainu, un iekļaujot respondentus tikai no Izraēlas. Eksperimentālo pētījumu par kolektīvas vainas ietekmes uz konflikta risinājumiem gandrīz nav, pamatā tie ir par prosociālu uzvedību, un to fokuss ir tikai uz vienu no konflikta risinājumu veidiem – kompromisiem. Šajā pētījumā ir apskatīti trīs mainīgie: identifikācijas līmenis, kolektīvā vaina un konflikta risināšanas stratēģijas, iepriekšējos pētījumos ir ņemti vērā tikai divi mainīgie. Šis ir mēģinājums aplūkot šo problēmu plašāk un izpētīt, kā veidojas cilvēku vērtējums par vairākiem konflikta risinājumiem dažādās valstīs. Šodien ir skaidrs, ka jebkurš konflikts vairs neaprobežojas tikai ar divām pusēm (grupām), tas atstāj ietekmi arī uz cilvēkiem, kuri nav tiešā veidā iesaistīti.

Pētniecisko darbību varētu turpināt, gan pētot šo pašu konfliktu, gan arī izmantojot kādu no pagātnes notikumiem. Pētot Izraēlas – Palestīnas konfliktu, būtu interesanti analizēt, kā kolektīvā vaina sekmē konflikta risinājumus cilvēkiem, kuri dzimuši Izraēlā un tiem, kuri dzīvo Izraēlā pēc repatriācijas. Iespējams, pastāv atšķirības starp cilvēkiem, kuri dzimuši Izraēlā un kuri repatriējās uz Izraēlu kolektīvās vainas izjūtā, kā arī gatavībā risināt konfliktu. Būtu nepieciešams uzlabot arī mērījumus un palielināt iekšējo saskaņotības rādītājus, piemēram, iekšgrupas rīcības leģitimitātes mērījumu un izvairīšanās stratēģiju. Plānojot turpmākos

eksperimentus, būtu jāpārbauda arī, cik šis efekts ir ilgstošs – cik ilgi cilvēks var izjust kolektīvo vainu, kas var sekmēt pozitīvus konflikta risinājumus. Kā minēts iepriekš, būtu ieteicams iekļaut personības mērījumus, lai saprastu, kā veidojas dabiskā kolektīvā vaina.

8.1. Secinājumi

Pētījuma hipotēzes daļēji apstiprinājās. Kopumā kolektīvā vaina prognozē problēmu risināšanas stratēģiju, tajā pašā laikā izmantojot tikai kolektīvās vainas eksperimentālo manipulāciju, grupās netika panāktas atšķirības problēmu risināšanas stratēģiju vērtējumā. Šajā pētījumā tika apstiprināts fakts, ka lielāka kolektīvā vaina ir grupās, kur aktualizēta iekšgrupas atbildība, tomēr nav atšķirības attiecībā uz to, vai tā ir tikai iekšgrupas vaina vai ambivalenta informācija. Respondenti ar izteiktāku (Izraēlas respondenti) un mazāk izteiktu identifikācijas līmeni (Baltijas respondenti) apmēram vienādā mērā atbalstīja sacensības stratēģiju. Tas nozīmē, ka neatkarīgi no eksperimentālās manipulācijas, Baltijas respondenti bija tikpat gatavi atbalstīt sacensības stratēģiju, kā Izraēlas respondenti. Kopumā respondenti ar mazāk izteiktu identifikācijas līmeni (Baltijas respondenti) visās eksperimentālajās grupās bija gatavi vairāk atbalstīt problēmu risināšanas un piekāpšanās stratēģiju nekā respondenti ar izteiktāku identifikāciju (Izraēlas respondenti). Izraēlas ebrejiem bija izteiktāka identifikācija ar Izraēlas valsti, kā arī lielāka piesaiste Izraēlai nekā Baltijas ebrejiem, bet abu izlašu respondenti apmēram vienādā līmenī izjūt kolektīvo vainu. Papildus tika atklāts, ka sievietes izjūt lielāku kolektīvo vainu un piešķir lielāku nozīmi reliģijas jautājumam nekā vīriesi, turklāt izraēlieši kopumā piešķir lielāku nozīmi reliģijas jautājumam nekā Baltijas respondenti. Baltijas dalībnieki kopumā ir gatavi vairāk uzņemties grupas atbildību nekā Izraēlas dalībnieki.

Kolektīvā vaina un vecums pozitīvi prognozē atbalstu problēmu risināšanas stratēģijai. Tas nozīmē, ka ar vecumu cilvēki vairāk tendēti uz sadarbību, kā arī - jo lielāka kolektīvā vaina, jo vairāk cilvēki ir gatavi atbalstīt problēmu risināšanas stratēģiju. Savukārt nacionālās identifikācijas pakāpe, attaisnošanas domāšana un identifikācija ar ebrejiem negatīvi prognozē problēmu risināšanas stratēģiju. Kolektīvā vaina negatīvi prognozē gatavību sacensties, tas savukārt nozīmē, ka jo vairāk cilvēks izjūt kolektīvo vainu, jo mazāk viņš atbalsta sacensības stratēģiju. Slavināšanas dimensija un iekšgrupas rīcības leģitimitāte pozitīvi prognozē sacensības stratēģiju. Pētījumā tika atklāts, ka iekšgrupas atbildība pozitīvi prognozē piekāpšanas stratēģiju. Tātad jo vairāk respondentu ir gatavi atzīt iekšgrupas atbildību, jo vairāk viņi ir gatavi piekāpties konfliktā. Savukārt iekšgrupas leģitimitāte, augstākā identifikācijas pakāpe un slavināšanas dimensija negatīvi prognozē gatavību piekāpties. Tas nozīmē – jo vairāk cilvēki attaisno iekšgrupas leģitimitāti un jo izteiktāka ir slavināšanas dimensija, jo mazāk viņi ir gatavi piekāpties. Kolektīvā vaina pozitīvi prognozē gatavību iesaistīties sociālos kontaktos ar palestīniešiem. Tātad – jo vairāk ir atzīta kolektīvā vaina, jo vairāk cilvēki ir gatavi iesaistīties

kontakto ar ārgrupu. Iekšgrupas leģitimitāte un reliģijas nozīme negatīvi prognozē iesaistīšanos sociālos kontaktos ar ārgrupu.

Šis pētījums ir viens no pirmajiem mēģinājumiem izskaidrot gatavību atbalstīt dažādas konfliktu risināšanas stratēģijas, izmantojot atziņas no identifikācijas pieejām un ņemot vērā kolektīvo vainu. Pētījuma veikšana vairākās valstīs sniedz plašāku izpratni par šīm saistībām un iezīmē tālākās pētījuma iespējas. Pētījums ir bijis pietiekami komplicēts, izmantojot vairākus atkarīgos mainīgos un eksperimentālās manipulācijas, kas sniedz daudzpusīgāku ieskatu par pētamo parādību. Atkārtojot šo pētījumu, būtu svarīgi uzlabot mērījumu iekšējos saskaņotības rādītājus. Iegūtus rezultātus var izmantot, analizējot arī citus makro līmeņa konfliktus. Gūtās atziņas neierobežojas tikai ar Izraēlas – Palestīnas konfliktu, to var attiecināt uz konfliktiem, kuros ir iesaistītas vismaz divas puses ar dažādiem iekšgrupas identifikācijas līmeņiem.

8.2. Praktiskais izmantojums

Sociāli un praktiski šī pētījuma rezultātiem ir ļoti liela nozīme, jo zinot pētījumā atklātās tendences, ir iespējams ņemt vērā vairākus mehānismus, kas atstāj ietekmi uz mūsu vērtējumiem par konfliktiem. Šie atklājumi neattiecas tikai ar Izraēlas – Palestīnas konfliktu, tos var arī attiecināt uz konfliktiem pagātnē, kā arī uz citiem mūsdienu konfliktiem. Izmantojot pētījuma atklājumus, var saprast, ka manipulējot ar kolektīvo vainu, var mainīt cilvēku vērtējumu par konflikta risinājumiem. Īpaši cilvēkiem ar izteiktāku identifikāciju ar valsti (nacionālo identifikāciju) būtu noderīgi aktualizēt informāciju, kurā atspoguļota gan iekšgrupas, gan ārgrupas vaina (ambivalenta informācija), jo tā ir iespējams izraisīt gan lielāku kolektīvo vainu, gan mazāku iekšgrupas rīcības leģitimitāti.

Šos atklājumus ir iespējams izmantot mediju industrijā, kurā katru dienu atspoguļota informācija par šo konfliktu. Kā zināms, atspoguļojot informāciju, var rasties jautājums, cik lielā mērā mēs ticam šai informācijai un vai uzskatām, ka tā ir objektīva. Pētījumu rezultātu analīze ļauj secināt, ka vislabāk atspoguļot informāciju, izmantojot gan faktus par Izraēlas, gan Palestīnas darbībām, tādā veidā prezentējot abas puses. Tas savukārt var samazināt agresīvas reakcijas un ļautu produktīvāk risināt šo konfliktu. Saskaroties ar tādu veidu informāciju, cilvēki it īpaši ar izteiktāko identifikācijas līmeni, var pieņemt grupas atbildību, kā arī izjust kolektīvo vainu. Šos atklājumus var izmantot, plānojot kopīgas arī apmaiņas programmas starp ebrejiem un palestīniešiem. Tā kā pastāv demogrāfiskas atšķirības, ir skaidrs, ka it īpaši svarīgi strādāt ar tiem cilvēkiem, kuriem ir izteiktāka identifikācija un kuri lielāku nozīmi piešķir reliģijas jautājumam. Šo speciālo apmācību grupās būtu ieteicams iekļaut cilvēkus no dažādām valstīm, lai viņi varētu dalīties savā pieredzē un apmainīties ar idejām, kā labāk risināt šo konfliktu. Vadot šīs kopīgas programmas, var panākt lielāku mijiedarbību un toleranci, kas varētu samazināt sociālo distanci starp abām grupām. Protams, tas ir ilgtermiņa darbs, un ir jāstrādā ne tikai ar ebrejiem, kas dzīvo Izraēlā, bet arī iesaistot ebrejus, kas dzīvo ārpus konflikta zonas.

Pētniecisko darbību varētu turpināt, gan pētot šo pašu konfliktu, gan arī izmantojot kādu no pagātnes notikumiem. Ir iespējams runāt par turmpākiem pētījuma virzieniem:

- izpētīt kolektīvās vainas ietekmi uz konflikta risinājumiem, aktualizējot pagātnes notikumus (piemēram, atgādināt par iekšgrupas upura lomu pagātnē). Šeit var izmantot arī citus kolektīvās vainas manipulācijas veidus;
- izpētīt kolektīvās vainas ietekmi uz konflikta risinājumiem atšķirīgos sociālos kontekstos (piemēram, kad attiecības starp iekšgrupu un ārgrupu ir vairāk un mazāk labvēlīgas);
- izpētīt procesus, kad individuālā un kolektīvā vaina tiek piedzīvota vienlaikus – kā cilvēks reaģē, kad ir personīgi un kolektīvi atbildīgs;
- izstrādāt mērījumu ne tikai par konflikta risinājumu vērtējumu, bet arī par reālo darbību, kuru cilvēks ir gatavs veikt, lai atrisinātu konfliktu.

Promocijas darbā veiktais eksperiments un iegūtie rezultāti ir papildinājums pētījumu klāstam, kas par kolektīvo vainas izjūtu ietekmi uz konflikta risinājumiem veikti līdz šim. Rezumējot iepriekš minēto, var secināt, ka pētījuma hipotēze daļēji apstiprinājās – kolektīvā vaina pozitīvi prognozē problēmu risināšanas stratēģiju. Tajā pašā laikā grupas, kurās bija izraisīta lielāka kolektīvā vaina, tikpat lielā mērā atbalstīja problēmu risināšanas stratēģiju kā grupas, kurās bija mazāka kolektīvā vaina. Baltijas dalībnieki kopumā ir vairāk gatavi uzņemties grupas atbildību, kā arī piekāpties un vairāk atbalstīt problēmu risināšanas stratēģiju nekā Izraēlas dalībnieki. Kopumā Izraēlas dalībniekiem ir izteiktāka identifikācija ar Izraēlas valsti un piesaistes dimensiju nekā Baltijas dalībniekiem. Sievietes kopumā vairāk izjūt kolektīvo vainu un piešķir lielāku nozīmi reliģijai nekā vīrieši. Kolektīvā vaina pozitīvi prognozē gan problēmu risināšanas stratēģiju, gan gatavību iesaistīties sociālos kontaktos ar palestīniešiem un tajā pašā laikā negatīvi prognozē sacensības stratēģiju.

Nobeigums

Pētījuma hipotēzes daļēji apstiprinājās, respektīvi, kopumā kolektīvā vaina prognozē problēmu risināšanas stratēģiju, tomēr izmantojot tikai kolektīvās vainas eksperimentālo manipulāciju, grupās netika panāktas atšķirības problēmu risināšanas stratēģiju vērtējumā. Dalībnieki ar mazāk izteiktu nacionālo identifikāciju (Baltijas dalībnieki) kopumā ir vairāk gatavi uzņemties grupas atbildību nekā dalībnieki ar izteiktāko nacionālo identifikāciju (Izraēlas dalībnieki), taču abu valstu respondenti ir gatavi atzīt iekšgrupas rīcības leģitimitāti apmēram vienādā līmenī, kā arī izmanto attaisnošanas domāšanu. Izraēlas ebrejiem ir izteiktāka identifikācija ar Izraēlas valsti, kā arī izteiktāka piesaiste Izraēlai nekā Baltijas ebrejiem, bet dalībnieki no abām izlasēm apmēram vienādā līmenī izjūt kolektīvo vainu. Kopumā respondenti ar mazāk izteiktu nacionālo identifikāciju (Baltijas dalībnieki) vairāk atbalsta problēmu risināšanas un piekāpšanās stratēģiju nekā dalībnieki ar izteiktāko nacionālo identifikāciju (Izraēlas respondenti). Dalībnieki gan ar mazāk izteikto, gan ar izteiktāko nacionālo

identifikāciju apmēram vienādā līmenī ir gatavi iesaistīties kontaktos ar palestīniešiem. Pētījuma rezultātos tika konstatēts, ka dalībnieki no abām izlasēm ir līdzīgi reliģijas piederības, dzimuma un vecuma faktorā. Tajā pašā laikā izraēlieši piešķir lielāku nozīmi reliģijas jautājumam nekā Baltijas respondenti. Tika atklātas arī dzimumatšķirības – sievietes abās valstīs kopumā vairāk izjūt kolektīvo vainu, kā arī piešķir lielāku nozīmi reliģijas jautājumam nekā vīrieši.

Šajā pētījumā tika apstiprināts fakts, ka lielāka kolektīvā vaina ir grupās, kur aktualizēta iekšgrupas atbildība, tomēr nav atšķirības attiecībā uz to, vai tā ir tikai iekšgrupas vaina vai ambivalenta informācija. Dalībnieki gan ar mazāk izteiktu, gan ar izteiktāku nacionālo identifikāciju apmēram vienādā līmenī izjūt kolektīvo vainu. Izraēliešu sievietes visvairāk atzina kolektīvo vainu grupās, kurās tika manipulēts ar izraēliešu vainu, kā arī tad, ja tika sniegta ambivalenta informācija. Grupās, kurās tika lasīta neitrāla informācija vai informācija par palestīniešu vainu, tika izraisīta vismazākā kolektīvā vaina.

Pētījuma eksperimentālā manipulācija neatstāj ietekmi uz nevienu no četrām konflikta risināšanas stratēģijām. Tajā pašā laikā tika atklāts, ka dalībnieki ar mazāk izteiktu nacionālo identifikāciju (Baltijas ebreji) ir gatavi vairāk piekāpties nekā tie, kuriem raksturīga izteiktāka nacionālā identifikācija (Izraēlas ebreji) visās eksperimentālajās grupās. Dalībnieki gan ar mazāk izteiktu, gan ar izteiktāku nacionālo identifikāciju apmēram vienādi atbalstīja izvairīšanās stratēģiju. Baltijas ebreji bija tikpat gatavi atbalstīt sacensības stratēģiju kā izraēlieši. Kopumā dalībnieki ar mazāk izteiktu nacionālo identifikāciju (Baltijas dalībnieki) lielākā mērā bija gatavi atbalstīt problēmu risināšanas stratēģiju visās eksperimentālajās grupās nekā dalībnieki ar izteiktāku nacionālo identifikāciju (Izraēlas ebreji).

Pētījumā tika atklāts, ka iekšgrupas atbildība pozitīvi prognozē piekāpšanas stratēģiju. Tas nozīmē – jo vairāk respondentu ir gatavi atzīt iekšgrupas atbildību, jo vairāk viņi spēj piekāpties konfliktā. Savukārt iekšgrupas leģitimitāte, nacionālā identifikācija un slavināšanas dimensija negatīvi prognozē gatavību piekāpties. Tātad – jo vairāk cilvēku uzskata, ka iekšgrupas rīcība ir leģitīma, jo mazāk viņi ir gatavi piekāpties. Respondenti no Izraēlas kopumā ir mazāk gatavi piekāpties. Jo izteiktāka ir slavināšanas dimensija, jo mazāk respondents ir gatavs piekāpties.

Kolektīvā vaina negatīvi prognozē gatavību sacensties. Tas nozīmē, ka jo vairāk cilvēks izjūt kolektīvo vainu, jo mazāk viņš atbalsta sacensības stratēģiju šajā pētījumā. Slavināšanas dimensija un iekšgrupas rīcības leģitimitāte pozitīvi prognozē sacensības stratēģiju. Tas nozīmē, ka jo izteiktāka slavināšanas dimensija un jo lielākā mērā cilvēki uzskata, ka iekšgrupa ir rīkojusies leģitīmi, jo lielākā mērā viņi ir gatavi iesaistīties sacensības stratēģijā.

Kolektīvā vaina un vecums pozitīvi prognozē atbalstu problēmu risināšanas stratēģijai. Tas nozīmē, ka ar vecumu cilvēki kļūst vairāk tendēti uz sadarbību, kā arī – jo lielāka kolektīvā

vaina, jo vairāk cilvēki ir gatavi atbalstīt problēmu risināšanas stratēģiju. Savukārt identifikācijas izteiktība, attaisnošanas domāšana un identifikācija ar ebrejiem negatīvi prognozē problēmu risināšanas stratēģiju. Baltijas respondenti kopumā vairāk atbalsta sadarbību, kā arī – jo vairāk tiek attaisnota rīcība, kā arī jo izteiktāka ir identifikācija ar ebrejiem, jo mazāk cilvēki atbalsta problēmu risināšanas stratēģiju.

Kolektīvā vaina pozitīvi prognozē gatavību iesaistīties sociālos kontaktos ar palestīniešiem – jo vairāk tiek atzīta kolektīvā vaina, jo biežāk cilvēki būs gatavi iesaistīties kontaktos ar ārgrupu. Iekšgrupas leģitimitāte un reliģijas nozīme negatīvi prognozē iesaistīšanos sociālajos kontaktos ar ārgrupu – jo vairāk cilvēki uzskata, ka iekšgrupas rīcība ir leģitīma un jo izteiktāku nozīmi piešķir reliģijas jautājumam, jo mazāk viņi ir gatavi iesaistīties kontaktos ar ārgrupu.

Kā minēts iepriekš, šis pētījums ir viens no pirmajiem mēģinājumiem izskaidrot gatavību atbalstīt dažādas konfliktu risināšanas stratēģijas, izmantojot atziņas no identifikācijas pieejām un ņemot vērā kolektīvo vainu. Pētījuma veikšana vairākās valstīs sniedz plašāku izpratni par šīm saistībām un iezīmē tālākās pētījuma iespējas. Atklātās atziņas neaprobežojas tikai Izraēlas – Palestīnas konflikta kontekstā, jo ļauj paskatīties uz citiem makrolīmeņa konfliktiem, kuros tiek aktualizēta kolektīvā vaina un dažāds iekšgrupas identifikācijas līmenis. Promocijas darbā veiktais eksperiments un iegūtie rezultāti ir papildinājums pētījumu klāstam, kas par kolektīvo vainas izjūtu ietekmi uz konflikta risinājumiem veikti līdz šim.

Izmantotās literatūras saraksts

- Aron, A., Aron, E. N., Tudor, M., & Nelson, G. (1991). Close relationships as including the other in the self. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60, 241-253.
- Ashforth, B.E. & Mael, F. (1989). Social identity theory and the organization. *Academy of Management Review*, 14, 20-39.
- Austin, W.G. & Worchel, S. (1979). *The Social Psychology of Intergroup Relations*. California: Brooks/Cole .
- Bandura, A. (1999). Moral disengagement in the perpetration of inhumanities. *Personality and Social Psychology Review*, 3, 193-209.
- Baram, H., Dagan, S., & Klar, Y. (2009). Telling "our" and "their" national stories: Commitment to ingroup narrative (CIN) and the reconstruction of ingroup and outgroup narratives. In Bar-Tal, D, Halperin, E., & Oren, N. (Eds.), *Socio-psychological barriers to peace making: the case of the Israeli Jewish society* (pp.63-109)
- Barkan, E. (2000). *The guilt of nations: restitution and negotiating historical injustices*. New York: Norton.
- Bar-Tal, D. (1998). Societal beliefs in times of intractable conflict: The Israeli case. *International Journal of Conflict Management*, 9, 22-50.
- Bar-Tal, D. (2000). From intractable conflict through conflict resolution to reconciliation: psychological analysis. *Political Psychology*, 24(2), 351-365.
- Bar-Tal, D. (2007). Sociopsychological foundations of intractable conflicts. *American Behavioral Scientist*, 50, 1430-1453
- Bar-Tal, D. (2011). *Intergroup conflicts and their resolution: Social psychological perspective*. New York: Psychology Press
- Bar-Tal, Y., Bar-Tal, D., & Cohen-Hendeles, E. (2006). The influence of context and political identification on Israeli Jews' views of Palestinians. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 12(3), 229-250.
- Bar-Tal, D., Chernyak-Hai, L., Schori, N., & Gundar, A. (2009). A sense of self-perceived collective victimhood in intractable conflicts. *International Review of the Red*, 91 (874), 229-277.
- Bar-Tal, D. & Halperin, E. (2009). Overcoming psychological barriers to peace process: The influence of beliefs about losses. Retrieved 2 May, 2012 from <http://www.eranhalperin.com/Overcoming-barriers-to-peacemaking.pdf>
- Bar-Tal, D., Halperin, E., & Oren, N. (2010). Socio-psychological barriers to peace making: the case of the Israeli Jewish Society. *Social Issues and Policy Review*, 4(1), 63-109.

- Bar-Tal, D., Kruglanski, A.W., & Klar, Y. (1989). Conflict termination: An epistemological analysis of international cases. *Political Psychology, 10*, 233-255.
- Bar-Tal, D., Raviv, A., Raviv, A., & Dgani-Hirsch, A. (2009). The influence of the ethos of conflict on the Israeli Jews' interpretation of Jewish-Palestinian encounters. *Journal of Conflict Resolution, 53*, 94-118.
- Bar-Tal, D., Sharvit, K., Halperin, E., & Zafran, A., (2012). Ethos of conflict: the concept and its measurement. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology, 18(1)*, 40-61.
- Baumeister, R., Stillwell, A., & Heatherton, T. (1994). Guilt: an interpersonal approach. *Psychological Bulletin, 115*, 243- 267.
- Binzel, C. & Dietmar, F. (2013). Social distance and trust: Experimental evidence from a slum in Cairo. *Journal of Development Economics, 103*, 99-106.
- Blake, R.& Mouton, J.S. (1964). The managerial grid. In De Dreu, C.K.W., Weingart, L.R, & Kwon, S. (Eds.). *Influence of social motives on intergrative negotiation: a meta-analytic review and test of two theories* (pp. 889-905).
- Blake , R. & Mouton , J. (1979). Intergroup problem solving in organizations: From theory to practice. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), *The Social Psychology of Intergroup Relations* (pp.19-32).. California: Brooks/Cole .
- Bogdanov, J. N.& Zazikin, V.G. (2004). *Personības psiholoģija konfliktā*. Moskva: Piter
- Branscombe, N. (2004). A social psychological process perspective on collective guilt. In N. R. Branscombe & B. Doosje (Eds.), *Collective guilt: international perspectives* (pp. 320 - 334). Cambridge: Cambridge University Press.
- Branscombe, N., Doosje, B., & McGarty, C. (2002). Antecedents and consequences of collective guilt. In D.M. Mackie & E.R. Smith (Eds.), *From prejudice to intergroup emotions: Differentiated reactions to social groups* (pp.49-66). Philadelphia, PA: Psychology Press.
- Branscombe, N.& Doosje, B. (2004). *Collective Guilt: International perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Branscombe, N., Slugoski, B., & Kappen, D. (2004). The measurement of collective guilt: what it is and what it is not. In N. R. Branscombe & B. Doosje (Eds.), *Collective guilt: international perspectives* (pp. 16 – 34). Cambridge: Cambridge University Press.
- Brehm, J. (1999). The intensity of emotion. *Personality and Social Psychology Review, 3*, 2-22.
- Brewer, M. B. (1991). The social self: On being the same and different at the same time. *Personality and Social Psychology Bulletin, 17*, 475-482.
- Brewer, M. B. & Gardner,W. (1996). Who is this “we”? Levels of collective identity and self-representations. *Journal of Personality and Social Psychology, 71*, 83-93.
- Caprioli, M.& Boyer, M. (2001). Gender, violence, and international crisis. *Journal of Conflict Resolution, 40(4)*, 503-518.

- Conover, P. J. & Feldman, S. (1984). Group identification, values, and the nature of political beliefs. *American Politics Quarterly*, 12, 151-175.
- Correll, J., Spencer, S. J., & Zanna, M. P. (2004). An affirmed self and an open mind: Self-affirmation and sensitivity to argument strength. *Journal of Experimental Social Psychology*, 40, 350-356.
- De Dreu, C.K.W., Weingart, L.R., & Kwon, S. (2000). Influence of social motives on integrative negotiation: a meta-analytic review and test of two theories. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78(5), 889-905.
- Derks, B., van Laar, C., & Ellemers, N. (2009). Working for the self or working for the group: How self-versus group affirmation affects collective behavior in low-status groups. *Journal of Personality and Social Psychology*, 96, 183-202.
- Deutsch, M. (1969). Conflicts: Productive and destructive. *Journal of Social Issues*, 25(1), 7-41.
- Devine, P., Monteich, M., Zuwerink, J., & Elliot, A. (1991). Prejudice with and without compunction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60, 817-830.
- Doosje, B., Branscombe, N., Spears, R., & Manstead, A. (1998). Guilty by association: when one's group has a negative history. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 872-886.
- Doosje, B. & Branscombe, N. (2003). Attributions for the negative historical actions of a group. *European Journal of Social Psychology*, 33, 235-248.
- Doosje, B., Branscombe, N., Spears, R., & Manstead, A. (2004). Consequences of national ingroup identification for responses to immoral historical events. In N. R. Branscombe & B. Doosje (Eds.), *Collective guilt: international perspectives* (pp. 95 – 112). Cambridge: Cambridge University Press.
- Doosje, B., Branscombe, N., Spears, R., & Manstead, A. (2006). Antecedents and consequences of group-based guilt: the effects of ingroup identification. *Group Processes & Intergroup Relations*, 9(3), 325-338.
- Doosje, B., Ellemers, N., & Spears, R. (1995). Perceived intragroup variability as a function of group status and identification. *Journal of Experimental Social Psychology*, 31, 410-436.
- Duckitt, J. & Mphuthing, T. (1998). Group identification and intergroup attitudes: A longitudinal analysis in South Africa. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 80-85.
- Duntley, J. D. (2005). Adaptation to dangers from humans. In Bar-Tal, D. (Ed.), *Intergroup conflicts and their resolution: Social psychological perspective* (pp.217-240). New York: Psychology Press
- Eibl-Eibesfeldt, I. & Sütterlin, C. (1990). Fear, defense and aggression in animals and man: Some ethological perspectives. In Bar-Tal, D. (Ed.), *Intergroup conflicts and their resolution: Social psychological perspective* (pp.217-240). New York: Psychology Press

- Eisenberg, N. (2000). Emotion, regulation, and moral development. *Annual review of psychology, 51*, 665-697.
- Ellemers, N., Spears, R., & Doosje, B. (2002). Self and social identity. *Annual Review of Psychology, 53*, 161-186.
- Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes. Retrieved February 29, 2012 from http://faculty.babson.edu/krollag/org_site/soc_psych/festinger_soc_com.html
- Figueiredo, A., Valentin, J., & Doosje, B. (2011). A shared past and a common future: the Portuguese Colonial War and the dynamics of group-based guilt. *The Spanish Journal of Psychology, 14(1)*, 163 – 171.
- Gayer, C., Landman, S., Halperin, E & Bar-Tal, D. (2009). Overcoming Psychological Barriers to Peaceful Conflict Resolution: The Role of Arguments about Losses. *Journal of Conflict Resolution, 53(6)*, 951-975.
- Giacomantonio, M., De Dreu C.K.W., & Mannetti, L. (2010). Now you see it, now you don't: interests, issues, and psychological distance in integrative negotiation. *Journal of Personality and Social Psychology, 98 (5)*, 761-774.
- Gilovich, T. & Medvec, V. (1995). The experience of regret: what, when and why. *Psychological Review, 102*, 379-395.
- Griffel, A., Eisikovits, Z., Fishman, G., & Grinstein-Weiss, M. (1997). Israeli youth attitudes survey 1997: attitudes towards the Middle East peace process and military service. In Halperin, E., Bar-Tal, D., Nets-Zehngut, & Drori, E. (Eds). *Emotions in conflict: correlates of fear and hope in the Israeli-Jewish society* (pp.233-258).
- Gunn, G.R. & Wilson, A.E. (2011). Acknowledging the skeletons in our closet: the effect of group affirmation on collective guilt, collective shame, and reparatory attitudes. *Personality and Social Psychology Bulletin, 37(11)*, 1474-1987.
- Halperin, E. (2008). Group-based hatred in intractable conflict in Israel. *Journal of Conflict Resolution, 52*, 713-736.
- Halperin, E. (2011). Emotional Barriers to Peace: Emotions and Public Opinion of Jewish Israelis About the Peace Process in the Middle East. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology, 17(1)*, 22-45.
- Halperin, E.& Bar-Tal, D. (2011). Socio-psychological barriers to peace making: An empirical examination within the Israeli Jewish society. *Journal of Peace Research, 48(5)*, 637-651.
- Halperin, E., Bar-Tal, D., Nets-Zehngut, R & Almog, E. (2008). Fear and hope in conflict: Some determinants in the Israeli-Jewish society. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology, 14*, 1-26.

- Halperin, E., Bar-Tal, D., Nets-Zehngut, & Drori, E. (2008). Emotions in conflict: correlates of fear and hope in the Israeli-Jewish society. *Peace and Conflict, 14*, 233-258.
- Haslam, A. (2004). *Psychology in organization: the social identity approach*. London: Sage Publications.
- Henderson, M. D. (2010). Mere physical distance and integrative agreements: When more space improves negotiation outcomes. *Journal of Experimental Social Psychology, 47*, 7-15.
- Henry, K.B., Arrow, H., & Carini, B. (1999). A tripartite model of group identification: theory and measurement. *Small Group Research, 30*(5), 558-581.
- Hewstone, M., Cairns, E., Voci, A., McLernon, F., Niens, U., & Noor, M. (2004). Intergroup forgiveness and guilt in Northern Ireland. Social psychological dimension of „The troubles”. In N. R. Branscombe & B. Doosje (Eds.), *Collective guilt: international perspectives* (pp. 193-215). Cambridge: Cambridge University Press.
- Hoffman, M. (2000). *Empathy and moral development : implications for caring and justice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hofstede, G. (1980). *Culture's consequences: International differences in work-related values*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Ito, T. A., Larsen, J. T., Smith, N. K., & Cacioppo, J. T. (1998). Negative information weighs more heavily on the brain: The negativity bias in evaluative categorizations. *Journal of Personality and Social Psychology, 75*, 887-900.
- Iyer, A., Leach, C. W., & Crosby, F. J. (2003). White guilt and racial compensation: The benefits and limits of self-focus. *Personality and Social Psychology Bulletin, 29*, 117–129.
- Iyer, A., Leach, C., & Pedersen, A. (2004). Racial wrongs and restitutions: the role of guilt and other group-based emotions. In N. R. Branscombe & B. Doosje (Eds.), *Collective guilt: international perspectives* (pp. 262-283). Cambridge: Cambridge University Press.
- Iyer, A. & Leach, C.W. (2008). Emotion in inter-group relations. *European Review of Social Psychology, 19*, 86 – 125.
- Jarymowicz, M. & Bar-Tal, D. (2006). The dominance of fear over hope in the life of individuals and collectives. *European Journal of Social Psychology, 36*, 367–392.
- Jetten, J., Hogg, M., & Mullin, B. (2000). In-group variability and motivation to reduce subjective uncertainty. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice, 4*(2), 184-198.
- Kahneman D. & Tversky A. (1979). Prospect theory: An analysis of decision under risk. *Econometrica, 47*, 313—327.
- Kansteiner, W. (2002). Finding meaning in memory: Methodological critique of collective memory studies. *History and Theory, 41*, 179-197.

- Kelman, H. C. (1999). The interdependence of Israeli and Palestinian identity: The role of the other in existential conflicts. *Journal of Social Issues*, 55(3), 581-600.
- Kelman, H.C. (2010). Interactive problem solving: Changing political culture in the pursuit of conflict resolution. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 16(4), 389-413.
- Klein, O., Licata, L., & Pierucci, S. (2011). Does group identification facilitate or prevent collective guilt about past misdeeds? Resolving the paradox. *British Journal of Social Psychology*, 50, 563 – 572.
- Klineberg, O. (1950). Tensions affecting international understanding. In Bar-Tal, D. (Ed.), *Intergroup conflicts and their resolution: Social psychological perspective* (pp.217-240). New York: Psychology Press.
- Komaraju, M., Dollinger, S.J., & Lovell, J. (2012). Agreeableness and conflict management styles: a cross-validated extension. *Journal of Organizational Psychology*, 12(1), 19-31.
- Kriesberg, L. (1993). Intractable conflicts. *Peace Review*, 5(4), 417–421.
- Krieger, L. (2004), Comparing reconciliation actions within and between countries. In Bar-Tal, D. (Ed.), *Intergroup conflicts and their resolution: Social psychological perspective* (pp.217-240). New York: Psychology Press.
- Lederach, J.P. (1997). Building peace: Sustainable reconciliation in divided societies. In Bar-Tal, D. (Ed.), *Intergroup conflicts and their resolution: Social psychological perspective* (pp.217-240). New York: Psychology Press.
- Leidner, B., Castano, E., Zaiser, E., & Giner –Sorolla, R. (2010). Ingroup glorification, moral disengagement, and justice in the context of collective violence. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 36(8), 1115-1129.
- Lewin, K. (1948). Resolving social conflicts. In Bar-Tal, D. (Ed.), *Intergroup conflicts and their resolution: Social psychological perspective* (pp.217-240). New York: Psychology Press
- Liu, J. H.& Hilton, D. J. (2005). How the past weighs on the present: Social representations of history and their in identity politics. *British Journal of Social Psychology*, 44, 537-556.
- Long, W.J.& Brecke, P. (2003). War and reconciliation: Reason and emotion in conflict resolution. In Bar-Tal, D. (Ed.), *Intergroup conflicts and their resolution: Social psychological perspective* (pp.217-240). New York: Psychology Press.
- Luhtanen, R.& Crocker, J. (1992). A collective self-esteem scale: Self-evaluation of one's social identity. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 18, 302-318.
- Mackie, D. & Smith, E. (2002). *From prejudice to intergroup emotions: differentiated reactions to social groups*. Philadelphia, PA: Psychology Press.
- Mackie, D.M., Smith, E.R., & Ray, D.G. (2008). Intergroup emotions and intergroup relations. *Social and Personality Psychology Compass*, 2(5), 1866 – 1880.

- Mallett, R. & Swim, K. (2004). Collective guilt in the United States. Predicting support for social policies that alleviate social injustice. In N. R. Branscombe & B. Doosje (Eds.), *Collective guilt: international perspectives* (pp. 56 – 74). Cambridge: Cambridge University Press.
- Maoz, I. (2009). The women and peace hypothesis? The effect of opponent negotiators' gender on the evaluation of compromise solutions in the Israeli-Palestinian conflict. *International Negotiation, 14*, 519-536.
- Maoz, I. & Eidelson R. (2007). Psychological bases of extreme policy preferences. *American Behavior Scientist, 50(11)*, 1476-1497.
- Maoz, I. & Ellis, D.G. (2008). Intergroup communication as a predictor of Jewish-Israeli agreement with integrative solutions to the Israeli-Palestinian conflict: the mediating effects of out-group trust and guilt. *Journal of Communication, 58*, 490-507.
- Maoz, I. & McCauley, R. (2005). Psychological correlates of support for compromise: A polling study of Jewish-Israeli attitudes towards solutions to the Israeli-Palestinian conflict. *Political Psychology, 26*, 791-807.
- Maoz, I. & McCauley, R. (2008). Threat, dehumanization, and support for retaliatory aggressive policies in asymmetric conflict. *Journal of Conflict Resolution, 52*, 93-116.
- Maoz, I., Ward, A., Katz, M., & Ross, L. (2002). Reactive devaluation of and „Israeli” vs. „Palestinian” peace proposal. *Journal of Conflict Resolution, 46(4)*, 515-546.
- Miller, K.P., Brewer, M.B., & Arbuttle, N.L. (2009). Social identity complexity: its correlates and antecedents. *Group Processes & Intergroup Relations, 12(1)*, 79-94.
- Moore, D. & Aweiss, S. (2002). Hatred of „others” among Jewish, Arab, and Palestinian students in Israel. *Analyses of Social Issues and Public Policy, 2(1)*, 151-172.
- Mullen, B., Brown, R., & Smith, C. (1992). Ingroup bias as a function of salience, relevance, and status: An integration. *European Journal of Social Psychology, 22(2)*, 103-122.
- Murphy, G., Murphy L. B., & Newcomb, T. M. (1937). Experimental social psychology. In Bar-Tal, D. (Ed.), *Intergroup conflicts and their resolution: Social psychological perspective* (pp.217-240). New York: Psychology Press.
- Nadler, A., Malloy, T. E., & Fisher, J. D. (2008). *The social psychology of intergroup reconciliation*. New York: Oxford University Press.
- Nadler, A. & Sylvan, D. A. (2005). The role of victimization and identity in the Palestinian-Israeli conflict: Experimental and text analytic perspectives. In Bar-Tal, D, Halperin, E., & Oren, N. (Eds.), *Socio-psychological barriers to peace making: the case of the Israeli Jewish society* (pp.63-109).
- Newcomb, T., M. (1950). Social psychology. In Bar-Tal, D. (Ed.), *Intergroup conflicts and their resolution: Social psychological perspective* (pp.217-240). New York: Psychology Press

- Niedenthal, P., Tangney J., & Gavanski, I. (1994). "If only I weren't" versus "if only I hadn't": Distinguishing shame and guilt in counterfactual thinking. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67, 585-595.
- Petersen, R. D. (2002). *Understanding ethnic violence: Fear, hatred, and resentment in twentieth-century Eastern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pettigrew, T.F. (1998). Intergroup contact theory. *Annual Review of Psychology*, 49, 65-85.
- Pettigrew, T.F. & Tropp, L.R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90, 751-783.
- Powell, A., Branscombe, N., & Schmitt, M. (2005). Inequality as ingroup privilege or outgroup disadvantage: The impact of group focus on collective guilt and interracial attitudes. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31, 508 – 521.
- Pruitt, D.G. & Lewis, S.A. (1975). Development of integrative solutions in bilateral negotiation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 31, 621-633.
- Pruitt, D.G. & Rubin, J.Z. (1986). *Social conflict: escalation, stalemate, and settlement*. New York: Random House.
- Rahim, M. A. (2002) Toward a theory of managing organizational conflict. *The International Journal of Conflict Management*, 13, 206-235.
- Reysen, S. & Branscombe, N.R. (2008). Belief in collective emotions as conforming to the group. *Social Influence*, 3(3), 171 – 188.
- Richman, A. (2010). Attitude factors in the search for Israeli-Palestinian peace: a comprehensive review of recent polls. Retrieved 3 May, 2012 from http://www.worldpublicopinion.org/pipa/pdf/sep10/IsPal_Sep10_rpt.pdf.
- Richman, A. & Nolle, D.B. (2011). Correlates of the Israeli public's support for a peace accord. Retrieved 3 May, 2012 from http://www.worldpublicopinion.org/pipa/pdf/feb11/IsraeliPeacePlan_Feb11_rpt.pdf
- Rubin, J. Z., Pruitt, D. G., & Kim, S. H. (1994). *Social conflict: escalation, stalemate, and settlement* (2nd ed.). New York: McGraw-Hill.
- Roccas, S. & Brewer, M.B. (2002). Social identity complexity. *Personality and Social Psychology Review*, 6(2), 88-106.
- Roccas, S., Klar, Y., & Liviatan, I. (2004). Exonerating cognitions, group identification, and personal values as predictors of collective guilt among Jewish-Israelis. In N. R. Branscombe & B. Doosje (Eds.), *Collective guilt: international perspectives* (pp. 130-147). Cambridge: Cambridge University Press.
- Roccas, S., Klar, Y., & Liviatan, I. (2006). The paradox of group-based guilt: modes of national identification, conflict vehemence, and reaction to the in-group's moral violations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 91(4), 698 – 711.

- Roccas, S., Sagiv, L., Schwartz, S., Halevy, N., & Eidelson, R. (2008). Toward a unifying model of identification with groups: integrating theoretical perspectives. *Personality and Social Psychology Review, 12*(3), 280-306.
- Rouhana, N.N. (2004). Group identity and power asymmetry in reconciliation processes: the Israeli-Palestinian case. *Peace and conflict: Journal of Peace Psychology, 10*(1), 33-52.
- Ross, M. H. (1991). The role of evolution in ethnocentric conflict and its management. *Journal of Social Issues, 47*(3), 167-185.
- Ross, M. H. (2001). Psychocultural interpretations and dramas: Identity dynamics in ethnic conflict. *Political Psychology, 22*, 157-198.
- Russell, J. A. (2003). Core affect and the psychological construction of emotion. *Psychological Review, 110*, 145–172.
- Sagiv, L. & Schwartz, S.H. (1995). Value priorities and readiness for out-group social contact. *Interpersonal Relations and Group Processes, 69*(3), 437-448.
- Schmid, K., Hewstone, M., Tausch N., Cairns, E., & Hughes, J. (2009). Antecedents and consequences of social identity complexity: intergroup contact, distinctiveness threat, and outgroup attitudes. *Personality and Social Psychology Bulletin, 35*(8), 1085-1098.
- Schmitt, M., Branscombe, N., & Brehm, J. (2004). Gender inequality and the intensity of men's collective guilt. In N. R. Branscombe & B. Doosje (Eds.), *Collective guilt: international perspectives* (pp. 75 – 95). Cambridge: Cambridge University Press.
- Schmitt, M., Miller, D., Branscombe, N., & Brehm, J. (2008). The difficulty of making reparations affects the intensity of collective guilt. *Group Processes & Intergroup Relations, 11*(3), 267-279.
- Schori, N., Klar, Y., & Roccas, S. (2009). When past is present: reminders of historical victimhood and their effect on intergroup conflicts. In Bar-Tal, D, Halperin, E., & Oren, N. (Eds.), *Socio-psychological barriers to peace making: the case of the Israeli Jewish society* (pp.63-109).
- Shamir, J.& Shikari, K. (2002). Determinants of reconciliation and compromise among Israelis and Palestinians. *Journal of Peace Research, 39*(2), 185-202.
- Sharvit, K., Halperin, E & Rosler, N. (2011). Prolonged Domination: Empathy, Justifying Beliefs and Moral Emotions (*Social Psychological and Personality Science – Revise and Resubmit*).
- Sherif, M. (1966). The common predicament: Social psychology of intergroup conflict and cooperation. In Bar-Tal, D. (Ed.), *Intergroup conflicts and their resolution: Social psychological perspective* (pp.217-240). New York: Psychology Press.

- Skitka, L., J. (2002). Do the means justify the ends, or do the ends justify the means? A test of the value protection model of justice. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28, 588–597.
- Smith, E. R., Coats, S., & Walling, D. (1999). Overlapping mental representations of self, ingroup, and partner: Further response time evidence and a connectionist model. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 25, 873-882.
- Smith, E.R., Seger, C.R., & Mackie, D.M. (2007). Can emotions be truly group level? Evidence regarding four conceptual criteria. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93(3), 431-446.
- Smith, H. J. & Tyler, T. R. (1997). Choosing the right pond: The impact of group membership on self-esteem and group-oriented behavior. *Journal of Experimental Social Psychology*, 33, 146-170.
- Snyder C. R. (2000), Handbook of hope: Theory, measures, & applications. In Bar-Tal, D. (Ed.), *Intergroup conflicts and their resolution: Social psychological perspective* (pp.217-240). New York: Psychology Press.
- Spears, R., Doosje, B., & Ellemers, N. (1997). Self-stereotyping in the face of threats to group status and distinctiveness: The role of group identification. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23, 538-553.
- Staub, E. (1997). Blind versus constructive patriotism: Moving from embeddedness in the group to critical loyalty and action. In D. Bar-Tal & E. Staub (Eds.), *Patriotism in the lives of individuals and nations* (pp. 213-228). New York: Nelson-Hall.
- Staub, E. (2003). *The psychology of good and evil: the roots of benefiting and harming other*. New York: Cambridge University Press.
- Steele, C. M. (1988). The psychology of self-affirmation: Sustaining the integrity of the self. In L. Berkowitz (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 21, pp. 261-302). New York, NY: Academic Press.
- Swim, J. & Miller, D. (1999). White guilt: its antecedents and consequences for attitudes toward affirmative action. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 25, 500-514.
- Tajfel, H. (1981). *Human groups and social categories. Studies in social psychology*. Cambridge, London, New York: Cambridge University Press.
- Tajfel, H. & Turner, J. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), *The Social Psychology of Intergroup Relations* (pp.33-47). California: Brooks/Cole .
- Tangney, J. & Fischer, K. (1995). *Self-conscious emotions: the psychology of shame, guilt, embarrassment, and pride*. New York: Guilford Press.

- Terry, D. J. & Hogg, M. A. (1996). Group norms and the attitude-behavior relationship: A role for group identification. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22, 776-793.
- Thomas, K.W. & Kilmann, R.H. (1978). Comparison of four instruments measuring conflict behavior. *Psychological Reports*, 42, 1139-1145.
- Triandis, H. C. & Gelfand, M. J. (1998). Converging measurement of horizontal and vertical individualism and collectivism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 118-128.
- Trope, Y. & Liberman, N. (2010). Construal-Level Theory of Psychological Distance. *Psychological Review*, 117(2), 440-463.
- Tropp, L.R. & Wright, S.C. (2001). Ingroup identification as the inclusion of ingroup in the self. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27(5), 585-600.
- Turner, J., Hogg, M., Oakes, P., Reicher, S., & Wetherell, M. (1987). Rediscovering the social group: a self-categorization theory. In M.Wohl, N.Branscombe, & Y.Klar (Eds.), *Collective guilt: emotional reactions when one's group has done wrong or been wronged* (pp.1-37). European Review of Social Psychology.
- Vallone, R., Ross, L., & Lepper, M. (1985). The hostile media phenomenon: biased perception and perceptions of media bias in coverage of the Beirut massacre. *Journal of Personality and Social Psychology*, 49, 577-585.
- Wohl, M. & Branscombe, N. (2005). Forgiveness and collective guilt assignment to historical perpetrator groups depend on level of social category inclusiveness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88, 288 – 303.
- Wohl, M. & Branscombe, N. (2008). Remembering historical victimization: collective guilt for current ingroup transgressions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 94(6), 988 – 1006.
- Wohl, M., Branscombe, N., & Klar, Y. (2006). Collective guilt: emotional reactions when one's group has done wrong or been wronged. *European Review of Social Psychology*, 17, 1-37.
- Zartman I. W. (Ed.), (2007) Peacemaking in international conflict: Methods and techniques. In Bar-Tal, D. (Ed.), *Intergroup conflicts and their resolution: Social psychological perspective* (pp.217-240). New York: Psychology Press.
- Zebel, S., Doosje, B., & Spears, R. How perspective-taking helps and hinders group-based guilt as a function of group identification. *Group Processes & Intergroup Relations*, 12(1), 61-78.
- Zhong, C., Loewenstein, J., & Murnighan, J.K. (2007). Speaking the same language: the cooperative effects of labeling in the Prisoner's Dilemma. *Journal of Conflict Resolution*, 51(3), 431-456.

Summary

The aim of the research was to study the impact of collective guilt on preferences towards conflict resolution made by persons with different in-group identification levels and to try to explain this based on psychological theories and concepts. This causal relationship is studied based on Israeli-Palestinian conflict. This phenomenon can be explained either from social identity and self-categorization theory perspective, or paying attention to four collective guilt basic features: self-categorization as a member of a perpetrator group, acceptance of ingroup's responsibility, illegitimacy appraisal and reparation costs (Wohl et al., 2006).

Participants were 240 persons of both sexes aged 15 to 36 ($M=22.77$, $SD=5.06$) from the Baltic countries and Israel. The following measures were used during the online experiment: identification measures, collective guilt, the perceived illegitimacy of group relationships, group responsibility, exonerating cognitions, readiness for out-group social contact and preferences to different conflict resolutions. The study was a 2 (country) x 4 (collective guilt manipulation) quasi - experiment. The country (expected to manifest a high and low identification of the participants with Israel) served as a quasi-experimental factor. Collective guilt (high/low) was manipulated by offering different facts about the Israel-Palestine conflict to participants to read that indicate the guilt of one or other party.

Having summarized the results of the research, it is possible to conclude that the hypothesis that “collective guilt facilitates the preference for a conflict resolution strategy” was partially confirmed. Respectively, collective guilt predicts a collaborative strategy in general; however, the experimental manipulation of collective guilt alone did not succeed in promoting the choice of a collaborative strategy. Participants with a lower identification (Baltic respondents) supported the collaboration and accommodation strategies more than participants with a higher identification (Israeli respondents). In general, collective guilt and age predicted support for a collaborating strategy.

Being aware of the present study's findings, several mechanisms affecting our assessment of conflicts become obvious. These findings are not limited only to the Israel-Palestine conflict; they may help us to understand other conflicts from the past, as well as other modern conflicts. By applying the findings of the present study, it becomes clear that manipulations with collective guilt can change human preferences for conflict resolutions.

Keywords: collective guilt, Israeli-Palestinian conflict, conflict resolution, in-group identification, social identity theory

Pielikumi

1.pielikums

Demogrāfiskā informācija (dzīvesvieta, nodarbošanās veids, izglītība)

1. tabula. Pilsētu, nodarbošanās veidu un specialitāšu sadalījums pa apakšgrupām

Izlasses	Ekspērimētālā manipulācija	Pilsētas	Nodarbošanās veids	Specialitātes
<i>Baltijas valstis</i>	Izraēlas vaina	Rīga – 21 Viļņi – 5 Tallina - 3 Liepāja – 1	Studē un strādā – 12 Strādā – 9 Mācos skolā – 7 Studē - 2	Ekonomika – 3 IT – 2 Tūrisms-2 Dizains, izglītības vadība, loģistika, psiholoģija, reklāma, sporta skolotājs, žurnālistika - 1
	Palestīnas vaina	Rīga – 20 Viļņi – 5 Tallina - 4 Liepāja – 1	Strādā – 13 Studē un strādā – 10 Mācos skolā – 6 Studē - 1	Ekonomika-2 Reklāma – 2 Grāmatvedība, dizains, IT, loģistika, mārketings, psiholoģija, žurnālistika - 1
	Ambivalentā informācija	Rīga – 22 Viļņi – 4 Tallina - 4	Mācos skolā – 9 Studē un strādā – 8 Strādā – 7 Studē – 5 Mācos skolā un strādāju - 1	Ekonomika – 2 Bizness, dizains, filoloģija, inženierija, vēsture, medicīna, vides speciālitāte, reklāma, sociālais darbinieks - 1
	Neitrālā informācija	Rīga – 22 Tallina – 5 Viļņa – 2 Klaipēda - 1	Strādā – 9 Mācos skolā -8 Studē un strādāju – 7 Studē – 5 Mācos skolā un strādāju - 1	Dizains – 2, vadība – 2, filoloģija, loģistika, medicīna, menedžments, tiesības, psiholoģija, reklāma, tūrisms - 1
<i>Izraēla</i>	Izraēlas vaina	Jeruzaleme – 13 Telaviva – 8 Rišon – 2 Beit-Simon, Herclija, Givat, Holon,	Studē un strādā – 10 Mācos skolā – 8 Strādā – 7 Studē – 2 Cits variants – 2	Bizness – 6 Grāmatvedība – 2 Militārais spēks – 2 Dizains,

Palestīnas vaina	Netanija, Petah-Tikva, Ramat - 1	Mācos skolā un strādāju - 1	ekonomika, IT, kriminoloģija - 1
	Jeruzaleme – 16	Strādā – 15	Business – 3
	Telaviva – 8	Studē un strādāju – 8	Grāmatvedība, medicīna,
	Bēr-Ševa – 2	Mācos skolā – 5	mūzika,
	Herclija – 2	Mācos skolā un strādāju – 1	socioloģija, būvniecība - 1
Ambivalentā informācija	Holon, Ramat-Gan - 1	Cits variants - 1	
	Telaviva – 13	Strādā – 11	Ekonomika -3
	Jeruzaleme – 7	Studē un strādā – 9	Militārais spēks – 2
	Ramat-Gan – 3	Mācos skolā – 8	Grāmatvedība,
	Haifa – 2	Cits variants - 2	IT, medicīna,
	Kfar-Saba-2		politika,
	Rišon – 2		valodas, tūrisms -1
Herclija - 1			
Neitrālā informācija	Telaviva – 9	Strādā – 12	Grāmatvedība - 3
	Jeruzaleme – 9	Mācos skolā – 9	ekonomika – 2,
	Herclija - 2	Studē un strādā – 6	medicīna ,
	Haifa – 2	Studē - 3	IT, politika - 1
	Bēr-Ševa – 2		
	Kvar-Saba -2		
	Ramat Gan -2		
	Rišon – 1		
	Petah-Tikva - 1		

Demogrāfiskā informācija (relīģija)

2. tabula. Relīģijas sadalījums pa apakšgrupām

Izlases	Eksperimentālā manipulācija	Relīģija
<i>Baltijas valstis</i>	Izraēlas vaina	29 – Jūdaisms, 1 – ateists
	Palestīnas vaina	28 – Jūdaisms, 2 – ateists
	Ambivalentā informācija	28 – Jūdaisms, 2 – ateists
	Neitrālā informācija	29 – Jūdaisms, 1 – ateists
<i>Izraēla</i>	Izraēlas vaina	30 – Jūdaisms
	Palestīnas vaina	29 – Jūdaisms, 1 – ateists
	Ambivalentā informācija	29 – Jūdaisms, 1 – ateists
	Neitrālā informācija	28 – Jūdaisms, 2 – ateists

Identifikācijas mērījums

Lūdzu, izvērtējiet sekojošos apgalvojumus. Jūs varēsiet noklikšķināt uz "NEXT" tikai tad, kad atbildēsiet uz visiem jautājumiem. Šajā anketā nav pareizu vai nepareizu atbilžu. Katram apgalvojumam pretī atzīmējiet, cik lielā mērā tas jums atbilst pašreiz. Katram apgalvojumam izvēlieties tikai vienu atbildes variantu.

1	2	3	4	5	6	7
Pilnībā nepiekrītu						Pilnībā piekrītu

1. Izraēla man ir svarīga valsts	1	2	3	4	5	6	7
2. Es izjūtu piesaisti Izraēlai	1	2	3	4	5	6	7
3. Ebreji man ir svarīga grupa	1	2	3	4	5	6	7
4. Man ir svarīgi justies ebrejam	1	2	3	4	5	6	7
5. Man ir svarīgi zināt, kas notiek Izraēlā	1	2	3	4	5	6	7
6. Citas valstis var daudz mācīties no Izraēlas	1	2	3	4	5	6	7
7. Man ir svarīgi izjust saikni ar Izraēlu	1	2	3	4	5	6	7
8. Salīdzinājumā ar citām valstīm Izraēla ir ļoti tikumiska valsts	1	2	3	4	5	6	7
9. Man rūp, kas notiek Izraēlā	1	2	3	4	5	6	7
10. Tā ir kļūda no citu valstu puses – kritizēt Izraēlu	1	2	3	4	5	6	7
11. Kad es runāju par „Izraēlu”, es parasti saku „Mēs”, nevis „Viņi”	1	2	3	4	5	6	7
12. Izraēla ievērojami apsteidz citas valstis	1	2	3	4	5	6	7

Kolektīvās vainas mērījums

Lūdzu, izvērtējiet sekojošos apgalvojumus. Jūs varēsiet noklikšķināt uz "NEXT" tikai tad, kad atbildēsiet uz visiem jautājumiem. Šajā anketā nav pareizu vai nepareizu atbilžu. Katram apgalvojumam pretī atzīmējiet, cik lielā mērā tas jums atbilst pašreiz. Katram apgalvojumam izvēlieties tikai vienu atbildes variantu.

1	2	3	4	5	6	7
Pilnībā nepiekrītu						Pilnībā piekrītu

1. Man ir neērti atcerēties par kaitējumu, kas nodarīts palestīniešiem no Izraēlas puses.	1	2	3	4	5	6	7
2. Es izjūtu nepatīkamas emocijas, kad domāju par Izraēlas politiku attiecībā pret palestīniešiem.	1	2	3	4	5	6	7
3. Es nožēloju to, ko Izraēla ir nodarījusi konfliktā ar palestīniešiem.	1	2	3	4	5	6	7
4. Man ir smagi domāt par to, kā konfliktā ar Izraēlu ir cietuši palestīnieši.	1	2	3	4	5	6	7
5. Izraēla uzņemas galveno atbildību par konflikta ar palestīniešiem sekām.	1	2	3	4	5	6	7
6. Izraēlas nevēlēšanos sadarboties ir izraisījis ieilgušais konflikts ar palestīniešiem.	1	2	3	4	5	6	7
7. Terorisms no palestīniešu puses ir licis Izraēlai aizstāvēties ar bruņotiem spēkiem.	1	2	3	4	5	6	7
8. Es uzskatu, ka izveidojusies situācija ir netaisnīga attiecībā pret palestīniešiem.	1	2	3	4	5	6	7
9. Manuprāt, iepriekšējā slaidā atspoguļotā informācija ir pārmērīgi negatīva attiecībā pret Izraēlu.	1	2	3	4	5	6	7
10. Manuprāt, iepriekšējā slaidā atspoguļotā informācija par Izraēlu nav objektīva.	1	2	3	4	5	6	7

Konflikta risināšanas mērījums

Zemāk ir norādīti dažādi Izraēlas – Palestīnas konflikta risināšanas varianti. Lūdzu, izvērtējiet katru saraksta minēto apgalvojumu, izmantojot vērtējumu skalu no -3 līdz 3 un norādot, cik lielā mērā jūs esat „Par” vai „Pret” katru risinājumu.

	-3	-2	-1	0	1	2	3
Pilnībā neatbalstu							Pilnībā atbalstu
1. Izraēla nodod konkrētas Jeruzalemes teritorijas, nosakot palestīniešu suverenitāti, un šo Jeruzalemes daļu pasludina par Palestīnas valsts galvaspilsētu	-3	-2	-1	0	1	2	3
2. To teritoriju, kur pašlaik dzīvo palestīnieši, iekarošana	-3	-2	-1	0	1	2	3
3. Neko nedarīt, konflikta atrisināšanu nevar ietekmēt	-3	-2	-1	0	1	2	3
4. Izraēla atzīst bēgļu zaudējumus – lielākā daļa bēgļu atgriežas Palestīnā, daļa – Izraēlā	-3	-2	-1	0	1	2	3
5. Brīva piekļuve visām svētajām vietām un neviena no pusēm nav dominējošā. Izraēla apsargā Raudu mūri, Palestīna apsargā islāma svētās vietas	-3	-2	-1	0	1	2	3
6. Sadalīt Jeruzalemi starp Izraēlu un Palestīnu	-3	-2	-1	0	1	2	3
7. Palestīniešu tautas izlikšana no teritorijām, kur viņi dzīvo pašlaik	-3	-2	-1	0	1	2	3
8. Nodarboties ar iekšējām problēmām Izraēlā, nevis koncentrēties uz konfliktu ar palestīniešiem	-3	-2	-1	0	1	2	3
9. Palestīniešu bēgļu atgriešanās teritorijās, kuras viņi pameta 1967.gada arābu – izraēliešu kara rezultātā	-3	-2	-1	0	1	2	3
10. „Neitrālu bruņoto spēku” izvietošana Palestīnas valstī abu pušu drošības garantijas nodrošināšanas nolūkos	-3	-2	-1	0	1	2	3
11. Jeruzaleme un visas tur esošās svētās vietas pieder tikai Izraēlai	-3	-2	-1	0	1	2	3
12. Organizēt miera pārrunas							
13. Attīstīt attiecības ar citām valstīm, nevis nodarboties ar konflikta ar palestīniešiem risināšanu	-3	-2	-1	0	1	2	3
14. Vienas kopīgas demokrātiskas valsts izveidošana izraēliešiem un palestīniešiem	-3	-2	-1	0	1	2	3
15. Savs variants (Jūs varat ierakstīt savu variantu, kā arī novērtēt to, izmantojot vērtējuma skalu no -3 līdz 3)	-3	-2	-1	0	1	2	3

Gatavības kontaktam ar ārgrupu mērījums

Lūdzu, atbildiet uz sekojošiem jautājumiem. Jūs varēsiet noklikšķināt uz "NEXT" tikai tad, kad atbildēsiet uz visiem jautājumiem. Šajā anketā nav pareizu vai nepareizu atbilžu. Katram apgalvojumam izvēlieties tikai vienu atbildes variantu.

1	2	3	4	5
Ļoti negribu				Ļoti gribu

„Iedomājieties, ka jūs dzīvojat Izraēlā. Cik lielā mērā jūs vēlētos izmantot katru no piedāvātajiem kontaktu ar palestīniešiem veidiem?”

1. Nejauša virspusēja pazīšanās	1	2	3	4	5
2. Bizness / darba attiecības	1	2	3	4	5
3. Dzīvot vienā rajonā	1	2	3	4	5
4. Uzaicināt kā viesi savās mājās	1	2	3	4	5
5. Kā tuvs draugs/draudzene	1	2	3	4	5
6. Būt tuviem kaimiņiem, dzīvot vienā mājā	1	2	3	4	5
7. Jūsu bērni varētu spēlēt kopā	1	2	3	4	5

Izraēliešu vainas manipulācija

- Izraēlas politiķi, pazīstami cilvēki, reliģiozi ebreji bieži izsakās par palestīniešu jautājumu. „Visi palestīnieši ir jānogalina: vīrieši, sievietes, zīdaiņi un pat viņu mājdzīvnieki”. Šādu domu pirms vairākiem gadiem sludināja rabīns un „Zomet” institūta - reliģiskas iestādes vadītājs Israels Rozens, šajā iestādē mācās studenti un karavīri no Rietumkrasta ebreju apmetnēm.
- 2009.gada augustā tika publicēts Donalda Bustrema raksts ar nosaukumu „Viņi zog mūsu bērnu orgānus”. Tajā gāja runa, ka Izraēlas karavīri nogalina palestīniešus, lai iegūtu donoru orgānus. Jo īpaši Bustrems minēja gadījumu, kas bija noticis 1992.gadā. Izraēlas karavīri nošāva palestīnieti, kurš meta akmeņus uz viņiem, pēc tam viņa ķermenis tika iekrauts helikopterā un aizvests nezināmā virzienā. Pēc piecām dienām tas ar sagrieztu krūškurvi tika atgriezts vecākiem. Līdzīgs gadījums, kā apgalvo autors, noticis operācijas „Cast Lead” laikā Gazas joslā.
- Uzstājoties ar runu tikšanās ar Izraēlas partiju „Zomet” laikā 1998.gadā Ariels Šarons sacīja: „Ikvienam ir jāskrien un jāiekaro pēc iespējas lielākas teritorijas, lai palielinātu ebreju apmetnes, tāpēc ka tās tagad paliks mūsu ... Viss, ko mēs nepaņemsim, paliks viņiem (palestīniešiem)”. Cits politiķis – Ehuds Baraks 2005.gadā teica: „Palestīnieši ir kā krokodili, jo vairāk gaļas jūs viņiem dodat, jo vairāk viņi grib vēl”.
- „Dzemdības kontrolpunktā – tā ir sadistiska ņirgāšanās” – tā uzskata Amerikas pētnieki. Hala Šoabi no Ann Arbor amerikāņu universitātes ir aprēķinājusi, ka pētījuma laikā (no 2000.gada līdz 2007.gadam) vismaz 10 procenti palestīniešu sieviešu – grūtnieču tika aizturētas kontrolpunktos laikā, kad viņas devās uz slimnīcu uz dzemdībām. Viņa atzīmēja gadījumu, kad sievietes dzemdē mājās, baidoties nepaspēt ierasties dzemdību namā savlaicīgi. 7 gadu laikā kontrolpunktos ir dzimuši 69 bērni. Trīsdesmit pieci zīdaiņi un piecas mātes ir mirušas. Kā uzskata pētnieki, Izraēlas varas iestāžu darbības un bezdarbība ir izraisījušas šādu rezultātu.

Palestīniešu vainas manipulācija

- Palestīniešu mācību grāmatas, kuru lielāko daļu pēdējā laikā ir izdevusi tieši Palestīniešu autonomijas administrācija, atklāti māca naidu pret Izraēlu un ebrejiem. Izglītības televīzijas programmas slavina mokpilnu nāvi cīņā pret Izraēlu. Palestīniešu bērni vasaras nometnēs un jauniešu klubos mācās lietot ieročus. Šāda manipulēšana ar bērniem, kuru vairākas reizes ir fiksējuši plašsaziņas līdzekļi, ir kļedzošs starptautiskās bērnu aizsardzības likumdošanas pārkāpums bruņotu konfliktu situācijās. Tiek uzskatīts, ka palestīnieši cīņā pret Izraēlu izmanto bērnus teroristu – pašnāvnieku statusā.
- Pēdējo gadu statistika liecina, ka no Izraēlas puses gandrīz 80% nogalināto ir civiliedzīvotāji, kas nepiedalījās kaujās un sadursmēs. Palestīniešu zaudējumi koncentrēti galvenokārt starp teroristiem, nevis civiliedzīvotājiem. Lielākā daļa Izraēlas civiliedzīvotāju upuru ir pusaudži vecumā no 15 līdz 19 gadiem, kas uzskatāmi liecina, ka palestīniešu teroristu uzbrukumi galvenokārt vērsti pret Izraēlas jauniešiem un pusaudžiem.
- 90.gadu vidū Jasirs Arafats paziņoja: „Mēs plānojam likvidēt Izraēlas valsti un izveidot tikai Palestīnas valsti. Mēs ebreju dzīvi padarīsim nepanesamu, izvēršīsim psiholoģisko karu un demogrāfiskos sprādzienus ... Mēs, palestīnieši, paņemsim sev visu, ieskaitot visu Jeruzalemi”. Palestīniešu autonomijas tieslietu ministrs Freihis Abu Middeins 1995.gadā teica, ka „Mums jāatceras, ka galvenais palestīniešu tautas ienaidnieks, tagad un mūžīgi, ir Izraēla. Tā ir patiesība, ar kuru mums ir jādzīvo mūžīgi”.
- 2011.gada aprīlī nomira pusaudzis, kurš bija ievainots palestīniešu kaujinieku raķešu uzbrukuma Izraēlas skolas autobusam rezultātā. 7.aprīlī Daniels Viflihs iesēdās skolas autobusā, kurš izvadāja skolēnus pa mājām un atgriezās pēc citiem skolēniem. Hamas teroristi autobusa virzienā palaida raķeti. Daniels Viflihs guva ļoti smagu galvaskausu – smadzeņu ievainojumu, autobusa vadītājs ar šķembu tika ievainots kājā un kontūzijas rezultātā zaudēja dzirdi.

Ambivalentās informācijas manipulācija

- Izraēlas politiķi, pazīstami cilvēki, reliģiozi ebreji bieži izsakās par palestīniešu jautājumu. „Visi palestīnieši ir jānogalina: vīrieši, sievietes, zīdaiņi un pat viņu mājdzīvnieki”. Šādu domu pirms vairākiem gadiem sludināja rabīns un „Zomet” institūta - reliģiskas iestādes vadītājs Israels Rozens, šajā iestādē mācās studenti un karavīri no Rietumkrasta ebreju apmetnēm.
- Pēdējo gadu statistika liecina, ka no Izraēlas puses gandrīz 80% nogalināto ir civiliedzīvotāji, kas nepiedalījās kaujās un sadursmēs. Palestīniešu zaudējumi koncentrēti galvenokārt starp teroristiem, nevis civiliedzīvotājiem. Lielākā daļa Izraēlas civiliedzīvotāju upuru ir pusaudži vecumā no 15 līdz 19 gadiem, kas uzskatāmi liecina, ka palestīniešu teroristu uzbrukumi galvenokārt vērsti pret Izraēlas jauniešiem un pusaudžiem.
- „Dzemdības kontrolpunktā – tā ir sadistiska ņirgāšanās” – tā uzskata Amerikas pētnieki. Hala Šoabi no Ann Arbor amerikāņu universitātes ir aprēķinājusi, ka pētījuma laikā (no 2000.gada līdz 2007.gadam) vismaz 10 procenti palestīniešu sieviešu – grūtnieču tika aizturētas kontrolpunktos laikā, kad viņas devās uz slimnīcu uz dzemdībām. Viņa atzīmēja gadījumu, kad sievietes dzemdē mājās, baidoties nepaspēt ierasties dzemdību namā savlaicīgi. 7 gadu laikā kontrolpunktos ir dzimuši 69 bērni. Trīsdesmit pieci zīdaiņi un piecas mātes ir mirušas. Kā uzskata pētnieki, Izraēlas varas iestāžu darbības un bezdarbība ir izraisījušas šādu rezultātu.
- 90.gadu vidū Jasirs Arafats paziņoja: „Mēs plānojam likvidēt Izraēlas valsti un izveidot tikai Palestīnas valsti. Mēs ebreju dzīvi padarīsim nepanesamu, izvēršīsim psiholoģisko karu un demogrāfiskos sprādzienus ... Mēs, palestīnieši, paņemsim sev visu, ieskaitot visu Jeruzalemi”. Palestīniešu autonomijas tieslietu ministrs Freihs Abu Middeins 1995.gadā teica, ka „Mums jāatceras, ka galvenais palestīniešu tautas ienaidnieks, tagad un mūžīgi, ir Izraēla. Tā ir patiesība, ar kuru mums ir jādzīvo mūžīgi”.

Neitrālās informācijas manipulācija

- Lauku tūrisms Izraēlā – ātri augoša nozare. Ja 1986.gadā tika nodrošinātas 500 atpūtas vietas, tad 2006.gadā – vairāk nekā 8000 vietas. 75% no atpūtas vietām atrodas Izraēlas ziemeļos, pateicoties šī rajona dabiskajām priekšrocībām: vēsajam klimatam, ūdens avotu pārpilnībai, bagātīgajai veģetācijai. Cilvēku vecumā no 30 līdz 50 gadiem pieprasījums pēc atpūtas laukos ir visaugstākais, tomēr gados jaunu pāru skaits pastāvīgi pieaug, jo īpaši ziemas sezonā. 65% no tiem, kas dod priekšroku atpūtai laukos, ir ģimenes no 4 cilvēkiem, kas dodas atvaļinājumā vasaras sezonā, brīvdienās vai skolas brīvdienu laikā. To, izvēlas atpūtu laukos, ienākumu līmenis ir virs vidējā.
- Nāves jūra ir viena no ievērojamākajām vietām Izraēlā. Nāves jūras piekraste atrodas 395 m zemāk par pasaules okeāna līmeni, tā ir viszemākā vieta uz planētas. Savu nosaukumu tā ieguvusi pateicoties tam, ka tās ūdeņos, kuru sāļu un minerālvielu koncentrācija ir 30%, praktiski nav dzīvo organismu. Sāļu un minerālu koncentrācija šeit ir desmit reizes lielāka, nekā jebkurā citā jūrā. Jūras dziļums tās ziemeļu daļā ir 400 m, bet dienvidu daļā tikai 10 m. Pēdējo gadu laikā Nāves jūras rajons ir kļuvis par veselības, rehabilitācijas, atveseļošanās un skaistuma centru. Nāves jūra – vienīgā ūdens tilpne pasaulē, kur ūdens blīvums ir augstāks par cilvēka ķermeņa blīvumu.
- Sports ir neatņemama attīstītas kultūras daļa Izraēlā. Rezultātā valstī attīstās sporta tūrisms, kas visā pasaulē kļūst arvien populārāks. Izraēla, kurā notiek ļoti daudzi vietējā un starptautiskā mēroga sporta pasākumi, piesaista sportistus un sporta līdzjutējus no visas pasaules. Visiem labi zināmi ir Izraēlas pazīstamākie sporta objekti. Eilata ir slavēta ar saviem koraļļu rifiem, kas ir tik piemēroti zemūdens peldēšanai, Hermonā ierodas, lai ziemā nodarbotos ar kalnu slēpošanu. Vissvarīgākie sporta notikumi Izraēlā – Makkabiāde, kas notiek reizi četros gados. Sportistiem tā ir ļoti iespēja apmeklēt Izraēlu, ceļot pa valsti un piedalīties sacensībās.
- Eilata – slavens kūrortu un tūrisma centrs Izraēlā. Eilata atrodas Izraēlas pašā dienvidu daļā, Sarkanās jūras Eilatas līča krastā. Eilatā ir unikāls klimats, tas ir pats sausākais Izraēlas rajons. Relatīvais gaisa mitrums šeit ir tikai 20—30%, vasarā temperatūra dažreiz var sasniegt +45°C. Ziema ir silta un maiga ar nelielu nokrišņu daudzumu, jūras ūdens temperatūra visu gadu saglabājas aptuveni vienāda: no +22° ziemā līdz +26° vasarā. Pateicoties unikālajam klimatam, Eilata ir kļuvusi par vispāratzītu ziemas atpūtas centru, kas piesaista ļoti daudz tūristu gan no Izraēlas, gan arī no ārvalstīm. Lielākā daļa Eilatas iedzīvotāju (aptuveni 85%) ir nodarbināti tūrisma industrijā.

Demogrāfiskās informācijas aptauja

Lūdzam jūs atzīmēt sekojošu informāciju par sevi:

Dzimums	V S										
Vecums (ierakstiet ciparu)											
Dzīves vieta (pilsēta)											
Nodarbošanās veids (izvēlieties atbildi)	Mācos skolā Mācos augstākajā mācību iestādē Mācos skolā un strādāju Mācos augstākajā mācību iestādē un strādāju Strādāju Cits variants (Jūs varat ierakstīt savu atbildi) _____										
Ja jūs esat students/studente, ierakstiet jūsu specialitāti	_____										
Cik svarīga loma jūsu dzīvē ir atvēlēta reliģijai? (atzīmējiet vienu ciparu no 1 līdz 5, kur 1 - nozīmē „pavisam nav svarīga sastāvdaļa” un 5 – „ir ļoti svarīga sastāvdaļa”)	<table border="1"> <thead> <tr> <th>1</th> <th>2</th> <th>3</th> <th>4</th> <th>5</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>pavisam nav svarīga sastāvdaļa</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td>ir ļoti svarīga sastāvdaļa</td> </tr> </tbody> </table>	1	2	3	4	5	pavisam nav svarīga sastāvdaļa				ir ļoti svarīga sastāvdaļa
1	2	3	4	5							
pavisam nav svarīga sastāvdaļa				ir ļoti svarīga sastāvdaļa							
Kādas reliģijas piekritējs jūs esat? (ierakstiet savu atbildi)	_____										

Reliģijas nozīmes mērījuma aprakstošās statistikas rādītāji

3. tabula. Reliģijas nozīmes mērījuma aprakstošās statistikas rādītāji

Eksperimentālā manipulācija	Baltijas valstis	Izrāela
Izraēlas vaina	2,97 (0,96)	3,17 (1,60)
Palestīnas vaina	2,83 (1,18)	3,47 (1,43)
Ambivalentā informācija	3,03 (1,35)	3,27 (1,57)
Neitrālā informācija	3,03 (1,25)	3,70 (1,37)

Dzimumatšķirību aprakstošās statistikas rādītāji

4. tabula. Dzimumatšķirību aprakstošās statistikas rādītāji veiktajiem mērījumiem

Mainīgais	Dzimums	M (SD)
Identifikācija ar Izraēlu	Vīrietis	5,82 (1,26)
	Sieviete	5,91 (1,15)
Identifikācija ar ebrejiem	Vīrietis	5,87 (1,39)
	Sieviete	6,05 (1,39)
Piesaistes dimensija	Vīrietis	5,57 (1,11)
	Sieviete	5,56 (1,25)
Slavināšanas dimensija	Vīrietis	5,30 (0,99)
	Sieviete	5,14 (1,15)
Kolektīvā vaina	Vīrietis	2,54* (1,30)
	Sieviete	2,94* (1,40)
Iekšgrupas atbildība	Vīrietis	2,07 (1,24)
	Sieviete	2,37 (1,42)
Iekšgrupas leģitimitāte	Vīrietis	5,70 (1,28)
	Sieviete	5,46 (1,13)
Attaisošanas domāšana	Vīrietis	3,83 (1,94)
	Sieviete	3,74 (1,94)
Piekāpšanās	Vīrietis	-1,37 (1,28)
	Sieviete	-1,17 (1,34)
Sacensība	Vīrietis	-0,22 (1,54)
	Sieviete	-0,29 (1,65)
Izvairīšanās	Vīrietis	-0,13 (1,28)
	Sieviete	-0,10 (1,36)
Problēmu risināšana	Vīrietis	0,44 (1,26)
	Sieviete	0,67 (1,41)
Gatavība sociāliem kontaktiem ar palestīniešiem	Vīrietis	2,34 (0,86)
	Sieviete	2,45 (1,05)
Reliģijas nozīme	Vīrietis	2,96* (1,39)
	Sieviete	3,35* (1,32)
Vecums	Vīrietis	22,75 (5,23)
	Sieviete	22,78 (4,94)

Piezīme:

*Salīdzinājumi starp dzimumiem ir statistiski nozīmīgi pie $p < 0,05$

Konflikta risināšanas stratēģiju faktora analīze

5. tabula. Konflikta risināšanas stratēģiju faktora analīze (tabulā ir iekļauti rezultāti virs 0,3).

Apgalvojumi	Komponenti			
	1 (Problēmu risināšana)	2 (Piekāpšanās)	3 (Sacensība)	4 (Izvairīšanās)
Vienas kopīgas demokrātiskas valsts izveidošana izraēliešiem un palestīniešiem	0,84			
„Neitrālu bruņoto spēku” izvietošana Palestīnas valstī abu pušu drošības garantijas nodrošināšanas nolūkos	0,82			
Brīva piekļuve visām svētajām vietām un neviena no pusēm nav dominējošā. Izraēla apsargā Raudu mūri, Palestīna apsargā islāma svētās vietas	0,69			
Organizēt miera pārrunas Sadalīt Jeruzalemi starp Izraēlu un Palestīnu	0,57		-0,36	
Izraēla nodod konkrētas Jeruzalemes teritorijas, nosakot palestīniešu suverenitāti, un šo Jeruzalemes daļu pasludina par Palestīnas valsts galvaspilsētu		0,86		
Izraēla atzīst bēgļu zaudējumus – lielākā daļa bēgļu atgriežas Palestīnā, daļa – Izraēlā	0,36	0,80		
Palestīniešu bēgļu atgriešanās teritorijās, kuras viņi pameta 1967.gada arābu – izraēliešu kara rezultātā	0,45	0,54		
Palestīniešu tautas izlikšana no teritorijām, kur viņi dzīvo pašlaik			0,85	
To teritoriju, kur pašlaik dzīvo palestīnieši, iekarošana			0,83	
Jeruzaleme un visas tur esošās svētās vietas pieder tikai Izraēlai		-0,45	0,62	
Nodarboties ar iekšējām problēmām Izraēlā, nevis koncentrēties uz konfliktu ar palestīniešiem				0,80
Attīstīt attiecības ar citām valstīm, nevis nodarboties ar konflikta ar palestīniešiem risināšanu				0,75
Neko nedarīt, konflikta atrisināšanu nevar ietekmēt				0,66